

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2012

La premiere
chapitre do
son liure dist
enquerre
de mon fies
lee voir domat cagnoiffu
ce aulez lifant done vindre
les quint liyres et dmi

si ont qui fi ont en finit
diant le regne de ralloz ro
charles. Df. dont fu pnt
maulz vindre en son royaume
me que cest vitie de ver de
que ralloz ro charles fut
contrees a ralloz liyres
mf. et m. en son aage de viii

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2012

La premiere
chapitre do
son liure dist
enquerre
de mon fies
lee voir domat cagnoiffu
ce aulez lifant done vindre
les quint liyres et dmi

si ont qui fi ont en finit
diant le regne de rchard
charles. Df. dont fu pnt
maulz vindre en son royaume
me que cest vitie de ver de
que rchard. Ro charles fut
contrees a rchard. luy mil
mf. et m. en son aage de viii.

SUMAR

august

2012

4 Idealul creator
față cu realitatea

N. TITULESCU

5 Masă mare-ntinsă
la Curtea lui Vodă

S. ISPAS

9 Agenți de influență
ai Securității
la Conciliul Vatican II

W. TOTOK

14 Pe vremuri,
oamenii
își trimiteau scrisori

*Beiu de Samos
dorea să ajungă domn
în Principate*

G. FILITTI

17 20.000
de leghe... prin istorie
*Jules Verne
și marile cauze
ale secolului al XIX-lea*

V. IONESCU

22 Perfida
floare de crin

*Ambiguități și duplicități
franceze în relațiile
diplomatice cu România
interbelică*

V.G. OSĂCEANU

EXCLUSIVITATE

27 Legături
primejdioase

*Foștii naziști curțați
de partidele politice
austriece*

P. TERZER

30 Uniforme
militare în vitrine

Expoziție la Cluj-Napoca

A.-L. CHIȘ

33 „Scânteia“ contra
lui C.C. Giurescu
și Ioan Lupaș

V. RÂPEANU

CITITORII Scriu ISTORIE

37 Povestiri
din Săliștea Sibiului

N. DĂDÂRLAT

38 Uniunea Romană
a Europei

Constituția antoniniană

R. DONCIU

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ

42 Temutele
ursitoare

G. ROȘU

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

44 Nu se justifica
nici măcar după
criteriile sovietice

*Regiunea Autonomă
Maghiară*

A. SPÂNU

PORECLA ÎN RENUME

47 Regele nebun

F. DOLGHIN

magazin istoric

Anul XLVI – serie nouă – nr. 8 (545)

august 2012

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Filă din *Cronicile lui Monstrelet*, un nobil din Picardia care i-a succedat lui Froissard, celebrul cronicar francez, în redarea evenimentelor din Războiul de 100 de ani. Miniatura îl înfățișează pe regele Carol al VI-lea la vânatoare (registru de sus) și pe soția lui, Isabeau de Bavaria, în suita ce îl însoțea

2 Unul dintre castelele din landul Mecklemburg-Pomerania de Vest aflate azi în suferință și pentru care autoritățile germane caută soluții de salvare

3 Un simbol al Reykjavíkului, catedrala luterană Hallgrímskirkja, ce poartă numele unui cleric și poet islandez, Hallgrímur Pétursson (1614-1674), unul dintre cei mai influenți pastori ai vremii. A fost ridicată între anii 1945 și 1986

4 Ursitoare, cărora li se atribuie puterea de a hotărî soarta omului la naștere, sunt cunoscute în mitologia greacă drept Moirae. Se spunea despre ele că sunt fiice ale lui Zeus și ale zeiței Themis și că își aveau casa pe Muntele Olimp, de unde „controlau” destinele oamenilor (tapiserie din secolul al XVI-lea)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

IDEALUL CREATOR

NICOLAE TITULESCU

Priviți în jurul d-voastră! Ce vedeți?

Pe de o parte frigurile speculei; omenirea alergând nebună după bogăția fără muncă; pe de altă parte, frigurile revoltei provocate de mizeria războiului și de indignarea pe care o resimți când o compari cu avuțiile scandaloase care s-au făcut într-o singură noapte. (Aplauze prelungite, îndelung repetate).

D-lor, e în acest moment, și la noi și aiurea, o așa frenezie de materialism, îmbinată cu o așa frenezie de dreptate, încât cred că nu greșesc dacă spun că am ajuns la una din acele răspântii, la care: ori se plămădesc religiile noi, ori se plămădesc cataclisme istoriei. (Aplauze prelungite și îndelung repetate; strigăte de bravo).

Văd, d-lor, toate greutățile de care sunt înconjurat! Le pipăi, le număr, le cântăresc! Măsur puterile slabe cu care trebuie să le înving și totuși nu poate să-mi intre în minte o clipă că n-aș putea ieși învingător. (Aplauze prelungite, îndelung repetate).

D-lor, care să fie cauza acestui optimism?

Unii vor spune: o necesitate a oficialității.

D-lor, eu știu că guvernele sunt optimiste pentru timpul cât stau la cârmă, dar sunt extrem de pesimiste pentru momentele când ar prevedea că nu ele vor avea conducerea țării. Or, eu așez optimismul meu într-un viitor mai departat, nici în prezent, nici în viitorul imediat. (Aplauze prelungite).

Care să fie deci cauza acestui optimism?

Alții vor zice: Secretul artei d-tale, o necesitate a vrajei prin cuvânt!

D-lor, acei care ar putea să creadă așa ceva nu știu și nu vor ști niciodată ce aport de sensibilitate deosebită aducem fiecare din noi în dosul acestei haine uniforme, care ne îmbracă gândirea și care se cheamă cuvântul. Acei care ar putea crede așa ceva nu știu că dacă cuvintele au așa de mare vrajă, e că poartă în ele bucăți din sufletul acelor care le rostesc, bucăți din sufletul pe care oratorul și-l rupe și îl împărstie ca să ajungă, fie măcar numai pentru o clipă, la deliciul suprem, care se cheamă comu-

niunea desăvârșită cu ceilalți. (Aplauze prelungite, îndelung repetate; strigăte repetate de bravo!).

Și atunci cauza acestui optimism nu poate să rămâie decât aceea pe care mi-o servesc zilnic criticii mei: iluzia optică provocată de firea mea idealistă care mi se azvârlă mereu în față, pentru a mi se profetiza că voi ieși învins în duelul meu cu realitatea fiscală și cu cifrele prozaice.

Ei bine, primesc explicația. Dar atunci, binecuvântată eroare, salutară iluzie, care, îngăduindu-mi să întrezăresc strălucirea zilei de mâine, nu mă lasă să fiu doborât de micimile zilei de azi, de toate micimile zilei de azi, căci nu e una care să-mi scape din vedere. (Strigăte repetate de bravo! Aplauze prelungite, îndelung repetate).

Si atunci, departe de a mă lepăda de ea, sca de un păcat, eu o revendic dimpotrivă! Ea o bogăție această minunată iluziune; departe de a o păstra pentru mine, eu vreau să o împărtășesc tuturor. (Aplauze prelungite).

Da, d-lor: idealul creator e talismanul care transfigurează realitatea și îți dă puterea ca s-o birui; idealul creator e izvorul la care, dacă te adapi, ești ferit și de descurajare și de limitarea în satisfacții; idealul creator e sinonim cu intuiția cea mare care azi, în lumea bântuită atâtea vreme de fiorii reci ai morții, îți îngăduie să încerci, în fine, fiorii dătători de viață ai presimțirii sacre și ai renașterilor nesfârșite. (Aplauze prelungite și îndelung repetate; lungi ovații; strigăte entuziaste de bravo! Camera cere afișarea discursului).

(Nicolae Titulescu,
ministru al Finanțelor,
în ședința din 10 iunie 1921,
în cadrul discuțiilor generale
din cadrul Adunării Deputaților la Legea
contribuțiilor directe, Imprimeria Statului,
București, 1921.

Textul ne-a fost semnalat
de domnul
dr. George G. Potra)

51 Intră toată lumea, nu iese nimeni

*Arestarea ministrului
României la Petersburg,
în 1918*

I. BISTREANU

CHIPURI UITATE

57 Constantin Scarlat, creatorul arheologiei subacvatice la noi

M. MOȘNEAGU

PASTILA DE CUVINTE

61 Două localități, nașele a trei cuvinte

M. SALA

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

EȘTI FLOARE DE DOR, BASARABIE!

67 Redeschimbarea națională în haine politice

I. VARTA

71 Sufragete pe câmpurile de luptă românești din Primul Război Mondial

C. COROBAN

75 Omul cu nume de mort

C. ȘTEFAN

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

79 Addenda et corrigenda Brâncuși

P. REZEANU

CĂLĂTOR PRIN TIMP

82 Țara gheizerelor și a eroilor din saga

AL. BUDIȘTEANU

86 Scandalul unui transfer eșuat în fotbalul interbelic

P.-N. CONSTANTIN

HOOVER INSTITUTION

91 Starea emigrației române

RUBRICI

63 Clio anunță *Amintirile unui diplomat despre tranziție, la Banca Națională a României*

66 Pentru biblioteca dumneavoastră

88 În București acum 50 ani

92 Telex

26, 29, 94, 95 Blitz... Concurs; Blitz 200; Rebus; Dialog

Pe mesele oșpețelor se aflau asemenea pocale

I asemenea reuniune era prilejuită de sărbătorile religioase importante din cursul anului, celebrarea onomasticii, vizitele unor soli străini, dar și nuntiri sau cunții. La aceste prilejuri se reunea o comunitate, mai mult sau mai puțin extinsă, care se baza pe relații de rudenie, sangvine, afine sau spirituale, dar și pe cele determinate de sarcini și ierarhii sociale, politice sau de alt tip. Acolo și atunci se interpretau asemenea cântece epice, cu conținut mai ales eroic, în care erau prezentate fapte de arme excepționale, istorii dinastice, drame familiale sau povești fantastice, cântate anume pentru a deveni exemplu de ceea ce trebuie – sau nu – să faci un bun vasal sau cum trebuie să se comporte un viteaz cavalier luptător.

Antonio Maria del Chiaro consemnează în *Revoluțiile Valahiei* tipicul după care cânta muzica la o asemenea masă domnească: „După salve, se pornesc muzicele,

adică trâmbițele, tobele, țimbalele, flautele etc., iar înăuntru cântă muzica bisericască. *Se dă poruncă și celei țigănești cu vioară și cobză și se cântă și din gură, după dorința principelui [s.n.]*”.

Aducând în discuție acest eveniment – masa domnească –, care are variate funcții, începând cu cele sacre, rituale, ceremoniale și sfârșind cu cele explicite legate de strategiile sociale, protocolare, vom încerca să decodăm, atât cât ne permit contextul cunoscut și sursele documentare accesibile, mesajele pe care le transmit versurile acelor secvențe poetice. Pentru a evidenția rolul unui asemenea eveniment în viața unei comunități, cităm una dintre observațiile istoricului Matei Cazacu: „Rolul fundamental al banchetului în această lume nu mai are nevoie să fie subliniat: de la monarhiile persane, elenistice și romano-bizantine, până la Căminul Mesei Rotunde și la lorzii care își hrănesc, la propriu, vasalii cu «fărmături», la Regele-Soare care trimite unui favorit o ciozvărtă ruptă cu mâna lui pentru a-și marca bunăvoința; de la închinarea cupelor pentru sănătate întovărite de lovituri de tun și de puști până la prezentarea, în spațiul românesc, a felurilor de mâncare cu alai de lăutari care improvizează melodii speciale pentru cele sărate, piperate, ardeiate sau dulci [...], banchetul reprezintă punctul culminant, apoteoza unei zile de sărbătoare religioasă, de victorie în luptă, de regăsire între cei aleși”.

Semnificații străvechi ale consumului în comun al hranei – mâncare și băutură – în-

tr-un cadru special, prilejuit de evenimente excepționale, sunt atestate în literatura antică. Putem cita o străveche mențiune despre o asemenea masă protocolară care s-a organizat, se pare, chiar în sudul României actuale, aproape de Dunăre, prin secolul al III-lea î.H. (292). Diodor din Sicilia și Pausanias relatează un episod care s-a petrecut în timpul campaniei eșuate pe care Lysimachos, care îi succede lui Alexandru cel Mare ca stăpân al Peninsulei Balcanice, a întreprins-o în ținutul locuit de geți, la Dunărea de Jos. Dromichaetes, conducătorul militar al geților, l-a învins pe suveranul elenistic; acesta a fost dus la reședința din Helis a getului care, în loc să-l ucidă, a organizat pentru el și însoțitorii lui un ospăț fastuos, la care le-a servit mâncăruri scumpe și le-a dat să bea vinul din cupe de argint, în timp ce el, împreună cu oamenii lui au ocupat o masă modestă, bând vin din corn de animal și din câni de lemn.

La nedumerirea pe care și-a exprimat-o comandantul grec față de acel tratament diferențiat la care au fost supuși învinșii și învingătorii, Dromichaetes i-a pus, la rândul său, o întrebare; i-a cerut să spună de ce a părăsit marele conducător viața luxoasă și opulentă pentru a veni într-o țară barbară, cu viață austeră și climă neprimitoare. Motivul, atestat în literatura antică și în alte contexte asemănătoare – de exemplu, bătălia de la Platea, din 479 î.H., din timpul celui de-al doilea război medic, o victorie grecească asupra perșilor –, evidențiază rolul deosebit pe care îl avea, și continuă să-l aibă și astăzi, pentru negocieri, cadrul oferit de con-

MASA DOMNEASCĂ, MASĂ DE SĂRBĂTOARE

SABINA ISPAS

● Banchetul – apoteoza unei zile
● Dromichaites își ospătează învinsul, pe Lysimachos ● Convivialitatea – cadru propice tranzațiilor, inclusiv matrimoniale ● După modelul bizantin, Duca Vodă

*Pilda fiului risipitor,
miniatură dintr-un manuscris ce a aparținut
lui Ieremia Movilă; artistul s-a inspirat
din viața de zi cu zi*

mânca la masă separată ● Cum să cade domnilor să șază la masă ● Se mânca, se bea, se veselea, dar se revocau și demnități ● Gloriosul și anticul obicei al delectării cu istorii cântate

Asemeni aglomerărilor urbane moderne, orașe sau „capitale culturale”, în care se concep și se pun în practică diferite strategii politice, culturale etc., prin mijlocirea structurilor instituționalizate, și vechile curți feudale dispuneau de sisteme bine gândite și încheiate, prin care seniorul – domnul, principele, stăpânul – transmitea vasalilor săi, slujitorilor și chiar poporului pe care îl stăpânea, mesaje referitoare la personalitatea sa și a celor apropiați, la calitățile și drepturile familiei domnitoare, orienta atitudinea pe care trebuia să o adopte supușii față de evenimente importante din țara pe care o conducea și cum urma să acționeze fiecare grup, în anumite condiții speciale.

În textele poetice în care se dezvoltă tematicile amintite – fiecare în parte având propria individuali-

tate – ce se referă la curtea feudală și în care ne sunt povestite evenimente din cadrul unor confruntări armate, avându-i ca protagoniști pe voinicii români și armatele inamice sau isprăvi ale unor haiduci sau hoți renumiți, este rezervat un paragraf anume celui moment ceremonial când eroii și grupurile care îi însoțesc participă la o masă comună. Urmărind motivul amintit în cadrul mai multor variante tipologice ale cântecului epic, se poate deduce că el constituie un moment căruia îi sunt atribuite funcții particulare și, implicit,

mesaje simbolice și chiar alegorice. Acestea erau transmise diferitelor categorii și grupuri sociale prin mijlocirea cântării, în contextul special care era chiar „masa mare”, eveniment de referință în cadrul protocolului curților voievodale, boierești sau negustorești.

*Tablou de Theodor Aman,
ce înfățișează pe boierii aflați la un ospăț,
surprinși de trimișii lui Vlad Țepeș*

toriri”), *banchet* (< fr. *banquet* – „masă cu caracter festiv la care se sărbătorește o persoană sau un eveniment”), sunt câteva dintre cuvintele care se referă la această „masă mare”, toate sensurile acestor termeni care au origine latină regăsindu-se în cel mai răspândit cuvânt din limba română care semnifică „ceea ce se mănâncă, mâncare” și care este *masă*. *Masa domnească* este, pentru cultura română, o masă exemplară.

Ne-am propus să prezentăm masa domnească așa cum este descrisă în textul poetic al baladei. Am selectat câteva texte de referință la care vom face apel: *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (1714-1716), sinteza monografică cu un caracter enciclopedic a prințului Dimitrie Cantemir, *Revoluțiile Valahiei* de Antonio Maria del Chiaro Fiorentino, lucrarea care, pentru secolul al XVIII-lea, după cum scria N. Iorga, „corespunde astfel pentru Țara Românească, pentru principatul muntean, aceleia pe care, cu mai multă învățură [...], a închinat-o Moldovei domnescul autor care e Dimitrie Cantemir”, și, în sfâr-

șit, paginile literaturii românești de ceremonial pe care, la 1762, al doilea logofăt Gheorgachi le-a scris, la Iași, din porunca domnitorului Grigore Callimachi, cunoscute sub titlul *Condica ce are întru sine obiceiuri vechi și nouă a prea înălțăților domni*.

Fiecare dintre autorii citați rezervă prezentării meselor domnești un spațiu suficient de cuprinzător pentru a ne da seama că obiceiul meselor oficiale pe care le oferea domnul boierilor, supușii săi de diferite ranguri și cu variate responsabilități, făcea parte din protocolul strict al curților domnești din Țările Române. De altfel, excepționala lucrare parenetică (moralizatoare) scrisă anume pentru instruirea viitorilor domni privind regulile și îndatoririle pe care trebuie să le cunoască și să le urmeze un principe domnitor, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, conține un capitol anume despre *Cum să cade domnitor să șază la masă și cum vor mânca și vor bea*.

Din aceleași lucrări aflăm că cele mai multe mese domnești se organizau cu prilejul marilor sărbători – Crăciun,

Anul Nou, Bobotează, Sf. Gheorghe, Paști –, când se prezentau omagii domnului, felicitări și daruri, iar suveranul, la rândul lui, îi dăruia pe cei care îl vizitau, folosind prilejul și pentru a le repartiza sau a le retrage boierilor demnități și îndatoriri. Mese solemne se organizau și cu prilejul nunților domnești, al primirii solilor străini etc., când se practica „acel glorios și antic obicei” de a-i delecta pe cei prezenți cu istorii cântate exemplare, care înfățișau momente din viața și faptele de vitejie ale eroilor glorioși. „Dacă este zi de sărbătoare – scrie prințul Cantemir – masa se pune în divanul cel mic. Sunetul de surle și de dobe arată că bucatele sunt gata [...] Îndată ce Domnul a întins mâna ca să scoată mâncare, tunurile bubuie și cântă muzica și cea creștinească și cea turcească”.

Si logofătul Gheorgachi amintește aceste mese domnești: „Au fost obiceiuri la domnii cei mai vechi, cându era giugul țării mai ușor, de nu lipsia masa cea domnească și masa să facia în divanul cel mic, cu cheltuiala vistieriei, făcându-se izvod cu pecete domnească, de arhieriei și de toată boierimea câți să întâmpla la Eși, să se afle la masa domnească [...] Și când să așeza Domnul la masă, să face slobozire de un tun”. Antonio Maria del Chiaro mărturisește: „Găsesc util să descriu masa oferită boierilor de Paști de către domni, după care cetitorul va putea deduce despre cheltuielile celorlalte festivități de la curte [...] Îndată ce domnitorul își ocupă locul la masă, orchestra compusă din trâmbițe și tobe cântă în curte...”

Scena banchetului, din *Eroticritul logofătului Petrache*

(Va urma)

vivialitate. Din istorie aflăm că cei doi conducători au hotărât ca Dunărea să fie hotăr și, pentru a întări o relație de bună pace încheiată cu acel prilej, cei doi s-au înrudit printr-o relație matrimonială, tranzacționată în cursul aceleiași mese exemplare, după care regele Traciei a fost eliberat.

Informații despre protocolul meselor domnești practicate în Țările Române găsim în cronică, în literatura memorialistică românească și străină, în literatura de protocol. Aflăm despre importanța evenimentului, care se desfășura după reguli și normative riguroase, mai ales pentru strategiile politice pe care le proiectau voievozii români atât în politica internă, față de boieri, cât și în cea externă, față de soli, de trimiși oficiali ai vreunei puteri suverane sau de călători, nu de puține ori spioni, care traversau Țările Române în drumurile lor spre și dinspre Orient.

Literatura de călătorie oferă date interesante despre obiceiurile alimentare ale românilor din diferite categorii sau stări sociale, precum și tipurile de activități – agricole, piscicole, creștere a vitelor și a păsărilor, vânătoarea – prin care erau obținute alimentele de bază sau preferate ale românilor. La jumătatea secolului al XVII-lea (1653-1656), diaconul Paul de Alep descrie o astfel de masă domnească de la Curtea voievozului din Țara Românească. Putem afla, citind însemnările de călătorie, că în Moldova condusă de domnitorul Gheorghe Duca se păstrase un vechi obicei bizantin, după care împăratul mânca la o masă separată de cea a demnitarilor săi. Banchetele oficiale, ospetele, mesele dom-

nești ofereau domnitorului prilejul să-i răsplătească pe cei loiali și să-i pedepsească pe cei necredincioși. „Atunci [domnul] a îmbrăcat pe boierii țării sale cu veșminte de cinste, după obiceiul regilor la marile sărbători. În ziua aceea ei au slujit la masă de la început până la sfârșit, căci [acesta] este obiceiul lor de sărbătoarea Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei și Paștilor. Dar a doua zi după sărbătoare, boierii stau la masă cu el [domnul] și alții îi slujesc, așa cum se face în celelalte zile ale anului.

Când se aduceau farfuriile [cu bucate] de la bucătărie [în sala de mâncare așezată] sus, se băteau tobele, tamburinele, se cânta din fluiere, se sunau trâmbițele, iar muzica le întovărășea. Se făcea astfel ori de câte ori bea domnul“.

Un portret făcut de cro-
nicar marelui voievod Ștefan al Moldovei amintește de această practică într-un cunoscut pasaj, care astăzi ne înfioară: „de multe ori la ospete omora fără giudeț – citim în textul amintit.

Amintirea era om întreg la fire, nelenes, și lucrul său îl știa a-l acoperi [...]“. O asemenea masă încărcată de tensiune, în timpul căreia se declanșează conflicte între meseni, este prezentată și în cântecul epic eroic *A lui Naftal*: „La bucatari poruncă/ Bucati-m masă pună/ Găini fripti, ruminți,/ Pi dinuntru otrăgiti,/ Ca pântru Naftal gatiti [...] – Hai la masă-mprătită!“.

În limba română, terminologia prin care este denumită acțiunea aceasta de consum a hranei (și băuturii), singur sau în grup, este de diferite origini și nuanțată în ceea ce privește semnificațiile și funcțiile. Amintim: *agapă* (< fr. *agape* < lat. lit. *agape* – „masă comună frățească la vechii creștini, ospăț cu caracter intim, prietenesc“); *ospăț* (< lat. *hospitium* – „masă mare, îmbelșugată, organizată cu ocazia unei cununii, a unei sărbători etc., petrecere cu masă mare, masă, mâncare“), *petrecere* (din *a petrece* < lat. *per-traicere* – „reuniune între prieteni organizată cu ocazia unei sărbători sau a unei sărbă-

Piese dintr-un tezaur de aur geto-dac; probabil din astfel de vase și-a ospătat Dromichaetes învinsul, pe Lysimachos

1969, Vatican. Iosif Schubert în audiență la Papa Paul al VI-lea

Compromitere și discreditare

După ce regimul comunist de la București a rupt relațiile diplomatice cu Vaticanul, a desființat diecezele romano-catolice – acceptând doar existența celor de Alba Iulia și de București-Iași –, a arestat și condamnat pe aproape toți episcopii, situația clericilor loiali Sfântului Scaun a devenit extrem de dificilă.

Conducerea de partid căuta metode de discreditare a clerului superior catolic, folosindu-se de poliția politică. Astfel, Ana Pauker a cerut, în 1949, să se găsească pretexte plauzibile pentru a incrimina preoții care refuză colaborarea cu autoritățile comuniste. Planul de compromitere a preoților reticenți prevedea înscenarea unor infracțiuni de drept comun sau provocări sexuale, avându-se în vedere statutul celibatului, obligatoriu pentru acest cler.

Un proces politic răsunător, intentat lotului așa-zisilor „spioni ai Vaticanului”, în frunte cu episcopul de Timișoara, Augustin Pacha (1870-1954), din septembrie 1951, a fost o încercare de a avertiza clerul și credincioșii că partidul nu va tolera nicio deviere de la linia ideologică impusă.

Dar înființarea unei Biserici romano-catolice naționale, independente de Vatican, a eșuat.

La începutul anilor '60 se poate constata o ușoară dezamorsare a situației generale. În acest context, Vaticanul își

schimbă politica față de Răsărit, promovând dialogul cu autoritățile și cu clerul superior acceptat de regim. Este greu de spus în ce măsură diplomația papală a fost conștientă că reprezentanții Bisericii cu care intrau în contact emisarii Vaticanului fuseseră instrumentalizați și folosiți ca agenți de către poliția politică. Din dosarele fostei Securități, atâtea câte sunt accesibile deocamdată, se desprinde dependența conducerii Bisericii de aparatul de stat, gradul de infiltrare de către poliția secretă, dar și rezistența unor clerici curajoși, care au refuzat orice compromis.

La simularea unui proces de relaxare, intervenit între Biserică și stat, destinat prezentării unei false imagini, mai libere, a regimului, au contribuit și câțiva dintre cei care se aflau în fruntea ierarhiei catolice din România comunistă.

În centrul atenției s-a aflat conducerea din fosta Arhidieceză de București, decapitată de ierarhia legală și de cea clandestină, instaurată în condițiile intensificării prigoanei de după 1948, a anulării concordatului cu Vaticanul și a expulzării diplomaților de la Nunciatura din București, în 1950.

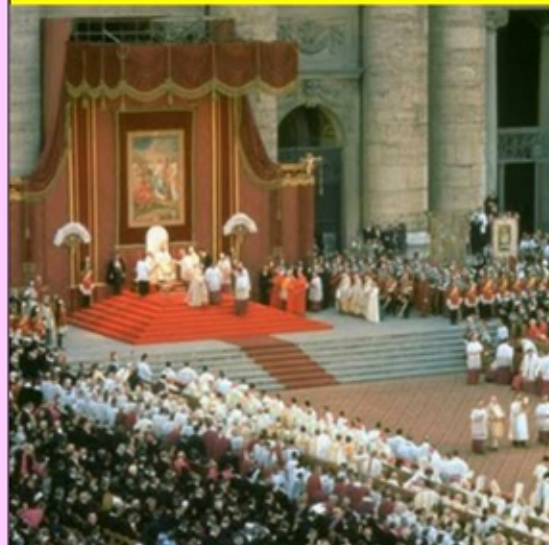
În acele vremuri tulburi, conducerea Arhidiecezei de București este preluată de către preotul Stanislau Traian Iovanelli (1890-1961). Din 1949 până în 1951, Iovanelli a fost deținut politic. El a acceptat propunerea autorităților de a prelua conducerea arhidiecezei, având calitatea de vicar general. În pofida compromisurilor făcute care s-au soldat cu sancțiuni din partea Vaticanului (excomunicat în 1951), poliția politică l-a înconjurat de numeroși colaboratori neoficiali, care relatau orice mișcare a canonicului. Rapoartele, analizele, planurile de măsuri ale Securității, procesele-verbale de interceptare a convorbirilor telefonice și discuțiilor, corespondența reținută sau fotocopiată, cât și notele informatorilor se află în cele șase volume ale unui consistent dosar de urmărire informativă din arhiva C.N.S.A.S. Operațiunea de urmărire s-a desfășurat sub numele de cod „Italianul”.

Securitatea a reușit să recruteze un număr însemnat de colaboratori din rândul preoților și angajaților din administrația bisericească, inclusiv pe secretarul lui Iovanelli, Roland Radler, conspirat sub numele de „Toma”. Printre agenții care relatau despre Iovanelli s-au mai aflat și informatorul „Victor Poenaru” (care ocupa o funcție de conducere la Iași) sau „Matei Popescu” dirijat în așa fel, încât să realizeze „compromiterea obiectivului” ca, în ultimă instanță, să preia el funcția lui Iovanelli. Planul va reuși abia după moartea lui Iovanelli, la 7 septembrie 1961, când agentul „Matei Popescu” va fi instalat în frun-

SECURITATEA ȘI VATICANUL

Coperta dosarului agentului „Matei Popescu“

Deschiderea Conciliului Vatican II

Anul acesta se împlinesc 50 de ani de la începerea Conciliului Vatican II, desfășurat în perioada 11 octombrie 1962-8 decembrie 1965, în patru sesiuni: 11 octombrie 1962-8 decembrie 1962; 29 septembrie (inaugurată de Papa Paul al VI-lea)-4 decembrie 1963; 14 septembrie-21 noiembrie 1964 și 14 septembrie-8 decembrie 1965. La cea de-a treia sesiune a participat și o delegație din România, compusă din 11 clerici, dintre care doi erau colaboratori neoficiali ai Securității: „Matei Popescu“ și „Kiss Nicolae“.

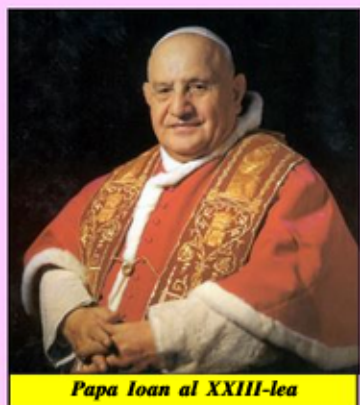
Întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu cu reprezentanții Cultelor din România, în 1968

WILLIAM TOTOK

Conciliul Vatican II, inițiat de Papa Ioan al XXIII-lea (1881-1963), urma să introducă o serie de reforme pastorale și ecumenice în cadrul Bisericii romano-catolice. În același timp, trebuia să adapteze biserica

la vremurile moderne, să se debaraseze de tradiții prăfuite și să caute căi de deschidere a dialogului cu țările dominate de regimuri dictatoriale. Inclusiv cu statele comuniste, în care Biserica romano-catolică a

fost supusă unui lung proces de prigoniri. În România Biserica greco-catolică fusese interzisă în 1948, iar Biserica romano-catolică era doar tolerată, fără un statut legal de funcționare.

Papa Ioan al XXIII-lea

rești, Iosif Schubert, arestat în 1951. În 1952, și Menges va fi arestat și apoi condamnat, ieșind din detenție abia în 1964. Emigrează la scurtă vreme după ieșirea din pușcărie în Germania. În anii '70 va protesta pe lângă autoritățile americane împotriva angajării lui Ivan Deneș ca redactor al postului de radio *Europa liberă*, invocând rolul acestuia ca torționar al autorităților comuniste. Din documentele păstrate în arhiva C.N.S.A.S. rezultă că Deneș a fost colaborator al Securității atât în țară cât și în străinătate, având mai multe nume conspirative: „Aurel Bantaș“, „Petrut Pintilie“, „GX-36“, „Konrad“ și „Kraus“.

Augustin fusese condamnat pentru omisiune de denunț „la 2 ani și 11 luni executată la Jilava, Caransebeș și Poarta Albă“. Potrivit fișei matricole penale, Augustin a fost pus în libertate la 13 octombrie 1955. Alte surse indică anul 1956. După eliberare, a fost preot la Târgoviște (1956-1958) și Cioplea (1958-1961). După moartea lui Iovanelli preia, până în 1983, conducerea Arhiepiscopiei de București, având funcția de „ordinar substituit“. În martie 1965, este ales deputat în Marea Adunare Națională.

„A condus destinele Arhiepiscopiei în anii grei ai prigoanei comuniste, reușind foarte bine să se adapteze epocii în care a păstorit, caracterizată de provocări și persecuție“, se menționează aluziv într-un miniportret istoric din revista Arhiepiscopiei romano-catolice de București, fără să se amintească de rolul real jucat de acest cleric.

În opinia Securității, Augustin era un colaborator devotat, care „a dovedit corectitudine“. Într-o notă de analiză din 1963, ofițerul său de legătură, lt.-col. Ștefan Kasza, mai evidențiază câteva trăsături care-l contrariază până și pe acest securist: „În relațiile cu noi a dovedit corectitudine, exactitate la întâlniri și în materialul informativ furnizat, în mai multe rânduri; cunoșteam și din alte surse despre faptele ce le știa și el și întotdeauna, fără să fie întrebat, ni le-a adus la cunoștință. Se poate spune că uneori în relațiile cu noi este mult prea servil. Materialele informative furnizate până în prezent, fiind supuse verificării, s-au confirmat. Nu are rezerve în colaborare sau în furnizarea materialelor informative“. În același document se mai poate citi constatarea uluitoare a ofițerului, că Augustin „nu este un fanatic religios“, el având chiar „păreri deloc măgulitoare la adresa unor prelați de la Vatican și a papei însuși“.

În portretul pe care i-l face ofițerul, acesta mai reține următoarele trăsături: „este un element aspru cu subalternii și îngâmfat“, este „inteligent, cult, șiret, se orientează ușor în discuții pe diverse teme. Își creează relații cu mare

ușurință în cele mai variate medii. Cunoaște șase limbi străine: franceza, italiana, germana, poloneza, latina și greaca veche“.

În consecință, relațiile între Augustin și Securitate sunt descrise ca fiind „de încredere principiale“.

Misiune de dezinformare

Caracterizarea aceasta extrem de pozitivă nu este în niciun caz o exagerare a ofițerului său de legătură. Dovada materială este reprezentată de numeroasele informații puse la dispoziție de acest prelat, folosite în acțiunile operative.

În primul an de colaborare cu Securitatea, Augustin a furnizat 69 de note informative, iar un an mai târziu, în 1962, 64. Securitatea s-a concentrat ca activitatea acestui colaborator aparținând oficial ierarhiei superioare a Bisericii catolice din România, să fie dirijată exact pe următoarea problemă: „Limitarea activității cultului în dieceza de București-Iași“.

Obediența lui Francisc Augustin față de autoritățile comuniste de la București a provocat reacții critice din partea altor clerici din România. Astfel, preotul informator „Lörincz“ relatează într-o notă despre atitudinea episcopului clandestin, Iosif Schubert, care după ieșirea din pușcărie avea domiciliu obligatoriu în localitatea Timișul de Sus. „Lörincz“, care l-a vizitat pe Schubert, relatează că episcopul are despre Augustin „o părere foarte proastă“ – asta și din cauza faptului că Augustin a exercitat în mod abuziv funcția ce

tea conducerii Bisericii romano-catolice din București, fiind considerat, din partea autorităților, drept un soi de șef al Bisericii din România.

Spre sfârșitul anilor '50, suspiciunile Securității față de canonicul Traian Iovanelli s-au intensificat. Asta în pofida faptului că el fusese numit de autoritățile comuniste în fruntea fostei Arhidieceze de București, imediat după arestarea și condamnarea episcopului clandestin Iosif (Joseph, Josef) Schubert (1890-1969), în 1951.

Într-un referat din 3 decembrie 1960, întocmit de lt.col. B[ebe] Goldenberg, lucrător operativ prim, lt.maj. Mihai Wawiernia și șeful serviciului, cpt. Dumitru Meliță, Iovanelli este calificat drept „un element net dușmănos regimului”. Vicarul general ar fi dat dovadă de o falsă atitudine loială față de stat, încercând să stabilească legături clandestine cu Vaticanul, încurajând astfel „elemente care duc în prezent activități dușmănoase”. „Față de activitatea ostilă și de duplicitate a vicarului general Traian Iovanelli”, se afirmă în același material, „organele noastre și-au propus să documenteze

activitatea sa și a legăturilor sale, să procedeze în mod treptat la înlăturarea lui din conducerea Arhiepiscopiei romano-catolice din București, folosindu-l în acest scop pe Augustin Francisc”.

Un informator zelos

Candidatul Securității, canonicul Francisc Augustin, fusese studiat cu mare atenție de către poliția secretă, care a reținut în numeroase note, referate și fișe toate aspectele negative ale personalității sale, în vederea utilizării și transformării lui într-un instrument docil al regimului comunist. Cunoscându-i atât tentațiile hedoniste, stilul frivol de viață, faptul că este un „element avid după bani”, „interesat să dețină funcții clericale”, cât și deraierile de la principiile eticii preoției catolice, celibatate, Securitatea i-a montat o capcană pentru a-l șantaja și convinge să devină un colaborator neoficial al poliției secrete. Astfel, spera că îl va putea manevra în conformitate cu interesele operative ale aparatului polițienesc și ale regimului.

În urma unei „combinații” în care o agentă a Securității („Sanda”) a jucat rolul pregătit cu minuțiozitate, în prealabil, de către autorii scenariului de compromitere morală a lui Augustin, el acceptă să devină informator. „Îmi iau angajamentul de a colabora cu organele Securității statului pentru a descoperi elementele dușmănoase care

sub masca religiei acționează împotriva R.P.R. și a altor elemente cu care voi veni în contact”, scrie cel care în anii următori își va semna nenumăratele delațiuni cu numele conspirativ „Matei Popescu”. Aceste delațiuni se află în dosarele unor victime, cât și în fondul documentar al Securității, care cuprinde materialele privind Biserica romano-catolică.

Francisc Augustin s-a născut la 19 iulie 1906, la Lucăcești (Suceava). În unele documente se spune că ar fi fost de origine germană, în altele poloneză. A studiat teologia la Colegiul Brignola Sale din Genova și a devenit preot în 1931. Până în 1932 este profesor la seminarul din București, apoi paroh la Craiova (1932-1933), Bărăția/București (1933-1934), Turnu-Severin (1934) și Târgoviște (1934-1952). Este arestat în 1952 și condamnat în procesul lotului Hieronymus Menges.

Preotul Hieronymus Menges (1910-2002) a fost pregătit să-l înlocuiască pe episcopul clandestin de Bucu-

Iosif Schubert (în centru) și Hieronymus Menges, în 1964

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Ion Ghica

În deceniul care a urmat Revoluției de la 1848, românii au fost, mai mult ca altădată, în atenția Europei. Trimși în străinătate cu misiuni diplomatice, exilați ori rămași acasă, muntenii și moldovenii au desfășurat o activitate excepțională pentru a-și face cunoscută țara, pentru a găsi sprijin internațional spre împlinirea unui ideal: Unirea Principatelor. Războiul Crimeei, început în 1853 (și care a însemnat, între altele, ocupația militară tripartită: rusă, otomană și austriacă a Principatelor), s-a încheiat cu înfrângerea Rusiei și încheierea Tratatului de la Paris, în 1856 (Magazin istoric, nr. 10/2004).

Între românii aflați în misiune diplomatică în străinătate, și rămași acolo datorită evenimentelor, s-a numărat și Ion Ghica (Magazin istoric, nr. 9/1971, 8/1978, 7/1979). Bunele raporturi cu ambasadorul

englez la Poartă – cu un ascendent recunoscut asupra oamenilor politici din imperiu, după spusa multora – au făcut ca Ion Ghica, deși venea dintr-o țară insurgentă și ar fi trebuit să sufere rigorile legii, să fie numit principe de Samos. Trebuia să guverneze, dar mai ales să curețe marea de pirații care stânjeneau transporturile militare ale aliaților anglo-francezi spre teatrul de război din Crimeea.

O arhivă de 37 de volume, păstrată la Vathy, capitala insulei, stă mărturie pentru felul cum Ion Ghica, din stirpea domnească a Țării Românești, devenit „bei de Samos” (Magazin istoric, nr. 5/1990), a înțeles să-și îndeplinească mandatul. În 1995, am cercetat acolo câteva dosare, extrăgând, între altele, și cele două piese ce publicăm mai jos. Una relatează, în formă șagălnică, osteneala ce și-a dat ca administrator imperial; cealaltă cuprinde considerații pe marginea hotărârilor Congresului de la Paris referitoare la români. Concluzia lasă să transpară, abia ascunsă, dorința autorului de a ajunge domn al Principatelor Unite. Din păcate, scrisoarea pare neîncheiată.

Ambele scrisori le-am tradus din limba franceză.

1855

Notiță despre situația insulei Samos

Dragă prietene,

Aproape că mi-e rușine pentru că îți scriu atât de rar; la drept vorbind, nu prea știu cum de se întâmplă așa, fiindcă nu cheful îmi lipsește, dar dacă scrii, măcar să ai ceva de spus care să nu-l facă să moară de plictiseală nici pe

nefericitul silit să citească scrisoarea, nici pe cel care înșiră 40-50 de rânduri – câte trebuie să cuprindă orice scrisoare care se respectă. Vei zice că 50 de rânduri sunt puține; și eu cred la fel, dar îl desfid pe unul mai îndemânatic, în stare să le facă să țâșnească mai des de pe stânca unde mă aflu cuibărit. Doar dacă, asemeni unui nou Ieremia, n-o să-l încânt peste măsură cu lamentările pe care,

că vreau, că nu vreau, mă trezesc că le lansez contra caimacilor și a principilor, trecuți și viitori, ai acestui meleag binecuvântat. Cu toate acestea, mă ocup de treburile mele, negândindu-mă la nimic, nici măcar la intrigi, pe care le las bucuroși doar celor capabili de așa ceva.

În ce mă privește, mă mulțumesc să spun, în șoaptă, precum cel mai umil dintre fiii lui Mahomed, *Dumnezeu e mare!*

i-ar fi revenit lui Schubert, dar care a refuzat orice compromis cu regimul comunist.

Extrem de nemulțumit de Augustin a fost și episcopul clandestin din Timișoara, Adalbert Boros (1908-2003), condamnat în 1951 în cadrul procesului intentat „lotului Pacha”, eliberat din detenție în 1964. Într-un referat din 28 noiembrie 1964, Securitatea menționează în dosarul de urmărire al episcopului că acesta și-a exprimat dezaprobarea față de prezența la Roma „a preoților Augustin și [Károly] Pakocs” (cleric romano-catolic la Satu Mare și Baia Mare, vicar episcopal de Satu Mare; Pakocs a fost arestat în 1949 și eliberat un an mai târziu. Profesor la seminarul din Alba Iulia și Iași, arestat din nou în 1957, a fost pus în libertate în 1963; este traducător și autorul unor povestiri și poeme) ca delegați la Conciliu. Totodată, Securitatea reține intenția episcopului de a informa Vaticanul că cei doi „sunt oamenii guvernului” și în niciun caz „nu reprezintă Biserica romano-catolică din România”.

Criticile lui Boros vizează direct participarea lui Au-

gustin la cea de-a treia sesiune a Conciliului. La această sesiune, a participat și o delegație din România, compusă din 11 clerici, între care și cei doi colaboratori neoficiali, conșpirați sub numele de „Matei Popescu” și „Kiss Nicolae”.

Înainte plecării la Roma, cei doi informatori au fost instruiți contrainformativ în vederea încredințării unei misiuni speciale. Asta cu încuviințarea conducerii de partid și de stat, care dorea să-și îmbunătățească imaginea internațională, după ce-și modificase linia politică – în sensul accentuării cursului de independență față de Moscova.

Cei doi aveau sarcina de a dezinforma autoritățile Vaticanului, în frunte cu Papa Paul al VI-lea (1897-1978), în ceea ce privește situația reală a bisericii din România. În același timp, trebuia să respingă încercările unor „forțe ostile” de a „denigra” România, folosind ca argumente informațiile toxice pregătite în laboratoarele Securității.

În acest context, Augustin trebuia să-l prezinte pe episcopul Áron Márton (1896-1980) (*Magazin istoric*, nr. 5/2008) din Alba Iulia drept un „element” naționalist maghiar, care perturbă pacea internă a Bisericii catolice din România, sabotând reconcilierea bisericii cu statul comunist (conform unei note din 15 octombrie 1964 „privind instructajul ce va fi făcut agentului «Matei Popescu» și sarcinile ce-i vor fi încredințate spre rezolvare cu ocazia

Francisc Augustin fotografiat în detenție, în 1952

participării la lucrările Conciliului II Vatican”).

După întoarcerea agenților din misiune, Securitatea este mulțumită de munca celor doi. Într-un raport din 21 ianuarie 1965, se subliniază că Augustin a reușit să-l intoxice și pe Suveranul Pontif. Potrivit raportului, Papa ar fi spus: „mă bucur că norii s-au despiciat și voi ați putut veni la mine. Voi sunteți ca o rază de lumină, care mă îndreptățește să nutresc speranțe mai bune pentru viitor. Eu vă rog să spuneți înalților conducători ai țării dvs. că noi respectăm orice autoritate și că nu dorim altceva decât să se respecte și libertatea noastră.”

Francisc Augustin și-a continuat în anii următori cariera de colaborator neoficial al Securității. După ce a intrat ca deputat în Marea Adunare Națională și a fost decorat, în 1964, cu Ordinul Steaua Republicii Populare Române, clasa a III-a, a fost avansat, fiind scos din rețeaua informatorilor simpli, devenind „persoană de încredere”.

Augustin a murit la 27 noiembrie 1983, la București. Succesul său a devenit Ioan Robu care, având funcția de arhiepiscop, se află și astăzi în fruntea Bisericii Catolice din România. ■

Augustin Pacha

nouă – a celui drept și tare. Și își justifică felul de a acționa prin dezbinările noastre interne, prin obiceiurile și urile noastre și, ceea ce e și mai serios, prin corupția noastră – care toate ne fac totodată inapți pentru ceva bun și corect. Așa că au imaginat Comisia Europeană și divanurile ad-hoc, menite să furnizeze numitei Comisii materiale pe care să le orânduiască pe capitole și pe articole, sub forma reglementărilor politice și administrative ale țării. Sunt convins că pentru aceasta, în divanul ad-hoc se vor vârî, într-un chip mai mult sau mai puțin ordonat, toate clasele, în proporții egale. Cum or să asculte acei domni, cum or să se lumineze – asta e problema lor; dar, într-o formă sau alta, vor ajunge să cunoască nevoile țării.

Desigur, în acest divan, așa cum e firesc, fiecare va pleda pentru interesele sale, aducând argumente mai mult sau mai puțin emoționale ori convingătoare în favoarea cauzei sale. După acest privilegiu, după acest drept, Comisia n-are decât să facă un autoda-

feu [ardere pe rug], până la incinerarea completă, căci n-are de ce da înapoi nici în fața drepților sfinți ale boierilor ori a influenței lor în țară, nici în fața imprecățiilor clerului nostru ori a opoziției serioase din afară și a faimosului Regulament Organic. Vor socoti țara ca pe o foaie albă pe care vor scrie tot binele. Comisarii vor lucra – aici e toată problema –, dar cât despre noi, care n-avem nimic de a face cu trecutul și care pe viitor nu trebuie să avem niciun interes personal, nici de castă, nici de partid, nici un alt interes decât acela pe care orice cetățean dornic de binele țării lui trebuie să-l aibă. Rolul nostru va fi să ne ținem în afara tuturor discuțiilor înveninate, să nu luăm parte la niciuna din aceste lupte, unde doar intriga și pasiunea își spun cuvântul, să nu încercăm să-i atragem pe ceilalți, nici să ne punem de acord cu ei – ar fi în zadar. Să avem un program al nostru, un program al oamenilor cinstiți, al oamenilor lipsiți de pasi-

Dezbinările noastre interne, obiceiurile și urile noastre și, ceea ce e și mai serios, corupția noastră – toate ne fac inapți pentru ceva bun și corect

une, care nu vizează puterea, nici pentru ei, nici pentru prietenii lor și să fii sigur că acest program va fi adoptat. Există o clasă, cea mai interesantă, care provoacă cele mai multe simpatii în Europa, care e poate cauza a tot ceea ce se face azi pentru noi, e clasa țăranilor, a clăcașilor. Aceasta nu trebuie uitată în acest program. Citiți-l pe Bălcescu, dar pledați-i cauza fără patimă și cu dreptate, așa cum aperi cauza orfanului.

Dar e o chestiune asupra căreia, cu foarte mici excepții, putem fi toți de acord, și o pun deasupra tuturor celorlalte prin consecințele ei minunate – *Primum vivere, deinde philosophare* (Întâi să trăim, apoi să filosofăm). E Unirea Principatelor. În ciuda atâtor lucruri, mă iluzionez să cred că toți valahii nu se vor considera sacrificați cu un principe moldovean și vice-versa. Dacă toate partidele sunt de acord în această privință, să fii convins că o vom obține, în ciuda ezitărilor Porții otomane, care nu provin de la faptul în sine, ci de la urmările lui probabile. Se teme că un principe străin și o dinastie ereditară ar însemna, în cele din urmă, rupearea legăturilor de vasalitate. Ar fi o fatalitate ca lucrurile să ajungă așa de departe, dar poate că problema s-ar putea rezolva cu un principe pământean, muntean sau moldovean, la început cu o căimăcămie la București sau la Iași, așa cum am avut odinioară la Craiova. Numele persoanei n-are importanță, oamenii trec, faptele rămân. ■

Biserica Ai-Giannakis din Vathy, insula Samos

Am străbătut insula în toate direcțiile, pe jos și pe catâr – pe jos atunci când am sosit. Ei bine, îți pot spune – afară doar dacă simțurile mele ostenite nu-mi creează iluzii – că realmente am constatat o diferență notabilă față de vremea venirii mele aici. Nu discut decât de starea de spirit, fiindcă mizeria e mai mare mai ales în districtele Vathy, Khora și Maratho Cambo, unde nu s-a făcut nimic anul acesta, afară de ceva ulei. Mă rog, asta o să ungă roțile și, cu ajutorul lui Dumnezeu, mașina, chiar dacă ușor hodorogită, o să poată merge în continuare.

De fapt, eu însumi sunt uitat de ordinea și liniștea ce domnesc aici. Se bucură de siguranță totală, hoții și pirații au dispărut, iar faimoșii mei administratori jură pe Mercur că nu mai fură – să fie jurăminte de bețivi? O să vedem, căci trebuie să te îndoiști de legămintele grecești. Oricum, eu mă pot angaja pentru un lucru: afară de cazul când rușii ar ajunge la Chios – niciun samiot n-o să se miște.

Fără boala viței de vie, care anul acesta a adus nenorociri mai mari ca niciodată, aș fi adus țara pe val, financiar vorbind. Cu toate acestea, am plătit aproape toate ratele tributului Principatului, pentru răstimpul administrației mele, am achitat toate întârzierile la salariile funcționarilor pe care le-am găsit la soșire. Asta pentru trecut. În ceea ce privește prezentul, la fiecare întâi ale lunii depun regulat salariile lunii precedente, lucru care nu s-a întâmplat aici niciodată.

E ceva atât de nou, atât de fabulos, că până și cei care voiau să mă vadă înlocuit acum îmi atribuie un merit personal,

sustinând că am adus cu mine tot acest bănet, care curge așa din buzunarul meu. Îți dai seama că nu e vorba de așa ceva. Doar că, uite, procedeul absolut simplu care mi-a permis să fac așa-zisul miracol:

1. încasarea la timp a tuturor impozitelor;
2. împiedicarea de a fi folosite la altceva decât la nevoile recomandate de firman;
3. oprirea risipei;
4. în fine, am redus drastic cheltuielile inutile și de prisos și mă gândesc să le reduc și mai mult.

Mi-am propus să administrez țara cu 150.000 franci, la care se adaugă, pentru principate, 12.500 franci, pentru tribut, 400.000 franci. Suma totală: 675.000 franci.

Printr-o bună administrare, veniturile pot crește cel puțin cu 125.000 franci. Nu e cazul în momentul de față, pentru că, în dorința de a avea partizani, sacrific pentru popularitate cel puțin o treime din încasările impozitului legal.

Unul din trimișii la Constantinopol, un caraghios, stăruie pentru numirea unui episcop. Patriarhul Ierusalimului va fi însărcinat să pună lucrurile în mișcare; mi-a ajuns la urechi numele candidatului acestor intriganti, un oarecare Catzaros, pe care de altminteri nimic nu-l reco-

mandă pentru acest post. Oricum, tare aș vrea să scap de asemenea belea.

Dacă ești vrăjitor, ori măcar oleacă prezicător, spune-mi, rogu-te, câtă penitență mai am de făcut aici. Nu-i vorba de, cum am citit undeva, că mă plictisesc, dar aș vrea să plec. Compătimește-mă puțin, ai vreme de așa ceva, mai ales că nu ții în spate nici urmă de Samos.

26 mai 1856
Dragă Angheliescu,

Știu cât de sincer îți iubești țara și ar însemna o neglijență, în împrejurările de față, dacă nu ți-aș împărtăși gândurile mele și să-ți arăt ce văd eu bun și practic aici.

Tratatul de la Paris e mai bun pentru Principate decât mă așteptam, dar acum depinde de noi să-l facem să dea roade bune.

Lectura Tratatului și a protocoalelor de la Paris și Viena mi-a lăsat impresia că guvernele contractante doresc într-adevăr binele acestei țări. Dar acolo mai e ceva, că în stăruința lor, se cred îndreptățiți să cultive arbitrarul, neținând seama mai deloc de autonomia noastră, de instituțiile noastre trecute, convinse fiind că ne vom bucura de binele ce ni-l pregătesc. E justiția

1856. Congresul de la Paris

Jules Verne a asistat la nașterea căilor ferate, tramvaiului, electricității, telefonului, telegrafului și la instalarea primului cablu transatlantic de comunicații. „Eu sunt – scria el – din generația cuprinsă între două genii, Stephenson [inventatorul locomotivei cu aburi – n.n.] și Edison [inventatorul, printre altele, al becului electric – n.n.]”. Jules Verne a prevăzut inventarea televiziunii, laserului, submarinului atomic, elicopterului, videotelefonului ca și apariția cinematografului și a ecologiei. El spunea și credea că „tot ceea ce un om este capabil să imagineze, alți oameni vor fi capabili să realizeze”.

S-a subliniat calitatea de povestitor și valoarea literară intrinsecă a romanelor sale. Ceea ce s-a omis în exegeza operei lui Jules Verne (100 de titluri publicate) a fost implicarea sa profundă în realitățile politice și istorice ale lumii, mai ales angajamentul său alături de elementele progresiste ale secolului al XIX-lea. Mai bine de jumătate dintre romanele din seria „Călătoriile extraordinare” are

legături cu istoria contemporană, întâi a Europei și regiunii mediteraneene, dar și a Africii coloniale, Asiei sau Americii.

Chiar și scopul urmărit de „Călătoriile extraordinare”, serie de romane lansată în 1863, „de a rezuma toate cunoștințele geografice, geologice, fizice, astronomice acumulate de știința modernă – cum afirma editorul Hetzel – și de a reface, într-o formă atrăgătoare și pitorească, istoria universului”, era în pas cu gustul pentru descoperirea lumii aflat atunci la apogeu. Era epoca marilor misiuni de descoperire a Africii negre, a cuceririi Indiei și Canadei, a extinderii Statelor Unite, a încercărilor de a atinge polii, de a traversa marile deșerturi ale Terrei și de a explora marile fluvii ale lumii.

Nimic mai greșit decât interpretarea că operele sale erau „romane de aventuri, geografice sau științifice”. Desigur, Jules Verne studia pasionat știința epocii și descoperirile geografice, dar el era profund interesat și de istorie, atât mai veche cât și, mai ales, contemporană. 38 dintre cele 62 de „Călătorii extraordinare” au legătură cu istoria. În ele Jules Verne simpatizează fățiș cu mișcările sau luptele pentru autonomie sau independență ale ungarilor (1850-1860) – în *Mathias Sandorf* –, bulgarilor (1880-1890) – în *Pilotul Dunării* –, norve-

Citesc *Călătorie spre centrul pământului* de Jules Verne și sunt fascinat de îndrăzneala simbolurilor, precizia și bogăția imaginilor. Cum au putut psihologii și criticii literari să ignore până acum un asemenea excepțional document?

(Mircea Eliade)

gienilor (1870-1900) – în *Un bilet de loterie* –, irlandezilor (1850-1880) – în *Prichindeul* sau cu revoluțiile din 1848 (Transilvania) – în *Castelul din Carpați* –, cu răscoalele, anti-otomană a cretanilor (1868) și antibritanică a indienilor – în *20.000 de leghe sub mări*. Mai extinsă apare pasiunea pentru istorie a lui Jules Verne, ca și militantismul său de sorginte democratică și antidictatorială, în *Arhipelagul în flăcări*, unde ne prezintă lupta grecilor pentru independență și combaterea pirateriei în Mediterana Orientală. „Despotismul funcționarilor otomani, ce reprezentau acolo autoritatea, a depășit orice limită. Grecii nu erau nici anexați, nici cucerți, nici măcar învinși: erau robi ținuți sub băta pașei ce avea un imam (preot) în dreapta sa, un jerlah (sau călău) în stânga”. El se exprimă în favoarea intervențiilor europene pro-elene. „Lordul Byron – scrie Jules Verne – a debarcat la 24 ianuarie [1823 – n.n.] la Missolonghi și chiar de Paști a murit la Lepanto, fără să vadă împlinirea visului său” (*Magazin istoric*, nr. 4/1975).

Paralel, în insulele de lângă coasta Asiei Mici, profitând de slabul control al autorităților otomane, își făceau de cap piraii. „Ei – scrie Jules Verne – făceau mult rău comerțului și nimeni nu se afla în sigu-

Ilustrație la Castelul din Carpați

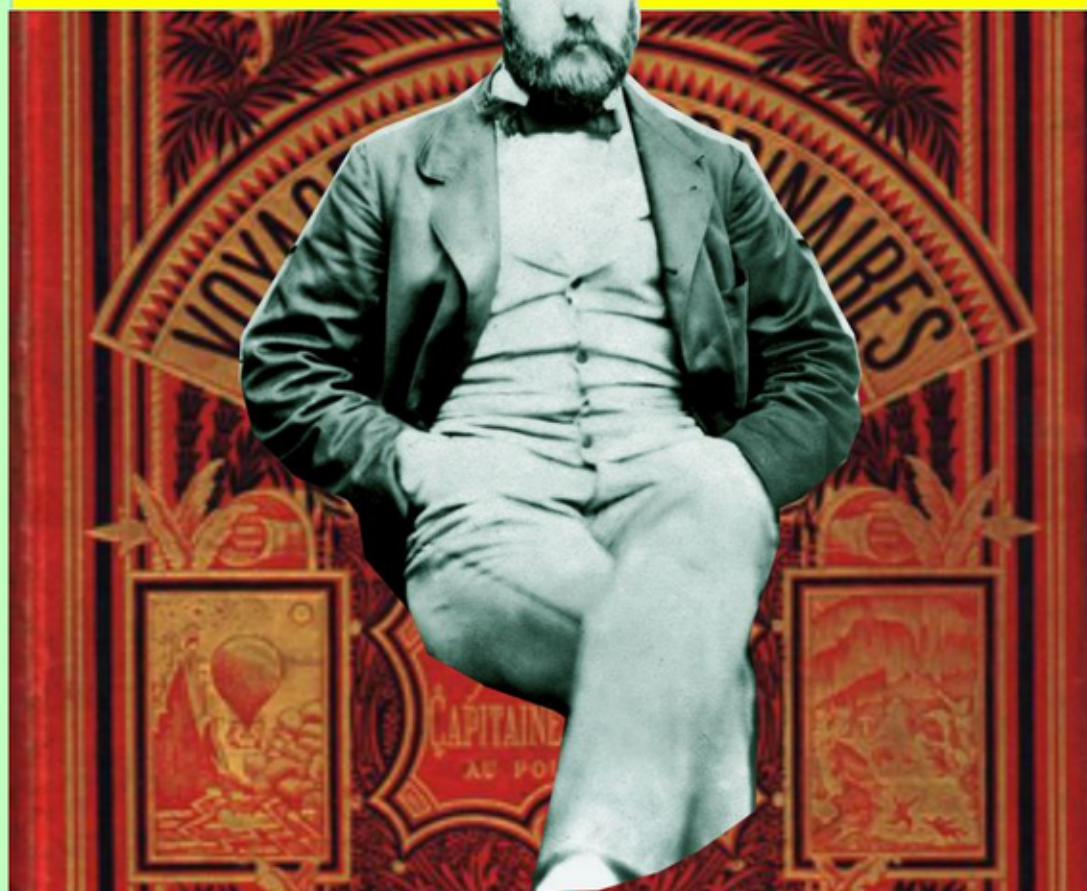
JULES VERNE, „EXTRAORDINARELE SALE CĂLĂTORII“ ȘI ISTORIA

VICTOR IONESCU

● A prevăzut inventarea televiziunii, laserului, submarinului, elicopterului, videotelefonului, cinematografului ● Susținător al mișcărilor de eliberare ● Jules Verne și Ion Ghica ● Revoluția de la 1848 și Castelul din Carpați ● Nu din fotoliul de acasă, ci bătând cu pasul ● S.U.A., „această mare țară pe care o iubesc“ ● O istorie a marilor descoperiri în trei volume ● Robur Cuceritorul, Kaw-Djer și căpitanul Nemo, trei anarhiști

Nu există probabil om care să nu se fi delectat în copilărie (și nu numai) cu „extraordinairele călătorii“ ale lui Jules Verne (1828-1905), fie ele Cinci

săptămâni în balon, 20.000 de leghe sub mări sau Ocolul pământului în 80 de zile și chiar Spre centrul pământului sau De la pământ la lună.

Ilustrație la Robur Cuceritorul

blocadei – goana după aur din Alaska (1896) – în *Vulcanul de aur* – și în general războiul secesionist – în romanul *Nord contra Sud*. Fără a anticipa confruntarea geopolitică globală dintre S.U.A. și U.R.S.S., din a doua jumătate a secolului XX, Jules Verne a acordat Rusiei o atenție egală cu aceea față de S.U.A. Mai ales în anii 1870-1890 țara țarilor a fost zguduită de comploturi contra suveranului, insurecții naționale, mișcări nihiliste ori de reînnoire slavă. Toate aceste evenimente au reverberații în romanele verniene: revolta emiratelor turcomane din Asia Centrală (1868-1873) – în *Mihail Strogoff* –, politica de rusificare a Țărilor Baltice și

rezistența autohtonilor – în *O dramă în Livonia*. Scriitorul francez se pronunță în referirile sale la Rusia țarilor împotriva despotismului și torturii aplicate descori de Ohrană.

În *Cezar Cascabel* el evocă vânzarea Alaskăi și altor teritorii rusești din nord către S.U.A. în 1867. Vânzarea de Franța a Louisianei (2 milioane de km²), tot pe nimic și tot către S.U.A. (1803), este invocată în *Călătorii secolului XIX*. În *Magellania* (și versiunea *Naufragiații de pe Jonathan*) se relatează împărțirea Țării de Foc între

Argentina și Chile (1881), iar în *Burse de călătorie* cesiunea de către Suedia, în beneficiul Franței, a insulei Saint Barthélemy (1876). Tot din zona atlantică Jules Verne evocă în *Insula cu elice* abdicarea împăratului Pedro al II-lea și transformarea Braziliei în republică (1889), iar în *Copiii căpitanului Grant* restabilirea autorității chiliene asupra Cordilerei andine în urma revoltei din 1850-1860.

Jules Verne s-a transformat în istoric pur scriind o monumentală „istorie a descoperirii pământului”, care i-a luat opt ani. Lucrarea a fost publicată în trei volume distincte la aceeași editură Hetzel, în intervalul 1878-1880, câte un volum pe an.

Prima parte, *Descoperirea pământului*, începe cu periplusul african al amiralului cartaginez Hanon, din anul

505 î.H., și cuprinde călătorii și descoperirile Antichității (greci, cartaginezi și romani), ai secolelor IV-XII (europeni, chinezi, arabi și evrei), având capitole distincte pentru Marco Polo, Ibn Batutta, Jean de Bethencourt, Cristofor Columb și Magellan. Sunt sintetizate în același volum călătoriile către Indiile Orientale și țările mirodeniilor, *conquista* Americii Latine, expedițiile polare, cele pirațesti și cele misionar-colonizatoare.

A doua parte, *Marii navigatori ai secolului al XVIII-lea*, începe prin a aborda evoluțiile cartografiei și se concentrează pe epopeea căpitanului Cook și explorarea Pacificului. Sunt descrise în capitole speciale expedițiile organizate în acea vreme în Africa, Asia și Americi.

A treia parte, *Călătorii secolului al XIX-lea*, se referă la explorarea, colonizarea și exploatarea Africii, mișcarea științifică din Orient și expedițiile polare. În capitole speciale sunt evidențiate contribuțiile navigatorilor ruși, englezi și francezi care au făcut ocolul lumii.

Cele trei cărți ale „descoperirii pământului” sunt scrise într-un stil neutru, nespecific autorului angajat care a fost Jules Verne. Poate că așa a încercat el să diferențieze această istorie de literatura pură, ceea ce nu înseamnă că nu răzbat și aici opiniile anti-despotice, republicane, anti-colonialiste și pacifiste ale autorului. Accente și mai dure apar la adresa colonialismului, pe care Jules Verne îl vestește atât în „descoperiri”, cât

Toată lumea cunoaște *Ocolul pământului în 80 de zile*. Capodopera lui Jules Verne ne-a excitat copilăria și ne-a transmis, mai mult decât mapamondurile, gustul de aventuri și dorința de a călători.

(Jean Cocteau)

ranță atunci când trecea prin acele locuri. De la Creta la Mytilene, de la Rhodos la Negroponte, azi Euboea, arhipelagul se află în plin război.“ În două dintre scrisorile sale către Vasile Alecsandri, învățatul prinț Ion Ghica, bei de Samos, confirmă toate mărturiile contemporanului său francez, Jules Verne. În romanul vernian pirății sunt combătuți de corveta franceză „Syphante“, cu 250 de oameni în echipaj, înarmată cu 22 de tunuri și șase obuziere și comandată de locotenentul Henry d'Albaret. Ion Ghica a vânat pirăți cu ajutorul „corvetei cu elisă [elice *n.n.*] «Șap-talu», cel mai iute navigator de atunci al marinei franceze“. Secundul francez era căpitanul Laurent, care este subiectul principal al celor două scrisori ale lui Ghica. Eroul lui Jules Verne, locotenentul d'Albaret, era „unul dintre cei mai tineri ofițeri cu acest grad; de statură medie și robust,

acest tânăr ofițer se distingea prin manierele sale elegante, distincția întregii sale făpturi, sinceritatea privirii; farmecul chipului și stabilitatea firii lui inspirau, de la prima vedere, simpatie“. Colaboratorul lui Ion Ghica, locotenentul, ulterior căpitanul Laurent „era amestecul cel mai plăcut de om serios și de ceea ce se numește «un gamin» [ștrengar – *n.n.*]; era învățat, brav, bun cu amicii și camarazii săi, devotat până la abnegațiune. Era considerat în toată marina franceză ca unul dintre tinerii ofițeri cei mai capabili și cu viitor. Am petrecut cu dânsul la Samos șase luni.“ În acest răstimp, precizează Ghica, „pe toată ziua puneam mâna pe cinci sau șase pirăți [...] Arhipelul era măturat de piraterie și acum mărfurile și călătorii puteau circula pe mare și pe uscat în toată siguranța.“ La

rândul său, Jules Verne conchide în finalul romanului: „Aceste mări, atât de multă vreme tulburate, începeau să se liniștească. Ultimii pirăți dispăruseră. Nu mai era Arhipelagul în flăcări, era arhipelagul redeschis comerțului“.

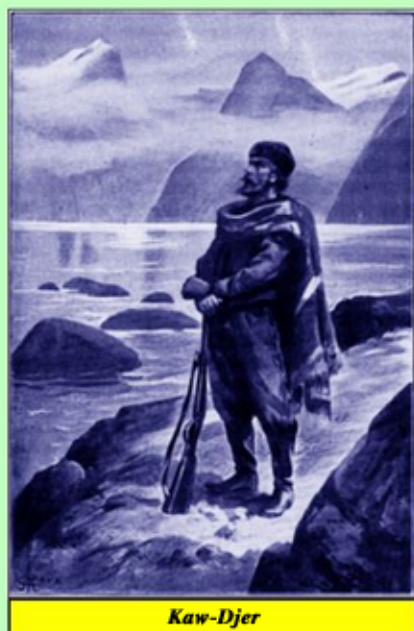
Cum teatrele de acțiune ale romanelor sale erau pe toate continentele, Jules Verne s-a documentat și a comentat exodul burilor sub presiunea englezilor în Africa Australă (1820-1825) – în *Steaua Sudului* –, rezistența din Senegal a lui Hadj-Omar

Romanele lui Jules Verne sunt minunate
(Lev Tolstoi)

(1850-1860) în fața coloniștilor francezi – în *Cinci săptămâni în balon* –, penetrarea franceză în Tunisia (1880-1890) – în *Invasia mării* –, colonizarea, tot franceză, a Africii Occidentale (1885-1895) – în *Uimitoarea aventură a Misiunii Barsac* – sau revolta taipinilor (1851-1864) și emigrația chineză spre California – în *Aventurile unui chinez în China*.

Să invocăm un alt mit vernian demolat de realitate; acela al scriitorului care ar fi călătorit în toată lumea stând de fapt în fotoliul său, în Amiens, Franța. Ei bine, în 1867 Jules Verne s-a îmbarcat pe transatlanticul „Great Eastern“, un „Titanic“ al veacului al XIX-lea, ajungând în S.U.A., unde a vizitat New York, Albany, Buffalo, lacul Erie și cascada Niagara, experiențe descrise în romanul *Un oraș plutitor*. Câțiva ani mai târziu, cu iahtul personal „Saint Michel“ și apoi cu velierul „Saint Michel II“, Jules Verne a călătorit în Spania și Portugalia, Maroc și Algeria, Malta și Sicilia, Olanda și Germania, Anglia și Scoția, Norvegia și Irlanda.

Ecourile în romanele sale au fost mai accentuate în cazul S.U.A., „această mare țară pe care o iubesc“. Scriitorul a reținut mai multe episoade: raidul lui John Brown contra unui arsenal sudist (1859) – în *Testamentul unui excentric* –, tentativele de forțare a blocajului portului Charleston (1861) – în *Spărgătorii*

Kaw-Djer

Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, pentru români Franța a însemnat un important punct de reper. Revoluția Franceză și Napoleon I Bonaparte au devenit adevărate modele, apoi, sub aripa ocrotitoare a lui Napoleon al III-lea, s-a primit garanția Unirii Principatelor, dar și a începutului reformării și modernizării societății românești. Continuarea și consolidarea relațiilor cu Franța, apropierea de marea putere apuseană, exponent al lumii democratice și stâlp al Societății Națiunilor, au reprezentat preocupări esențiale ale diplomației românești.

Palatul Élysée (sus) și Palatul Regal din București

FRANȚA, DEZINTERESATA SORĂ MAI MARE

VICTOR GABRIEL OSĂCEANU

Tratatul României cu Franța din 1926 a fost unul dintre cele mai importante încheiate în perioada interbelică. Parafarea a presupus negocieri intense pe parcursul a mai mult de doi ani. Inițiativa a aparținut Parisului. La 27 martie 1924, ministrul României în capitala Franței a trimis un proiect de tratat, remis de către autoritățile de la Quai d'Orsay (unde se afla

sediul Ministerului de Externe francez). Proiectul s-a bucurat de o analiză atentă și o apreciere pozitivă din partea autorităților de la București, care, prin poziția prim-ministrului, Ion I.C. Brătianu, au răspuns favorabil. Era punctul de plecare al viitorului tratat.

Negocierile s-au purtat în special la Paris. Din păcate, după discuții îndelungate, la începutul anului 1925, nu se

ajunsesse la rezultatul dorit de români, francezii fiind interesați, în primul rând, de eterna problemă a pericolului german, împotriva căruia trebuia să-i dirijeze pe potențialii aliați.

Au existat însă și cercuri politice franceze care nu au agreat ideea unei înțelegeri cu România. La un moment dat, se părea că încheierea unui acord nu mai avea sorți de

și în multe dintre „călătoriile extraordinare“. Columb, scrie de exemplu Jules Verne, a străbătut în 1495 insula Hispaniola (Haiti), unde „îi supuse pe bieții indigeni cu ajutorul îngrozitorilor câini dresați pentru vânarea indienilor și-i forță pe bieții oameni, obișnuiți să trăiască din dărnicia naturii, la munca istovitoare din mine“. Scriitorul constată totodată că misionarismul creștin a fost însoțit de abuzuri și crime față de populațiile din Africa, Asia sau Americi: „nenumărate au fost atrocitățile săvârșite de oameni care se socoteau civilizați și țineau morțiș să convertească la creștinism popoare poate mai puțin sălbatice decât ei înșiși [...] Cât de tristă este ușurința cu care toți navigatorii au abuzat de puterea lor! Oare mania aceasta de a distruge fără niciun motiv, fără a avea nevoie, ba chiar fără niciun scop,

nu umple de indignare pe oricine?”

Unii exegeți ai operei verniene au încercat să vadă în persoana marelui scriitor un nemulțumit, un revoluționar de profesie, ba chiar un anarhist. El era considerat de critici și oficialități drept scriitor al unui gen minor de literatură, ceea ce pe Jules Verne, evident, îl nemulțumea. Făcut Cavaler al Legiunii de Onoare în 1870, scriitorul a fost numit în grad de ofițer al aceluiași ordin abia în 1892, când avea 64 de ani. Cât despre eventuala primire în Academia Franceză, el însuși îi scria editorului: „Recent, enumerându-i pe romancierii care puteau pretinde să fie primiți în Academie, un ziar îi cita pe Daudet, Goncourt, Fabre, Féval etc., toți în afară de mine. Îmi închipui că dacă mi-aș fi pus candidatura mulți ar fi ridicat din umeri.”

Retras la Amiens, Jules Verne se simțea „cel mai necunoscut dintre oameni.“ Trei sunt personajele verniene care au nuanțe ce ar permite catalogarea lor drept anarhistice: Robur din *Robur Cuceritorul* și *Stăpânul lumii*, Kaw-Djer din *Magellania* și *Naufrația de pe Jonathan* și căpitanul Nemo din *20.000 de leghe sub mări*, *Insula misterioasă* și *Copiii căpitanului Grant*. La un moment dat, Nemo

Jules Verne îmi este tată bun, cu deosebirea că personajele sale folosesc, în loc de spadă, revolverul.

(Alexandre Dumas Fiul)

spune: „Marea nu aparține despoților. La suprafața ei aceștia mai pot să-și exercite drepturile nelegiuite, să se bată, să se devoreze între ei, să aducă toate ororile de pe pământ. Dar la 30 de picioare adâncime autoritatea lor nu se mai exercită, influența lor se stinge, puterea lor dispare. Ah, domnule, trăiți în adâncul mării! Numai aici poți fi independent! Aici nu recunosc niciun stăpân. Aici sunt liberi!“ Nemo, care avea un steag negru pe care figura cu aurii litera N, era, spune Jules Verne, un „arhanghel al răzbunării“, un savant revoltat contra societății, dar, în același timp, și un utopist, visând la o lume fără aspirare, fără războaie, nonviolentă și ecologistă cu mult înaintea apariției ecologismului și organizațiilor de tipul „Green Peace“. Jules Verne n-a fost nici anarhist, ca prietenul său, marele geograf Elisée Reclus (1830-1905), din a cărui *Nouă geografie universală* (19 volume masive) și-a tras o parte din substanța științifică a romanelor sale, nici utopist, nici socialist. El a fost mai degrabă un scriitor militant, care prin cărțile sale oferea tinerilor cunoștințe valoroase, în măsură să-i facă să gândească și să ia decizii în cunoștință de cauză. Dar, mai mult decât scriitor pentru tineret, Jules Verne trebuie văzut ca un martor al secolului său, al istoriei și ideologiilor acestuia. ■

**Căpitanul Nemo
la timona submarinului său**

terne francez Aristide Briand și ale ministrului României la Paris Constantin Diamandi. Ceva mai târziu, Legația română din Paris a anunțat Bucureștiul că el va fi dat publicității, dar că acordul militar va rămâne secret.

Laude, dar și critici

La 13 august, *Le Temps* a publicat un amplu editorial, prin care califica tratatul drept „un fapt politic de o considerabilă valoare, confirmând legăturile morale și tradiționale dintre cele două state”.

Proaspăt numit ministru de Externe, la 24 noiembrie 1927, Nicolae Titulescu și-a exprimat unele rezerve, făcând comparații între tratatul din 1926 și cele cu statele din Mica Înțelegere: „Tratatul cu Franța nu este decât o repetiție a obligațiilor din Pactul Societății Națiunilor – al cărui susținător fervent era –, în

timp ce convențiile cu statele din Mica Înțelegere conțin un plus de garanție”. „Nu cunosc – a mai afirmat diplomatul român – niciun instrument diplomatic mai lipsit de conținut ca tratatul franco-român semnat la 10 iunie 1926. Pe baza acestui tratat, Franța are aproximativ aceleași obligații față de România, ca și cele pe care le are față de Nicaragua sau Guatemala, în virtutea Ligii Națiunilor”. Titulescu își exprima serioase rezerve și față de Convenția de arbitraj, având în vedere că orice litigiu dintre cele două state ar fi ajuns sub jurisdicția Curții Internaționale de Justiție de la Haga, lovind, într-un fel, în drepturile suverane ale țării.

Doi ani mai târziu, Titulescu arăta: „alianța cu Franța are o valoare politică și trebuie judecată după comunitatea intereselor noastre politice, nu după redactarea instrumentului care o constată; cu sau fără tratat, Franța trebuie să ne ajute ea pe noi și noi pe ea. Am făcut tratatul pentru a consacra solemn legăturile care există în afară de litera scrisă”. În 1932, în calitate de ministru de Externe, a încercat să-l modifice, pentru a putea căpăta o utilitate reală. Franța a oferit un tratat de asistență mutuală similar cu cele pentru alte state, guvernul român respingând oferta.

Titulescu a criticat atitudinea Franței, acuzând superficialitatea tratatului de asistență mutuală: „Este imposibil să permitem Franței să împartă statele din Europa centrală în două categorii, cele de dragul cărora ea

ar lupta – Polonia și Cehoslovacia – și cele cărora se mulțumește să le dea sfaturi; cele pentru care își va vărsa sângele și cele pentru care nu va avea nimic mai mult decât cuvinte...”. Prin urmare, diplomatul român a propus să se încheie un adevărat pact de alianță între Franța și Mica Înțelegere, la care, de altfel, Titulescu ținea foarte mult.

Tratatul româno-francez din 1926 a fost prelungit în 1936, pe o perioadă de încă zece ani. El nu conținea, în mod concret, măsuri viabile, la înălțimea așteptărilor. Prelungirea a presupus și unele proiecte comune militare. Paul Bargeton, director politic la Quai d'Orsay, i-a mărturisit ministrului de Externe român că o convenție între cele două state majore, francez și român, era deosebit de necesară. Până la urmă, proiectele, care ar fi fost, desigur, benefice României, nu s-au concretizat.

În 1937, analizând greșelile făcute de autoritățile române, care au împiedicat și încheierea unui pact între Franța și Mica Înțelegere, considerat drept extrem de necesar, Nicolae Titulescu și-a exprimat regretul că acestea ar putea leza în viitor soarta României, ca de altfel și pe a celorlalte state colege ale Miciei Înțelegeri.

Convorbiri și vizite

La Geneva, cu ocazia sesiunii Societății Națiunilor, la 12 mai 1938, George Bonnet, ministrul de Externe al Franței, a insistat, pe lângă omologul român, Nicolae Petrescu Comnen, să-l convingă de „pericolul agresiunii germane”. Petrescu Comnen nu a accep-

Adrien Thierry (primul din stânga), ministrul Franței, însoțit de soția sa și Spitzmüller, în Gara de Nord, după sosirea la București

**Philippe Berthelot (în mijloc)
și Aristide Briand (dreapta),
în 1921, la Washington**

izbândă. Între Constantin Diamandi, ministrul României la Paris, și ministrul de Externe francez Aristide Briand convorbirile au continuat, în primăvara lui 1925 diplomatul român reproșând că, „în loc să se caute colaborarea și sprijinul românilor, suntem ținuti la distanță și bănuți”. Răspunsul omului politic francez a dat impulsul necesar reluării tratatelor: „Avem nevoie de sfatul dumneavoastră și vă rog să considerați Quai d'Orsay ca și cum ar fi casa dumneavoastră”.

Un inel pentru pace

Declarația lui Briand a fost însă singulară, în vara lui 1925 negocierile bătând pasul pe loc. Din partea franceză s-a obiectat poziția Marii Britanii față de un eventual acord, ca și faptul că alianța ar fi putut fi considerată de Germania ca o nouă inițiativă îndreptată împotriva-i. La acea vreme, Franța era vehement acuzată de ocuparea bazinului Ruhr, cauzată de faptul că Germania întrerupsese livrările de cărbune și cocs spre Franța, stipulate în acordul privind despăgubirile de război.

Insistențele diplomatului român au determinat Franța să treacă la o abordare serioasă. În iulie, cu prilejul unui dineu oficial oferit în cinstea regelui Ferdinand, în vizită la Paris, Aristide Briand declara: „Sunt foarte fericit că

pregătim, cu miniștrii Măiestății Voastre, un pact de alianță, care va fi un inel în favoarea păcii”. Drept urmare, negocierile au fost reluate. Diamandi a inițiat discuții cu Philippe Berthelot, secretar general la Quai d'Orsay, fiind abordată și problema unui pact permanent de neagresiune față de U.R.S.S. Din păcate, a reieșit faptul că Franța nu dorea să încheie un acord militar cu România, așa cum avea cu alte state din Răsărit. Autoritățile franceze au tergiversat semnarea acordului, invocându-se considerente diplomatice.

Încheierea tratatului de la Locarno, din august 1925, privind garantarea granițelor din 1919 (*Magazin istoric*, nr. 12/1985; 1/1986) a reprezentat, bineînțeles, la acel moment, prioritatea Franței, drept pentru care un tratat cu o țară din estul Europei nu era o necesitate. Politica franceză se contura ca una ambiguă și duplicitară chiar, diplomația de la Quai d'Orsay nedorind nici să se anga-

jeze ferm în favoarea României, nici să piardă concursul unui aliat atât de fidel.

În acele condiții, ministrul de Externe român, I.G. Duca, a transmis Legației române de la Paris indicația de a insista asupra definitivării acordului cu Franța. În martie 1926, negocierile au intrat în al treilea an. Diplomația română din timpul noului guvern, condus de Alexandru Averescu (instalat chiar la 30 martie 1926), a înțeles că trebuia să utilizeze și un alt mijloc. Partea română a angajat convorbiri separate cu Italia, în vederea parafării unui tratat – care, ulterior, a și fost încheiat, în 1927 –, gestul determinând Parisul să se decidă să semneze. C. Diamandi a răspuns nemulțumirii franceze legate de acordul italo-român: „România nu-și schimbă sentimentele față de Franța, dar ea înțelege să-și păstreze întreaga libertate în relațiile economice, în comenzile pe care dorește să le facă. Încheierea pactului cu Italia nu a avut alt scop decât menținerea păcii pe baza statu-quo-ului”.

În cele din urmă, mult negociatul și amânatul tratat a fost parafat în capitala Franței, la 15 iunie 1926, dar datat cinci zile mai devreme, prin semnăturile ministrului de Ex-

Generalul Maurice Gamelin la București

prindă demersuri pe lângă autoritățile de la Paris și Londra pentru furnizarea de armament. În cele din urmă, atât Franța, cât și Marea Britanie au acordat României garanții unilaterale, la 13 aprilie 1939, garanții ce corespundeau Pactului Societății Națiunilor. Ele au fost întâmpinate, în România, „cu vie satisfacție” (Armand Călinescu), presa franceză salutând confirmarea.

Semnificativă a fost și vizita la Paris a lui Grigore Gafencu, din aprilie 1939, în cadrul turneului ce a vizat Berlinul, Londra și, la final, capitala Franței (amintind, oarecum, de recente vizite ale lui Carol al II-lea, deși nu în aceeași ordine!). La întrebarea lui Bonnet dacă, în cazul unui atac german, România ar accepta ajutorul sovietic, ministrul român a răspuns surprinzător, chiar șocant, afirmativ: „Firește, în timp de război, se acceptă orice ajutor, iar România nu uită că *de facto* Rusia a luptat de partea

ei”. Declarația ar putea fi interpretată mai curând ca o gafă, nepermisă pentru un ministru de Externe, care, ulterior, a și iritat Berlinul. De asemenea, Gafencu s-a pronunțat pentru o destindere a relațiilor diplomatice între Franța și Italia, fapt susținut și de regele Carol al II-lea. Ca rezultat, Franța l-a trimis în misiune militară la București pe generalul Maxime Weygand, pentru a ține sub observație regiunea Mării Negre.

În pofida intrării în sfera de influență a Germaniei naziste, prin tratatul economic din 23 martie 1939, an al începutului celui de-Al Doilea Război Mondial, în acel ceas al treisprezecelea, România a pus, în continuare, mare preț pe alianța cu Franța.

În octombrie 1939 s-a semnat un tratat de asistență mutuală franco-britanico-turcă, prilej cu care diplomatul francez Henri Spitzmüller de la Ambasada Franței din București a declarat că, astfel, i se

oferea României un plus de garanție. În scurt timp avea să se dovedească însă că toate asigurările și garanțiile erau lipsite de conținut practic. La sfârșitul lui decembrie 1939, ambasada din Paris a informat Bucureștiul că nu se mai pune, sub nicio formă, problema unei intervenții militare franceze la Marea Neagră, generalul Weygand urmând să acționeze – aidoma generalului Sarraill, în Primul Război Mondial – doar pe frontul din Grecia. Abia în acele împrejurări, la începutul anului 1940, încrederea autorităților de la București în intenția și capacitatea de intervenție a Franței s-a diminuat simțitor.

Capitularea surprinzătoare a Franței, din iunie 1940, a demonstrat că, oricum, speranțele în marea putere occidentală, aliată tradițională, erau inutile. Se încheia, astfel, cât se poate de trist, capitolul relațiilor diplomatice româno-franceze din perioada interbelică. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– În ce an a fost organizat primul șantier arheologic marin din România?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2012 este:

La parterul Caselor Goleșcu de pe Podul Mogoșoaiei

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnul **Ionel Enache**, din Brașov.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2013.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

**Louis Barthou (în mijlocul imaginii)
la Legația Franței din București**

tat punctul său de vedere, considerând că luarea unei atitudini ar provoca Germania. Ministrul de Externe al Franței a continuat să facă presiuni, prin intermediul ministrului plenipotențiar la București, Adrien Thierry, însă din nou în zadar. Poziția era încurajată și de faptul că, în toamna anului 1937, regele Carol al II-lea, într-o convorbire pe care a avut-o la Sinaia cu generalul Maurice Gustave Gamelin (1872-1958), Șeful Marelui Stat Major general francez, l-a asigurat că, în cazul unei agresiuni a Germaniei asupra Cehoslovaciei, armata sovietică ar putea trece prin nordul României. La Geneva, Bonnet a făcut demersuri pe lângă Petrescu Comnen, dar s-a lovit din nou de refuz. De asemenea, conta foarte mult și temerea, perfect justificată, că intrarea Armatei Roșii pe teritoriul românesc ar fi putut conduce la ocuparea și pierderea Basarabiei.

În altă ordine de idei, statul român a încercat, în prima parte a anului 1938, să convingă Franța să împiedice Germania nazistă să pună stăpânire pe piața economică românească.

Perfectarea acordului de la München din octombrie

detă, a alertat și descumpănit autoritățile de la București, surprinse de atitudinea franceză.

Ca atare, regele Carol al II-lea a decis să întreprindă, în noiembrie, câteva vizite importante, mai întâi la Londra și la Paris, înaintea celei de la Berlin. După popasul dezamăgitor de la Londra, vizita suveranului român la Paris, din 19 noiembrie, nu s-a soldat, din păcate, decât cu ridicarea reciprocă a celor două misiuni diplomatice la rang de ambasadă, Gheorghe Tătărescu devenind primul ambasador al României în capitala Franței.

La 9 noiembrie, la Paris, membri ai fostei misiuni militare franceze din Primul Război Mondial au demonstrat în favoarea prieteniei cu România. Un alt gest deosebit a venit din partea asociației „La Renaissance française”, care i-a înmănat ministrului român la Paris o medalie de onoare; în decembrie s-a semnat un acord pentru dezvoltarea relațiilor culturale.

Noul ministru de Externe, Grigore Gafencu, un recu-

noscut francofil, căsătorit cu o franțuzoaică, a declarat la Radio București, la 29 decembrie, că România își urma, consecvent, politica de alianță tradițională cu Franța. Și, deși rezultatele din noiembrie 1938 fuseseră mai degrabă modeste, în România domnea totuși încrederea că Franța își va respecta angajamentele.

Garanții și speranțe... deșarte

În ianuarie 1939, generalul Maurice Gamelin i-a semnalat ambasadorului Tătărescu existența unui plan al Germaniei ce viza România. Tătărescu a ținut să aibă convorbiri multiple cu oficiali francezi, cu prim-ministrul Daladier, cu ministrul de Externe Georges Bonnet și cu secretarul general de la Quai d'Orsay, Alexis Léger. În acel moment, Franța își dorea o mai mare apropiere a României de Polonia, pentru a se crea, astfel, un bloc răsăritean, o contrapondere solidă la Germania nazistă. Ideea a fost susținută și de ziarele importante franceze – *L'Époque*, *Le Journal*, *Le Petit Parisien*.

La 17 martie, la București a fost convocat, de urgență, Consiliul de Coroană, în urma căruia s-a decis să se între-

Generalul Maxime Weygand

(ÖAAB) – Uniunea muncitorilor și a angajaților din cadrul Partidului Poporului –, care a depus eforturi importante să-i împace pe foștii membri ai partidului nazist cu formațiunea lui.

Alfons Gorbach și Alfred Maleta fuseseră persecutați politic în perioada nazistă (ambii fiind închiși în lagare de concentrare), de aceea nu le-a venit greu să-și justifice demersurile față de cele patru mari puteri aliate de ocupație (S.U.A., Rusia, Marea Britanie și Franța).

Discuțiile secrete au avut loc în vila socrului lui Maleta, la Oberweis (un sat care azi face parte din comuna Laakirchen, din Austria Superioară), la 28 mai 1949. Din partea Partidului Poporului au participat, pe lângă Maleta, viitorul prim-ministru austriac Julius Raab (1891-1964), cancelarul țării între 1953-1961, precum și politicianul regional stirian Karl Brunner, un colaborator apropiat al lui Gorbach. „Foștii” nazisti au fost reprezentați de istoricul naționalist Taras Borodajkewycz (1902-1984), Wilhelm Höttl (fost ofițer SS și martor al acuzării la Procesul de la Nürnberg) și Hermann Raschhofer (fost jurist nazist cu multe lucrări despre dreptul grupărilor etnice). Misiunea de a intermedia între cele două tabere i-a revenit fostului diplomat Theodor Hornbostel (1889-1973).

Relatările despre desfășurarea convorbirilor sunt destul de contradictorii. De exemplu, cererea ca ex-nazisti să obțină 25 de mandate pe listele ÖVP-ului a fost mai târziu negată

Adolf Schärf

de mai toți participanții la discuții (acest număr de mandate ar fi corespuns cu cele 500.000 de voturi). S-ar fi discutat și abolirea Legii Verbotsgesetz, din 1947 (ce interzicea activitățile pro-naziste) și reintroducerea dreptului de vot pentru toți foștii membri ai partidului nazist. Taras Borodajkewycz ar fi cerut demiterea ministrului de justiție, Josef Gerö, și numirea în această funcție a lui Heinrich von Srbik, un personaj pe placul foștilor național-socialiști. În afară de aceasta, cei 25 de parlamentari n-ar fi avut obligația să voteze în conformitate cu clubul din care ar fi făcut parte. Julius Raab, viitorul cancelar, ar fi comentat atunci: „Meine Herren, ich war nie ein Demokrat” (Domnilor, oricum n-am fost niciodată democrat). Făcea aluzie, probabil, la trecutul lui din cadrul armatei particulare a creștin-socialiștilor din anii '30, Heimwehr (Apărarea patriei).

Mai târziu, toți participanții au subliniat însă că nu s-a făcut nicio concesie în cadrul

discuțiilor, acestea fiind doar la nivel informativ (în vederea unei posibile strategii referitoare la alegerile parlamentare). Alfred Maleta va spune următoarele: „N-au avut loc negocieri, cu atât mai puțin cu niște conducători [...] A fost mai ales de ochii lumii, să se vadă că acolo sunt niște foști național-socialiști, că stăm de vorbă cu ei și că asumăm acest fapt [...]”.

Chiar dacă mai târziu importanța întâlnirii a fost considerată (exagerat de) redusă, în zilele următoare discuțiilor de la Oberweis, știrea a stârnit reacții vii atât în țară, cât și pe plan internațional. Scandalul era însă previzibil, având în vedere că întâlnirea fusese anunțată, în prealabil, chiar și de ziarul Uniunii Independenților (VdU), *Neue Front* (Frontul Nou). Până și *The New York Times* a relatat despre eveniment.

Mai mulți participanți au fost arestați în urma acestei întâlniri (probabil la ordinul ministrului de Interne socialist, Oskar Helmer). Ziarul partidului SPÖ *Arbeiterzeitung* (Ziarul Muncitoresc) scria despre „o înaintare a aripilor fasciste a Partidului Poporului” și „înțelegeri necurate între creștin-democrați și nazisti”. Chiar vice-cancelarul țării, socialistul Adolf Schärf, declara la Wels, în Austria Superioară, că cei de la ÖVP l-ar fi rugat până și pe Adolf Hitler să-i recomande alegătorilor, dacă ar mai fi trăit.

Cu toate acestea, exact atunci când socialiștii au pus

Exclusivitate

Doi dintre liderii ÖVP: Alfons Gorbach și Alfred Maleta

1949. CONVORBIRILE DE LA OBERWEIS

PETER TERZER (Austria)

După Al Doilea Război Mondial aproximativ 500.000 de austrieci au fost excluși de la dreptul de vot, pentru că făcuseră parte din Partidul Național-Socialist German al Muncitorilor (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – NSDAP) până la prăbușirea celui de-al treilea Reich, în primăvara anului 1945.

Abia în 1949 celor considerați mai puțin vinovați („Minderbelastete“) li s-a permis din nou să voteze. Decizia a declanșat însă pasiuni: a început o luptă crâncenă între socialiștii de la Sozialistische Partei Österreichs (SPÖ) și creștin-democrații din Partidul Poporului (Österreichische Volkspartei – ÖVP) pentru aceste voturi. Ceea ce a complicat și mai mult situația a fost faptul că – tot în 1949 – s-a înființat partidul Uniunea Independenților (Verband der Unabhängigen – VdU), o formațiune politică nouă, de dreapta, premergătoarea Partidului Libertății (FPÖ) de astăzi.

Ideologii ÖVP se temeau nu numai de o slăbire a partidului lor, ci chiar de o scindare a taberei nesocialiste. Din acest punct de vedere, se impunea atragerea rapidă a foștilor membri naziști. Reprezentanții cei mai cunoscuți ai acestei politici erau de fel din landul Stiria (Steiermark): Alfons Gorbach, viitorul prim-

● **Negocieri secrete și... discuții cu caracter informativ** ●
● **Compromisuri pentru voturi** ●
● **Și puterea și opoziția în lupta pentru mandate** ●
● **Scandal în viața politică austriacă**

ministru dintre anii 1961-1964, și așa-zisul „Cerc din Valea Enns-ului“ (un for ideologic al forțelor național-conservatoare din acel land). Iar în Austria Superioară (Oberösterreich) se afla în prim-plan creștin-democratul Alfred Maleta, reprezentant marcant al Österreichischer Arbeiter und Angestelltenbund

Carol I, Ferdinand, Carol al II-lea (1902)

Peneș Curcanul

FASCINAȚIA UNIFORMEI MILITARE: PERSONALITĂȚI ȘI IPOSTAZE

ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Adăugând prestanță fiecărei personalități care o poartă, uniforma militară poate deveni un adjuvant în construirea imaginii publice, aceasta conferind respect, o aură aparte sau putând genera chiar sentimente de teamă și supunere pentru privitor. Aspectul impozant și atitudinea demnă impuse de purtarea uniformei militare aduc un plus în a convinge opinia publică de competențele, importanța și meritele personale, astfel încât se poate spune că, dincolo de o ținută oficială, uniforma este un liant al puterii.

Legea de organizare a puterii armate adoptată în anul 1868 descria noile ținute ale oștirii române, înzestrată cu o uniformă caracterizată prin sobrietate și simplitate, fără a fi lipsită de bun gust. Dimpotrivă, am putea spune, în cadrul campaniei din Bulgaria din anii 1877-1878, corespun-

denții străini care însoțeau trupele româno-ruse lăudau croiul uniformelor românești, remarcându-le originalitatea. Elementul extrem de pitoresc al forțelor noastre, care făcea deliciul cititorilor de reviste din Occident, îl constituia echipamentul dorobanților. Acesta avea ca sursă de inspi-

rație portul țărănesc, cu căciula ornată cu o pană de curcan sau cocoș, ie, ițari, iar în picioare tradiționalele opinci. Peneș Curcanul (pe numele său adevărat Constantin Țurcanu) – cel mai cunoscut dintre dorobanți – a devenit simbolul oștirii române atât ca ținută, cât și ca structură de perso-

toate tunurile polemice pe ÖVP, ei înșiși au întreținut mai multe contacte cu foștii demnitari naziști în orașelul Ried im Innkreis și la Gmunden (ambele din Austria Superioară), numai că acestea n-au ajuns la cunoștința opiniei publice decât zeci de ani mai târziu. Până și ministrul de Interne Helmer, cunoscut antifascist, s-a întâlnit cu mai mulți foști naziști la Gmunden. Între ei și publicistul de extremă

dreaptă Erich Knud Kernmayr (mai cunoscut ca Erich Kern, 1906-1991), unul dintre creatorii „Societății pentru publicistică liberă” (Gesellschaft für freie Publizistik). Plin de cinism, Helmer ar fi zis atunci: „Dacă n-am eu grijă de naziști, o are Maleta la Oberweis.”

Cancelarul Julius Raab (dreapta) și vicepreședintele american Richard Nixon, în 1956

Au existat reacții și în interiorul Partidului Poporului. Fostul ministru cu probleme Sociale, Josef Dobretsberger (1903-1970), la aflarea veștii despre convorbirile de la Oberweis, s-a retras din ÖVP în semn de protest, înființând chiar în același an „Uniunea

Democrată” (Demokratische Union), care, ca singura forță de orientare creștin-democrată, s-a unit în 1953 cu Partidul Comunist (KPÖ).

În urma acestui scandal, la alegerile parlamentare din 1949, ambele partide mari (ÖVP și SPÖ) au pierdut multe voturi (cum se și temeau) în favoarea VdU-ului nou înființat. În schimb, mai târziu, au reușit să recupereze din voturi prin Federația Inte-

lectualilor Socialiști (Bund Sozialistischer Akademiker, BSA), respectiv prin Frontul Tânăr (Junge Front) al conservatorului Ernst Strachwitz (1919-1998). Însă niciodată nu s-a mai ajuns la o colaborare deschisă cu foștii lideri naziști cum a fost cazul conferinței de la Oberweis. ■

BLITZ... CONCURS 200

Anul acesta se împlinesc 200 de ani de la pierderea Basarabiei. Revista noastră organizează un concurs adresat cititorilor din teritoriul dintre Prut și Nistru. Premiul constă într-un abonament pe un an la ediția on-line a revistei Magazin istoric.

Trimiteți, până la 15 septembrie 2012, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea Blitz – 200).

– Pe cine a trimis Sinodul de la Petersburg în scaunul episcopal de la Chișinău pentru a întări dominația rusă?

Răspunsul corect la Blitz... Concursul 200 din luna iulie 2012 este:

Instituirea hegemoniei națiunii rusești

Adresa la care puteți trimite răspunsurile: mistoric@gmail.com. Vă rugăm să precizați numele, adresa și numărul de telefon.

Nicolae Ceaușescu, Gh. Gheorghiu-Dej, Emil Bodnăraș, la o aplicație

transmite țării că viitorii conducători tratează cu seriozitate rolul cu care au fost învestiți de națiune.

Carol, Marioara, Nicolae sau Mihai – copii, purtând uniforme ale armatei române – construiesc o imagine a demnității și loialității ca sursă perpetuă de încredere. Ca membri ai unei familii regale puteau să apară oricând în ținute fastuoase și accesorii luxoase, dar capitalul de imagine pe care îl conferea uniforma, în acele timpuri în care se întrezăreau conflicte, devansează ca sursă de încredere populară idilicele falduri princiere. Aliniate așadar și unor temeri sau situații conflictuale internaționale, ținutele cazone ale copiilor antrenau, cel puțin la nivelul mentalității sociale, o stare de instabilitate, care dincolo de jocul copilăriei, trebuia să mențină trează nevoia permanentă de apărare și iminența unei lupte.

Un plus de imagine și de inspirație

În anul 1948, pentru a marca ruptura definitivă de

armata regală, modelul adoptat a fost cel sovietic, cu vestonul tip rubască, pantalonul bufant și bonetă în locul capelei. O asemenea uniformă purtau de la ministrul Forțelor Armate (Emil Bodnăraș) până la cel din urmă ostaș, o caracteristică a acestui prim cod comunist de îmbrăcăminte cazonă fiind chiar ruperea diferențelor majore dintre gradele superioare și cele inferioare, diferențe ce se mențineau totuși în calitatea

materialelor din care erau confecționate. În cazul ofițerilor, s-a adoptat șapca bulgărească, precum și epoleți din carton îmbrăcați în postav, având culori diferite, în funcție de armă, pe care erau aplicate însemnele de grad (stele cu cinci colțuri) de la sublocotenent la general.

După retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României în anul 1958, s-a revenit la uniforme tradiționale ale armatei noastre, iar, începând cu anul 1973, au început să se producă uniforme pentru femeile ofițer și pentru studenți.

Nicolae Ceaușescu, deși nu a făcut armata, a primit gradul de general-maior ca locțiitor politic al ministrului Forțelor Armate. Din această perioadă s-au păstrat mai multe imagini: Ceaușescu la aplicații împreună cu conducerea de partid, în frunte cu Gheorghe Gheorghiu-Dej, sau în vizite în Republica Populară Mongolă, ca reprezentant al armatei române. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

nalitate. Pe ansamblu, uniforme cele de-a doua jumătăți a secolului al XIX-lea și cele de la începutul secolului XX păstrau aerul latin, prin menținerea chipului drept coifură principală.

De la uniforme cu personalitate la personalități în uniformă

Cunoscut opiniei publice mai cu seamă din tabloul oficial din anul 1864, purtând uniformă de dorobanți călări, domnitorul Cuza ar fi de nerecunoscut privind poza acestuia când era maior într-un regiment de lăncieri din Moldova, imagine datând din anul 1856. Schimbarea de imagine și chiar de atitudine sunt cele mai vizibile în acest caz, în care se observă faptul că gradele și funcțiile transformă atât de radical o persoană, dându-i o aură superioară, încât putem vorbi chiar despre o înnoibilare simbolică prin intermediul uniformei militare.

Spre deosebire de președinți, care nu poartă uniformă militară (decât în cazul dictaturilor militare), membrii familiilor regale sunt înrolați în școlile militare pentru pregătirea lor viitoare. Puține sunt imaginile în care regii României apar în ținută civilă.

Simbol al sobrietății prusace și al simplității, regele Carol I a purtat de-a lungul lungii sale domnii aceeași uniformă de general de corp de armată cu care de altfel a fost și înmormântat. Alternând mica ținută și marea ținută în funcție de împrejurări, monarhul era întruchiparea austerității și a măsurii. Urmașii lui, Ferdinand, Carol al

II-lea și Mihai, au purtat fiecare uniformă de mareșal. Atrăgător și solemn în același timp este un cadru surprins fotografic, în care trei generații de regi îmbrăcați în uniformă apar într-un tablou de familie, nepotul, viitorul rege Carol al II-lea, dându-i raportul bătrânului rege Carol I, sub privirile mândre ale lui Ferdinand.

Carol al II-lea, regina Maria, copii

Mare iubitor al decorațiilor, paradelor și al uniformelor pompoase, regele Carol al II-lea se afișa rareori în public în altă ținută decât uniformă militară, impunând-o în perioada dictaturii regale chiar membrilor propriului partid (Frontul Renașterii Naționale). Carol a îmbrăcat nu de puține ori și uniformă de comandant al străjerilor patriei, acea organizație premilitară, ale cărei uniforme au fost preluate și de Ceaușescu în ținuta pionierilor. Spre

deosebire de predecesorii săi, Carol al II-lea etala uniforme de diferitelor arme cu nonșalanța unui mare iubitor al opulenței, prestigiului și respectului, pe care haina cazonă le scotea și mai mult în evidență.

Regina Maria, cea mai frumoasă regină din Europa acelor vremuri, avea un respect deosebit pentru uniformă militară, pe care o purta cu demnitatea, eleganța, dar și cu abilitățile unui ofițer. Având gradul onorific de colonel al Regimentului 4 Roșiori, regina se remarcă în paradele militare prin ținuta severă și feminină în același timp, călărind impecabil și stârnind admirația bărbaților și a femeilor deopotrivă. Această uniformă este legată simbolic și de intrarea triumfală în București a cuplului regal la întoarcerea din refugiul de la Iași. „Mama răniților“ revenea, asemeni întruchipărilor revoluționare moderne, ca o eliberatoare, uniformă întregind imaginea de învingătoare în Războiul cel Mare.

Uniforma militară a dictat la începutul secolului al XX-lea felul cum se îmbrăcau copiii. Evidențiat caricatural în opera lui Caragiale, prin personaje mai puțin formale (dl. Goe sau Ionel – „maiorașul“ din *Vizită*), fenomenul era de fapt unul amplu social, prin care elitele vremii își costumau copiii de obicei în marinar, dar și în roșiori (în mare vogă) sau vânători de munte, cu pălării penate. Principii României, în copilărie sau adolescență, apar în fotografii de familie sau în imagini oficiale purtând uniformă diferitelor arme, fapt ce evidențiază, dincolo de gusturile vremii, rigoarea instituției monarhice, care

Regele Mihai, în uniformă de mareșal

*Principesa Maria în uniforma
Regimentului 4 de Roșiori, 1906*

Regele Ferdinand, mareșal

*Carol al II-lea în uniforma unui regiment grăniceresc
și regina Maria în uniformă de colonel de Roșiori*

ALBUM ISTORIC

Alexandru Ioan Cuza, 1856

În anii 2011 și 2012, Muzeul Militar Național, Casa de Cultură a Municipiului Cluj-Napoca și Asociația „Clujul de altădată” au prezentat publicului, la Cluj-Napoca, expozițiile *Uniforme militare românești din secolul al XIX-lea, Familia Regală Română în uniformă pentru totdeauna* (itinerantă) și *Uniforme militare românești din secolul XX*. Scopul acestui proiect interinstituțional a fost atât de a aduce mai aproape de oameni ținute pe care altfel nu au ocazia să le vadă, cât și de a observa evoluția și transformările prin care a trecut uniforma militară în ultimele două secole. Respect, atitudine și verticalitate, transmise prin intermediul unui veșmânt care a făcut istorie.

*Carol I, uniformă de mare ținută,
cca 1880*

Dorobanți, 1873

*Emil Bodnăraș, ministrul Forțelor
Armate*

Nicolae Ceaușescu

Scriitorii George Astaloș și...

... Pavel Coruț, elev de liceu militar

*Principele Nicolae
în uniformă de vânător, 1905*

*Principele Carol
în uniformă de soldat*

Principesa Marioara și principele Carol

gerea manualelor și a cărților semnate de aceștia, îndepărtarea lor din învățământ și din instituțiile academice, interzicerea de a mai publica în reviste, ziare, edituri, citarea operei lor doar într-un registru infamant și numai pentru ca cititorii să fie puși în gardă împotriva pericolelor care îi pândesc dacă ar frecventa scrierile lor.

Ceea ce s-a întâmplat după 22 decembrie 1989 era puternic marcat de ceea ce se întâmplase după 23 august 1944.

Similitudinile sunt numeroase și merită un studiu special. Deocamdată mă voi mărgini să arăt că imediat după 23 august 1944 apare sintagma naționalism burghez și după 22 decembrie 1989 național-comunism. Și într-un caz și într-altul se inocula cu bună știință ideea că tot ce definea conceptul de național avea o conotație periculoasă, deoarece fusese asociat intrinsec ideologiei burgheze sau celei comuniste.

După 23 august 1944, lupta pentru eliminarea intelectualității a fost concomitentă cu lupta pentru cucerirea puterii politice, anumite măsuri precedând chiar reformele economice: naționalizarea, colectivizarea. Primul proces politic a fost cel al ziariștilor. Lista cărților interzise, dintre care cele mai multe au fost topite, a circulat imediat, epurarea universităților a fost cerută imperios și a început să devină o realitate din 1945.

În consecință, ceea ce au evidențiat Aurel Pentelescu și Petre Otu – furia cu care a fost demascată Gheorghe I. Brătianu începând cu cel de al treilea număr al Scânteii, savantul fiind invitat să-l urmeze pe Killinger, adică să se sinucidă – nu a rămas un fapt izolat. Așa cum vom vedea din cele două articole reproduse mai jos, istoricilor

Constantin C. Giurescu și istoricul Aurel Decei

C.C. Giurescu și Ioan Lupaș li se făceau grave procese de intenție, li se „amintea” atitudinea lor antisovietică sau proantonesciană nu numai pentru ca manualele semnate de ei să fie scoase din circulație, ci și pentru ca autorii lor să fie epurați din învățământ, din institutele de cercetări și apoi arestați. Ceea ce în ambele cazuri avea să se întâmple.

Cum am spus, articolele porneau de la manualele de istorie semnate de cei doi istorici. Cei care

ne aflăm atunci pe băncile liceului ne amintim că manualele de istorie, geografie, limba și literatura română din anul școlar 1944-1945 aveau pagini smulse, rânduri acoperite cu hârtie pe care încercam să o răzuim pentru a afla ce era scris dedesubt. Harta României din fiecare clasă era „bandajată”, ca să nu se vadă apartenența la România a Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Cadrilaterului.

Prezentăm mai întâi articolul Machiaj democratic cu supratitlul Manualele de istorie fascistă, apărut în Scânteia, nr. 87, marți 28 noiembrie 1944, semnat de Ion Călugăru. După ce fusese colaboratorul ziarului Cuvântul al lui Nae Ionescu, Ion Călugăru dovedea un zel demascator fără fisură, atacând veninos orânduirea burghezo-moșierească și pe reprezentanții săi. Angajarea sa în această luptă a fost totală. Romanul Oțel și pâine, apărut în 1951 și care a cunoscut trei ediții, a fost considerat o biruință a literaturii realist-socialiste. Carte ilizibilă, concentrând toate lozincile timpului, era impusă studiului în școală și în universitate, lăudată în articole și studii kilometrice, deoarece îndeplinea cerințele „literaturii noi”. E un model de antiliteratură.

DEMASCAREA LUI C.C. GIURESCU ȘI IOAN LUPAȘ

Prof. univ. dr. VALERIU RÂPEANU

Frenezia demasca-toare, apetitul demola-tor manifestat în zilele imediat următoare lui 22 decembrie 1989, de-lațiunea privită ca prin-cipiu moral au făcut ca de 20 de ani să se vor-bească insistent despre trădarea intelectualilor care s-au alăturat noului regim după 23 august 1944. Acțiune legitimă și necesară pentru a cunoaște istoria „așa cum a fost“, pentru a explica drumurile sinu-oase, contradictorii, ne-așteptate pe care nu puțini oameni le-au urmat timp de patru decenii, opțiuni care au avut urmări nu numai asupra unor destine per-sonale, ci și asupra cul-turii românești.

S-a vorbit mult mai puțin despre faptul că imediat după 23 august 1944 s-a organizat siste-matic și tenace o acțiune de eliminare prin pu-terea forței – epurări, in-terdicții – a intelectuali-tății, și anume a celei legate de istoria Româ-niei, de tradiția noastră, de specificul național. Această demascare nu avea să rămână doar în paginile ziarelor și revistelor, ci se solda cu urmări imediate: retra-

Istoria Românilor sfârșește în manualul de clasa VIII-a precum urmează:

„Domnia Regelui Carol II a ținut zece ani (8 iunie 1930-6 septembrie 1940). Sfârșitul ei, printr-un act de abdicare, se datorește în primul rând pierderilor teritoriale pe care țara noastră le-a suferit. În urma abdicării a fost proclamat rege din nou Mihai I, generalul Antonescu fiind Conducătorul Statului și Președintele Consiliului de Miniștri“.

Machiajul democratic pe care l-a încercat editorul cărții nu poate ascunde totuși caracterul ei reacționar.

Într-o notă bibliografică de la sfârșitul cărții găsim o trimitere care arată – și același lucru nu-l cunosc pe d. C.C. Giurescu – cam ce fel de atitudine a avut față de războiul criminal impus poporului român. Titlul broșurii dovedește că d-sa era de acord cu clica antonesciană: *Rolul european al poporului român* (Die europäische Rolle des rumänischen Volken).

Pentru manualul de clasa IV-a, editorul a fost nevoit să completeze machiajul democratic cu smulgere de foi. Lipsesc paginile între 270 și 273, care au fost rupte.

Noi credem că metoda machiajului democratic – pe care a încercat s-o folosească d. Georgescu Delafras – nu trebuie să fie încetățenită și de alți editori. Ei o vor face, dacă Ministerul Instrucțiunii nu va interzice aceste manuale.

Trebuie întocmită o listă completă cu numele autorilor și manualelor. Căci altfel domni editori sunt în stare să inventeze cine știe ce alte sisteme ca să continue a-și scurge stocurile de marfă. Nu

e numai un punct de vedere comercial la mijloc, ci unul politic, pe care acești editori îl apără cu încăpățănare.

Răspândind și astăzi cărțile fasciste de istorie, ei apără trecutul clicelor reacționare și pozițiile din care nu vor să fie scoși.

În aceeași perioadă, dar în ziarul România liberă (an II, nr. 90, luni 13 noiembrie 1944), apărea nota Istoria d-lui Lupaș. Este vorba de manualul de Istoria Românilor al cunoscutului istoric ardelean Ioan I. Lupaș, în aceea vreme profesor al Universității din Cluj, din anul 1919. Așa cum C.C. Giurescu era profesor al Universității din București din 1926.

Să remarcăm că „tintele“ nu erau întâmplătoare. La distanță de 15 zile numai, doi profesori universitari cu o vechime apreciabilă în învățământul românesc și cu un rol însemnat în pregătirea tinerelor generații de istorici sunt demascați, așezându-se asupra operei și atitudinii lor cele mai abjecte etichete, care în vremea aceea puteau duce și au dus la îndepărtarea din viața publică. Și C.C. Giurescu și Ioan Lupaș au fost ani de zile întemnițați și au cunoscut înainte și după eliberare perioade mari de interdicție. În studiile care se vor scrie despre această ofensivă împotriva intelectualității din România – și în primul rând a istoricilor – se vor arăta desigur și cine au fost cei ce au orchestrat această distructivă campanie și de ce după 22 decembrie 1989 asupra acestei ofensive s-a așternut tăcerea.

Și acum nota împotriva lui Ioan I. Lupaș, apărută fără semnătură, în numărul menționat al ziarului România liberă.

Istoria d-lui Lupaș

Manualul de Istoria a Românilor al d-lui Lupaș a fost retipărit după 23 August. Așadar, a putut fi „epurat“ de autorul însuși. Dar ar fi fost preferabil să nu se facă epurarea, decât să se facă așa cum s-a făcut. Pentru că un autor care acum un an lăuda pe Antonescu sau pe Hitler poate invoca azi scuza că n-avea încotro. Dar ce scuza are cel care astăzi nu găsește nimic de reproșat acestor criminali, și nici legionarilor? Pentru ca cititorii să poată judeca, dăm mai jos câteva rânduri din acest manual „epurat“.

„Guvernarea aceasta [e vorba de guvernul Antonescu] părea să producă în cei dintâi doi ani rezultate menite să justifice noua direcție politică, alături de Puterile Axei, și să contribuie la împlinirea speranței de reîntregire a granițelor țării, speranță care a îndemnat pe «Conducător» să dea armatei române ordin să treacă Prutul. După ce armata a luptat eroic în cursul războiului de peste trei ani, s-a ivit necesitatea să fie înlocuit regimul Conducătorului Antonescu printr-un guvern cu altă orientare politică...”

Nici Horia Sima n-ar scrie altfel, dacă ar publica astăzi o carte în România. Cerem imediată confiscare a volumului și judecarea autorului pentru încercarea de a continua otrăvirea sufletelor elevilor și de a compromite politica externă a țării. ■

Machiaj democratic

Nu există problemă mai arzătoare pentru viitoarea dezvoltare a culturii poporului român decât aceea a manualelor de școală. Niciodată nu se va stăruia prea mult asupra unei stări de lucruri, care devinise alarmantă: sufletul tineretului a fost în chip metodic otrăvit de trustul autorilor reacționari, susținut fiind acest trust de burocrația complice din Ministerul Instrucțiunii Publice. O bună parte din autorii de manuale au pus la dispoziția reacțiunii șovine și antisovietice o armă de luptă și propagandă. Au vorbit copiilor cu dispreț și ură de popoarele conlocuitoare; au descris pe vecinii țării ca pe niște dușmani seculari și îndeosebi au zugrăvit poporul rus în culorile cele mai negre. Că în anii războiului de coterpire hitlerist au ajuns să facă și apologia lui Hitler și a „eroilor” fascismului, nu este de mirare, nici o simplă întâmplare. O lungă stăruință în răspândirea minciunilor trebuia să culmineze în orgia de calomnii, în elogiul trădării, din timpul dictaturii.

Mai grav este că și astăzi, după ce manualele au fost revizuite, editorii strecoară cărți alcătuite de autori, cari au jucat roluri importante în fascizarea țării, în demoralizarea și inducerea în eroare a tineretului.

Iată cazul foarte cunoscutei oficine de tipărituri antisemite, antisovietice și legionare „Cugetarea-Georgescu-Delafras”, care n-a mai rupt paginile cum au făcut alții, ci a introdus o nouă metodă a machiajului democratic: a lipit niște frunze de viță peste paginile rușinoase — adică niște petice de hârtie, care pot fi cu ușurință deslipite; a scumpit cărțile vechi și le-a pus din nou în vânzare.

De la 23 August, editorul Georgescu-Delafras este, precum se știe, unul din principalii acuzați. Nicio altă editură românească n-a răspândit mai mult venin, mai multă infamie decât aceea cu titlul uzurpat de „Cugetarea”. Și totuși, editorul Georgescu-Delafras are toate cutezanțele, recurge la toate tertipurile ca să răspândească mai departe venin și otrăvă.

A pus în vânzare manualele de *Istoria Românilor* pentru

cl. IV-a și a VIII-a secundară de d. Constantin C. Giurescu.

Îmbibat de ideologia reacționară, profesorul C.C. Giurescu nu și-a putut înfrâna subiectivismul și a prezentat adesea momente istorice așa precum ele ar conveni intereselor unor categorii foarte restrânse, și nu ale poporului român. Problema conviețuirii cu popoarele conlocuitoare și mai cu seamă a vecinătății cu poporul rus sunt deformate după optica reacțiunii românești.

Istoricul Giurescu nu se poate desbăra de antisemitism. Și în manualul de clasa VIII-a (pag. 342) strecoară un ghimpe la adresa evreilor, atunci când vorbește despre venirea lor în Moldova.

Ce face editorul Delafras? Lipește o foaie de viță peste cele câteva rânduri. Are aerul să le spună băieților: deslipești și veдеți ce scrie dedesubt!

Nu este aceasta singura pagină plină de lipituri. O mare parte din manual — adică pretutindeni unde e vorba de raporturile ruso-române, prezentate prin prizma intereselor moșierimei moldovene — cuprinde pasagii ce au trebuit să fie acoperite.

PRIMA CONSTITUȚIE EUROPEANĂ ARE 1800 DE ANI?

Cu câțiva ani în urmă, fostul președinte francez Valéry Giscard d'Estaing și-a asumat sarcina de a redacta proiectul unei prime Constituții a Uniunii Europene. Documentul, care trebuia să înlocuiască tratatele UE aflate în vigoare încă din 1957, urma să devină Legea fundamentală în toate țările membre, iar deciziile viitorului guvern și parlament UE să capete caracter de lege. Ideea a fost primită cu entuziasm de majoritatea statelor membre, iar italianul Romano Prodi, în acea vreme președinte al Comisiei Europene, a propus chiar o mult mai avansată aprofundare a integrării (Proiectul Penelope). Tratatul, în forma convenită de reprezentanții țărilor membre, a fost semnat în octombrie 2004.

De această dată, câteva guverne s-au văzut nevoite să organizeze referendumuri pentru consultarea întregii populații asupra proiectului Constituției, deoarece apăruseră semne de opoziție față de unele prevederi. Până la urmă, s-a primit

aprobare de la majoritatea cetățenilor din Spania și Luxemburg, dar proiectul a fost respins în Franța și Olanda.

Lipsa acordului ultimelor două state, fondatoare ale UE, s-a dovedit a fi decisivă pentru temporizarea ritmului de adoptare a proiectului. Celelalte guverne au renunțat la organizarea consultărilor populare, iar, în 2007, s-a decis respectarea, în continuare, a valabilității vechilor Tratatelor ale UE, cu unele amendamente (cunoscute sub denumirea de Tratatul de la Lisabona, intrat

în vigoare la 1 decembrie 2009, având România ca membru UE cu drepturi depline). Ideea Constituției europene nu a fost abandonată, dar, constatându-se, încă o dată, după cum spune un vechi proverb românesc, că graba strică treaba, s-a decis instituirea unei perioade de reflecție și crearea unui „grup de înțelepți”, care să analizeze problema, astfel încât să-i ofere o formă cât mai acceptabilă pentru toate țările UE. Iar grupul încă lucrează...

RAMIRO DONCIU

Ideea unității politico-administrative a continentului european este, după toate probabilitățile, mult mai veche. Toate imperiile formate pe continent sau ajunse cu întinderea până în Europa au fost, în mod inevitabil, preocupate de realizarea unității teritoriilor stăpânite,

dar în favoarea statului dominant.

Unitate politică sub egidă imperială?

Doar romanii, urmărindu-și obiectivele imperiale, au mers mai departe în acea direcție,

cu mult înaintea urmașilor moderni. După cucerirea Italiei și transformarea Mediteranei în *Mare nostrum*, au constatat că devenise relativ ușor să cucerească țări și popoare cu un nivel de civilizație și cultură mai scăzut, dar mult mai dificil să mențină și să-și consolideze stăpânirea. Odată cu Traian

PREZENȚE REGALE ÎN MĂRGINIMEA SIBIULUI

În localitatea Săliște, numită de Nicolae Iorga „mărgăritarul măginimii“, protopopiatul are un mic muzeu ctitorit de istoricul și omul politic Ioan Lupaș (1880-1967). În perioada 1909-1918, acesta a fost protopop în Săliște. În muzeu se găsește Cartea de aur a ctitorilor și binefăcătorilor bisericii greco-catolice din Săliște, care consemnează evenimente importante din viața localității și date cu caracter istoric.

Astfel, pe o pagină din această carte, găsim semnăturile regelui Ferdinand, reginei Maria și a fiicei lor principesa Ileana, care, în data de 1 iunie 1919, au vizitat Săliștea. Trecuseră doar șase luni de la 1 decembrie 1918.

Tot aici este menționată prezența regelui Carol al II-lea însoțit de Marele Voievod de Alba Iulia, la 6 octombrie 1935, pentru inaugurarea șoselei Săliște-Poiana-Jina-Novaci (în județul Gorj). Cronicarul nu ne spune dacă s-a tăiat și panglică. De atunci, acest traseu poartă numele „drumul regelui“. Cu acea ocazie, locuitorii din Jina, un sat montan, au cerut sprijinul regelui pentru a putea termina lucrările la o mare biserică. Regele i-a ajutat cu materialele necesare. Între altele, niște grinzi metalice au fost aduse din Sibiu, în căruțe trase de patru boi.

L-am amintit aici pe istoricul și academicianul Ioan Lupaș, fiu al Săliștei. A fost elev la Liceul maghiar de stat din Sibiu și coleg cu Octavian Goga. Când Goga a fost eliminat în urma unui diferend cu un profesor care obișnuia să-i jignească pe elevii români și a trebuit să plece la gimnaziul din Brașov (actualul Liceu „Andrei Șaguna“), a plecat și Lupaș cu el la acest gimnaziu, unde l-a avut profesor de istorie pe Vasile Goldiș. După terminarea cursurilor la Universitatea din Budapesta, Ioan Lupaș s-a întors la Sibiu, unde a fost profesor de istorie bisericească la Institutul Teolo-

gic-Pedagogic Andreian (1905-1909), cu condiția să urmeze și cursurile seminarului. Așa a devenit și preot. În Sibiu, Ioan Lupaș a dus o luptă susținută pentru bunul mers al învățământului românesc prin școlile confessionale, învățământ grav afectat de prevederile Legii Apponyi, din anul 1907. A intrat în conflict cu autoritățile maghiare, astfel că a trebuit să plece în satul natal Săliște, unde a fost ales protopop. Nici aici nu a fost uitat. Deoarece s-a bucurat prea mult de intrarea României în Primul Război Mondial, alături de puterile Antantei, în anul 1916, a fost ridicat de jandarmii unguri și dus într-un lagăr din comitatul Sopron, din Ungaria, unde a stat un an și șapte luni. La 1 decembrie 1918 a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, fiind ales membru în Marele Sfat, iar apoi secretar general al Resortului Culte și Instrucțiunii Publice din Consiliul Dirigent (1918-1920). După Marea Unire a fost profesor de istorie modernă a românilor și de istoria Transilvaniei la Universitatea din Cluj (1919-1944).

S-a remarcat ca om politic în perioada interbelică, fiind deputat în mai multe legislaturi și ministru în cabinetul lui Octavian Goga.

În noaptea de 5 spre 6 mai 1950 a fost arestat și internat la Sighet. A fost eliberat la 5 mai 1955. La 3 iulie 1967 s-a stins din viață și este înmormântat la Mănăstirea Cernica. ■

**Nicolae
DĂDĂRLAT**

Imagine din Săliște

credea că autorul legii ar fi fost Marcus Aurelius, Ioan Crisostomul o pune pe seama lui Hadrian, în timp ce Iustinian – pe seama lui Antoninus Pius!

Interesantă este absența comentării legii în bogata literatură juridică a epocii. La fel, și colecția târzie de biografii romane, *Historia Augusta*, redactată în secolul al IV-lea obișnuie să ia în derâdere totul, nu a găsit nimic demn de luat în seamă la acea lege, care pare să se fi înscris în cea mai plicticoasă normalitate! Istoricul Dio Cassius,

martor și bun cunoscător al vremurilor, s-a mărginit la un comentariu interesant, și el, dar altfel cam răutăcios, cu referire la dorința împăratului de a spori veniturile statului pentru a-i îmbogăți pe soldați, după cum îl sfătuisese tatăl, Septimius Severus.

Dacă ar fi să judecăm după numărul și forma informațiilor conținute de izvoarele istorice, contemporanii lui Caracalla nu au fost prea interesați de lege, care, fie că era de multă vreme așteptată, fie nu a avut efectele scontate. Altfel spus, ea a trecut neobservată!

Potrivit marelui jurist Ulpianus (170-228), deveneau cetățeni toți cei care se găseau pe cuprinsul Imperiului Roman. Excepțiile erau date de așa-numiții *dedictii*, despre care nu se știe exact cine erau. O traducere „mot à

Marcus Aurelius

mot“ ne-ar spune că este vorba de cei care s-au predat (!), ceea ce nu explică însă mare lucru. Un alt jurist roman de seamă, Gaius (130-180), îi numea astfel pe cei care luptaseră împotriva romanilor și, învinși, se predaseră. Pe baza izvoarelor antice, istoricii moderni au formulat mai multe ipoteze, afirmând că ar fi fost vorba fie de populații barbare neurbanizate, fie de locuitori neromani de la granițe, fie de sclavi pedepsiți veșnic, fie de coloniști așezați la granițe pentru a lupta contra dușmanilor Romei, fie de liberi lipsiți de orice fel de venituri, deci neimpozabili ș.a.m.d. Fiecare variantă poate conține un sâmbure de adevăr, dar mi se pare probabil să fie vorba de barbari care aleseseră să-și păstreze propriile cutume, respingându-le pe cele romane, sau, pur și simplu, de nomazi, care, practic, nu

puteau fi nici îndepărtați, nici integrați. Poate că integrarea ar fi costat mult prea mult față de ceea ce își putea permite statul! Iar statul voia să-i crească veniturile din impozitele pe care nu le plăteau, până atunci, decât cetățenii romani, nu și străinii, care achitau doar o parte. De acum înainte, situația ar fi trebuit să se schimbe radical, sau așa sperau autoritățile, pentru că mulți neromani stabiliți în Imperiu nu s-au grăbit să preia cetățenia romană. Dacă existau romani care se temeau de un val de „naturalizări“, ei au putut

răsufila ușurați!

Dacia și „constituția“

O analiză atentă arată că legea a avut și unele urmări negative directe. Cum era de așteptat, a scăzut numărul soldaților înrolați în armată. Barbarii care alegeau să se încadreze în unitățile militare specifice aptitudinilor lor combative, după 25 ani de activitate, primeau cetățenia romană. În noua situație, ei dobândeau cetățenia stând acasă și văzându-și de treburile. La ce bun să se mai înroleze și să accepte toate privațiunile vieții militare? Sigur, *dedictii* rămâneau cei mai interesați să se înroleze, pentru a primi cetățenia. Numai că studiul diplomelor militare eliberate soldaților în deceniile următoare, odată cu încheierea serviciului militar,

(98-117), când imperiul a atins cea mai mare întindere, problema menținerii și consolidării politico-administrative a statului s-a acutizat. Forța militară a imperiului, aflată oricum în scădere, nu mai era suficientă pentru a supune suprafețele uriașe, locuite de o mulțime de popoare aflate pe trepte diferite de organizare socială, cu niveluri diferite de cultură și civilizație, cu religii și aspirații diverse. Și atunci, ce-ar fi trebuit făcut?!

Izvoarele istorice din secolele al II-lea și al III-lea nu au fost suficient de explicite pentru a indica modalitatea sub care se reflectau în gândirea oamenilor politici sau de cultură ai vremii problemele guvernării. Ne-a rămas însă rezultatul acelor preocupări, concretizate în ceea ce numim, de multă vreme, *Constitutio antoniniana*, legea elaborată în anul 212 de împăratul Caracalla (211-217). Nu știm precis cum s-a ajuns la acel act, care, după cum vom vedea mai jos, își merită titlul dat *avant la lettre*, chiar dacă nu poate fi vorba, totuși, de ceea ce se înțelege astăzi, efectiv, printr-o constituție.

Cetățenia romană era privită, în primul rând, ca un

Constitutio antoniniana
și împăratul care a patronat-o,
Caracalla

drept al celor care se nășteau din părinți romani. Chiar sclavii eliberați deveneau automat cetățeni romani. Populațiile cucerite și rămase pe teritoriile de baștină au început să capete, încet-încet, cetățenia, pe măsură ce romanizarea lor avansa și statul devenea interesat, mai întâi, de atragerea păturilor locale înstărite, apoi și a celorlalți locuitori. Sistemul, aplicat inițial populațiilor italice supuse Romei, a fost extins, mai târziu, și la provinciile mai îndepărtate. Astfel, locuitorii din Gallia și Spania au primit, aproape în totalitate, din partea împăraților Claudius (41-54) și Vespasian (69-79), cetățenia romană. În timpul lui Marcus Aurelius (161-180), jumătate dintre locuitorii provinciei romane Cirenaica (astăzi, în Estul Libiei) erau cetățeni romani, statut obținut, probabil, prin utilizarea diferitelor oportunități oferite de legislație. Însuși Septimius Severus (193-211) acordase așa-numitul drept

de *connubio* consoartelor străine ale soldaților romani, drept prin care proaspetele soții căpătau, odată cu soțul militar, și cetățenia romană. Iată că actul lui Caracalla nu a apărut pe un teren gol, ci a fost continuarea firească a unui proces politico-administrativ început de multă vreme.

Legea emisă de Caracalla în 212 stabilea că deveneau cetățeni romani toți locuitorii liberi ai Imperiului. Astăzi, din motive lesne de înțeles, legea împăratului roman ne apare atât de importantă, încât nu mai interesează pe nimeni dacă ea merită, cu adevărat, să fie numită constituție. Dar în timpul elaborării și emiterii, lumea nu pare să fi fremătat de nerăbdare nici să-i cunoască expunerea de motive, nici să o vadă intrând în vigoare, nici, mai târziu, să-i cunoască, îndeaproape, efectele.

Impozitele doar pentru romani

Textul integral îl găsim într-un papyrus egiptean, descoperit prin 1910, în timp ce alte câteva detalii se pot afla citindu-i pe istoricii romani Dio Cassius (cca 150-235), Aurelius Victor (cca 320-390), pe arhiepiscopul Constantinopolului, Ioan Crisostomul, (347-407) sau pe împăratul bizantin Iustinian (527-565). Semnificativ este că Aurelius Victor

A fost odată

ca niciodată

Cele trei Moirae, bazorelief de pe mormântul lui Alexander von der Mark, fiul nelegitim al lui Friedrich Wilhelm al II-lea al Prusiei, operă a sculptorului Johann Gottfried Schadow (Galeria de Artă Veche de la Berlin)

URSITOARE, URSITOARE...

Dr. GEORGETA ROȘU

„... Facete-ai povestitoare/ Să vorbesc și eu cu tine/ De ce nu m-ai ursat bine?/ M-ai ursat numai la rău/ Of, bătu-te-ar Dumnezeu/ Că norocul ardă-l focu/ Nu răsare pe tot locul...”
 Ursitoarelor, ființe imaginare în mitologia românilor, li se atribuie puterea de a hotărî soarta omului la naștere. Ele se regăsesc și în mitologia greacă, unde erau cunoscute sub numele de Moirae. Erau fiicele lui Zeus și ale zeiței Themis. Moira se traduce ca parte a întregului. Fiecare dintre ele (trei la număr) formează întregul (destinul muritorilor). Se spunea despre ele că își aveau casa pe Muntele Olimp, de unde „controlau” destinele tuturor oamenilor.

Erau deosebit de capricioase. Cea mai mare, Clotho, torcea firul vieții. Mijlocia, Lachesis, ursea norocul, iar mezzina, Atropos, rupea firul vieții. Unele legende o indicau mai puternică pe Lachesis, mijlocia, pentru că în mâinile ei se aflau alături de noroc și înțelepciunea, virtutea și frumusețea omului. Moiraele erau independente de zei, aceștia temându-se de ele (unii puteau chiar să devină victimele lor).

La români, sunt legende care vorbesc despre ele ca despre trei femei care „par a o înlocui pe mamă”, iar altele ca despre niște „spirite care uneori pot fi auzite, dar niciodată nu pot fi văzute”. Ele erau chemate în cea de-a treia noapte de la nașterea pruncului, de nașă sau de moașă.

Nașa sau moașa erau cele care pregăteau masa ursitoarelor, punând pe ea prăjituri, dulceață, bomboane, vin, apă, flori, bunătăți, care

să le fie pe plac... Ursitoarele veneau după miezul nopții, la poarta casei sau la fereastră și preziceau destinul copilului. Dimineața, moașa o întreba pe mamă ce a visat și dacă auzise ce au spus Ursitoarele.

În mentalul colectiv Ursitoarele sunt „trei surori, curate, nepătate, nemuritoare, pe jumătate spirite”, și anume: prima dintre ele, Ursitoarea, e și cea mai mare și poartă fusul cu care toarce firul vieții copilului din caierul aflat pe furca

nu demonstrează nici că doar *dedicticii* ar mai fi intrat în armata imperiului, nici că legea ar fi avut ca efect generalizarea cetățeniei romane. Tot negativ a acționat legea și în acele provincii, în special orientale, unde intra în contradicție cu tradițiile locale, care, nu de puține ori, respingeau total modul de viață roman. Dar cauza principală a refuzului a fost mereu una de natură fiscală, pentru că toți încercau să obțină scutiri de orice fel, pentru persoane sau grupuri. Încă din vremea împăratului Hadrian (117-138) se încerca, cu prea puțin succes, stabilirea criteriilor de precizare a drepturilor și obligațiilor persoanei față de orașul propriu și față de guvernul central, tocmai pentru a se evita evaziunea. Nimic nou sub soare...

Constitutio antoniniana a intrat în vigoare și în provinciile Daciei romane, contribuind, așa cum era firesc, la accelerarea procesului de romanizare a populației locale. Cum a fost cazul și pentru celelalte popoare supuse de imperiu, primirea cetățeniei romane, prin avantajele pe care le aducea, însemna un pas înainte din punct de vedere politic, social, cultural și, nu în cele din urmă, economic. Deși nu este nici în zilele noastre clar ce au intenționat legiuitorii, de la aplicarea ei se aștepta, cu siguranță, atenuarea tensiunilor dintre

popoarele supuse și cetățenii romani, ceea ce ar fi condus, în cele din urmă, la întărirea coeziunii statale, deci la creșterea forței Imperiului. Nu a fost chiar așa, iar în Dacia romană, de exemplu, au continuat să se producă răcoale, iar prima dintre cele mai puternice a avut loc curând după moartea lui Caracalla. În Dobrogea (Scythia Minor), deși dobândise cetățenia romană, o parte a locuitorilor (așanumiții *laei*, din sate) a preferat să i se recunoască, în continuare, *jus gentis* (obiectul pământului, cum încă i se va spune în Evul Mediu românesc), care o delimita de cetățenii romani obișnuți. Dacă Dacia a fost părăsită după doar șase decenii, Dobrogea a rămas încă aproape patru secole sub

stăpânirea romană, apoi bizantină. Contactele cu Europa statală, organizată din punct de vedere politic și administrativ, nu s-au întrerupt niciodată, nici măcar în „mileniul întunecat“, iar în conștiința colectivă a protoromânilor și a românilor s-a păstrat ideea legăturii prin cetățenie cu un stat care nu mai exista de mult. Este vorba, de fapt, de conștiința apartenenței la lumea civilizată, diferită de cea a migratorilor.

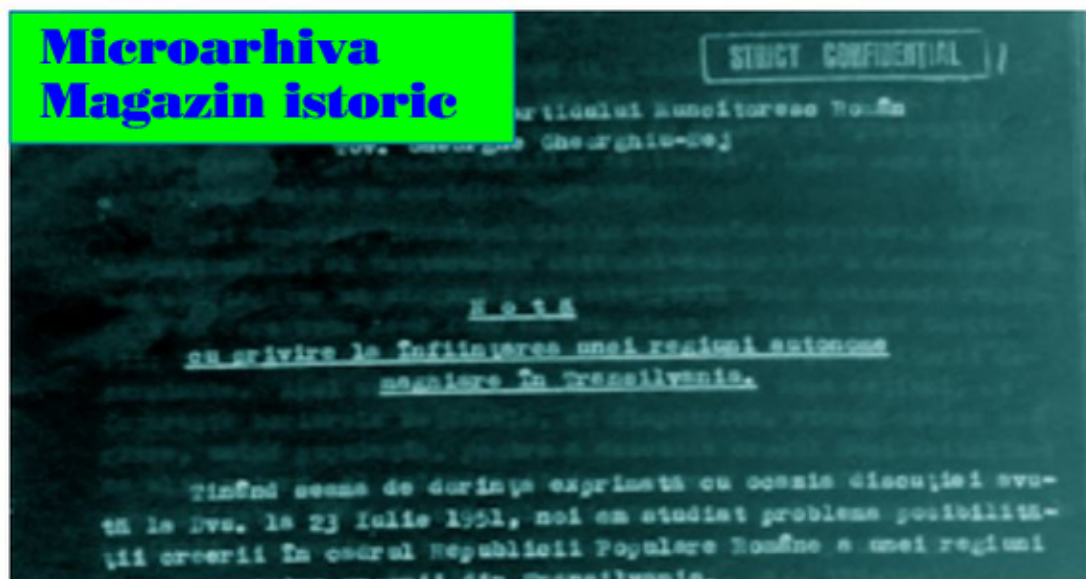
Cu 18 secole în urmă, strămoșii noștri și pământurile lor au fost incluși în ceea ce numim noi, astăzi, Europa unită, care nu putea fi realizată, în Antichitate, decât sub egida Imperiului Roman. Romano Prodi, în calitate de președinte al Comisiei UE, a ținut să remarce, la un moment dat, că teritoriul european unit

politic astăzi corespunde, în mare măsură, granițelor Imperiului Roman. România, care a făcut și face parte din această construcție istorică, este obligată de un trecut zbuciumat, comun cu cel al celorlalte țări, să contribuie la dezvoltarea Europei. Istoria a vrut ca lucrurile și faptele ei să nu se desfășoare lin pentru nimeni în ultimele două milenii. Important este că au fost trase concluziile de cuviință din experiența căpătată de toți și ideea Europei unite, având, probabil, pe Caracalla inițiator și nicio dată moartă, este menținută în actualitate. ■

Septimius Severus, cel care acordase dreptul de connubio consoartelor străine ale soldaților romani

Microarhiva Magazin istoric

„CREAREA REGIUNII AUTONOME MAGHIARE NU ESTE INDICATĂ“

ALIN SPÂNU

La 6 septembrie 1950, în Republica Populară Română intra în vigoare noua împărțire administrativă. Constituția adoptată la 24 septembrie 1952 aducea o modificare a numărului inițial de regiuni și, ca o noutate absolută, crearea regiunii autonome maghiare. Ideea fusese „sugerată“ de o Notă elaborată de doi consilieri sovietici, adresată la 7 septembrie 1951 liderului partidului comunist din România, Gheorghe Gheorghiu-Dej. Textul acesteia a fost publicat de Constantin Moraru și Liviu Daniel Grigorescu, în ziarul Cotidianul, în anul 1998. Cercetări pe care le-am efectuat la Arhivele Naționale Istorice Centrale ne-au permis să descoperim alte două documente, elaborate de data aceasta de specialiști români. În vreme ce autorul sau autorii primului dintre ele – ambele sunt nedatate și nesemnate – părea să fi acceptat ideea regiunii autonome maghiare, cel de al doilea încerca să demonstreze că o regiune autonomă maghiară nu își avea justificarea.

Primul „Referat“, subliniind necesitatea revizuirii organizării în regiuni, pentru că unele se dovediseră neviabile, cât și „problema alcătuirii unei regiuni autonome, pe bază națională“, ia în calcul două variante pentru această

din urmă problemă. Existau două zone cu populație ungurească, una în regiunea Mureș, alta în regiunea Stalin (Brașov). „Cele două zone cu populație ungară din ambele regiuni alcătuiesc un tot unitar de proporțiile unei regiuni.“

Prima variantă propusă era regiunea autonomă Târgu Mureș, care ar fi cuprins: partea de est a raionului Târgu Mureș; raionul Sângeorgiu de Pădure; partea de mijloc și de sud a raionului Gheorghieni; raionul Ciuc; raio-

pe care o ține în mână. Cea de-a doua, Soarta, este cea care prezice destinul pruncului. A treia, Moartea, este cea care-i curmă firul vieții.

Ele decideau pruncului soarta, norocul în căsătorie, norocul la bani, sănătatea, înțelepciunea. Unele legende mărturisesc că firul vieții unui om este dat doar de Dumnezeu și că Ursitoarele trebuie să-l așeze pe pământ și să pună pe el toate întâmplările, bune sau rele, pe care le va petrece omul în întreaga sa viață (și de la care nu se va putea abate).

Deși destinul nu poate fi schimbat, exista posibilitatea ca părinții, nașii (părinții spirituali) și moașa, cei care-l asistau pe pruncul abia născut, să le îmbuneze pe Ursitoare. Pentru aceasta pregăteau în cea de-a treia noapte de la naștere o masă îmbelșugată, cu grâu, fructe, legume, prăjituri, bomboane, apă și bani. În acest sens, în Moldova se puneau pe masă: colaci, apă, un castrol cu făină, unul cu mălai, unul cu grâu, sare, ulei, dulceață, mâncăruri (de preferat cu carne), busuioc, carte, creion, bani. Uneori, masa Ursitoarelor se pune și la 7 sau 12 zile de la naștere.

În Transilvania nu lipseau de la masa Ursitoarelor apa, vinul, jînarsul, prăjiturile, semințele, ceapa, pâinea, colacii, creionul, cartea și banii. După unele informații, masa Ursitoarelor se putea pune și la 7, 9 sau 11 zile de la naștere.

Iar în Oltenia moașa pregătea masa joasă, cu trei picioare, pe care o pune la geam. Pe ea se puneau: trei farfurii, trei linguri, trei pahare cu apă neîncepută (din care nu a băut nimeni), o azimă unsă cu miere, cu trei cruci făcute tot din aluat (pe care trebuia să o frământa și

să o coacă „o fată curată“, neprihănită), trei cepe, o chită de busuioc, sare, zahăr, țuică, pâine, carte, creion, pânză țesută în război, ștergar, caier de lână, bani. Sub masă se puneau o găleată cu apă, care urma să fie folosită dimineața la scaldă copilului.

În noaptea ursitului, mama dormea cu pruncul și cu moașa. Se lăsa ușa casei neînchisă, ca „să nu se înfurie Ursitoarele și să ursească de rău“ copilului. Toți ai casei se culcau pe partea dreaptă, pentru a nu uita ce visaseră noaptea. Moașa era personajul cel mai important în aceste momente. Ea media de fapt între sacru și profan, între Ursitoare și pruncul abia născut, vulnerabil, care nu se putea apăra în niciun fel de relele care-l pândeau. Ea făcea și scaldele rituale (a pruncului și a lăuzei), și mătura, și deretica prin casă. Avea grijă ca la masa Ursitoarelor să nu lipsească și obiecte cu valoare simbolică: fierul plugului (în satele cu agricultori), fluierul (în satele de păstori), caietul și condeiul... Semnalul venirii lor din cer se pare că ar fi fost dat de Cocos Gaiul (masculinul de la Gaia, zeita regenerării și a morții).

Ursitoarele își aveau casa, după unele legende, pe pământ, iar după altele, în cer. Dar numai „... în locuri curate/ Cu flori semănate/ De picior neumbrate/ Și de păsări cântate...“

În unele zone (ca în Pădureni) Ursitoarele „se puneau“ la șapte zile și se avea grijă ca neapărat să fie o zi „de dulce“, ca să se poată pregăti mâncăruri gustoase, cu carne, prăjituri de tot felul, cu lapte, ouă, unt, și nu mâncare „de post“ (sau de sec), despre care se crede că le-ar fi nemulțumit pe acestea.

Chiar dacă părinții sau alte persoane apropiate pruncului nu puteau schimba prin puterile proprii ce „i-au strigat“ Ursitoarele, aceștia cereau ajutorul altor divinități (pe care le considerau egale ca puteri cu Ursitoarele). Astfel, aceștia cheamă în ajutor pe Urs, personaj mitic protector, sau se adresează Bradului, ca reprezentare mitică fitomorfă, împlinind ceremonialul „închinării copilului la brad“: „Brade mării! Brad/ Nu te mânia/ Nu te înfiora/ Rogu-mă, Brad ție./ Să-l primești pe... / Făt să-și fie ție/ Făt iubit/ Rupt din tine/ Și cât trăiești/ Să-l ocrotești!“

Deși satul tradițional, cu toate obiceiurile și riturile practicate secole de-a rândul, se depărtează tot mai mult, este interesant să menționăm că simbolistica legată de Ursitoare a devenit azi tot mai puternică. La petrecerile de botez sunt tot mai solicitate diferite echipe alcătuite din actrițe și cântărețe care dau adevărate spectacole pentru invitații mari și mici... Costumate ca zeițele, cu rochii lungi, vapo-

roase, având cununi din flori pe cap, dar purtând și recuzita tradițională – fusul, furca încărcată cu caierul bogat, firul tors și foarfeca –, acestea fac urări copilului și părinților acestuia, stărnesc prin dansul lor hazul și buna dispoziție în timpul petrecerii. ■

Obiecte de pe masa ursitoarelor

reședință corespunzătoare; singurul oraș mare care putea îndeplini această funcție era Târgu Mureș, așezat într-o extremitate a regiunii, izolat și lipsit de comunicații feroviare directe cu reședințele de raioane. 7. Orașul Târgu Mureș era izolat artificial de raioanele și comunele românești care gravitau din punct de vedere economic către el. 8. Se rupea unitatea geografică și economică a raionului Reghin, în mare majoritate românesc. 9. Noua regiune ar fi rămas fără raioanele care serveau până atunci drept bază principală de aprovizionare pentru regiunea Mureș (raionul Luduș), respectiv Stalin (raionul Stalin), pentru că acestea nu intrau în componența ei. 10. Problema națională, se arăta în document, „se poate soluționa deplin în cadrul raioanelor Ciuc, Sfântu Gheorghe, Târgu Secuiesc și Odorhei, care au fost astfel alcătuite prin legea raionării, încât să aibă o populație de peste 90% unguri.” Și continua: „Din ana-

liza acestei probleme rezultă că înființarea unei regiuni ungurești nu este indicată, deoarece pe de o parte ea nu reprezintă o unitate geografică și economică și deci nu are căi de comunicație care să îngăduie legătura normală între centrul regional și unitățile subordonate, iar pe de alta, crearea unei asemenea regiuni ar atrage dificultăți și neajunsuri pentru regiunile vecine și mai ales pentru regiunea Stalin. Pentru întărirea acestei concluzii, subliniem că, potrivit doctrinei sovietice, regiunea trebuie să fie «un mare complex economic, care cuprinde centrele industriale» și că «centrele muncitorești au trebuit să devie baza noilor organizații administrative teritoriale.»“

Se mai invoca și faptul că în 1921, când s-au stabilit principiile fundamentale ale împărțirii teritoriale sovietice, criteriile fixate au fost: concentrarea industriei, a culturilor tehnice, atragerea populației spre centrele industriale, direcția și felul

căilor de comunicații, numărul, densitatea și naționalitatea populației componente. „Regiunea propusă nu împlinește din toate aceste cerințe decât aceia privitoare la naționalitate. Dacă împotriva sistemului nostru constituțional s-ar înființa unități teritoriale autonome, singurele care ar permite realizarea tuturor condițiilor cerute ar fi crearea [sic!] de raioane autonome naționale în cadrul unor regiuni care să satisfacă toate cerințele necesare propășirii economice a populației și construirea socialismului în cele mai bune condițiuni.” Erau citate în continuare și câteva raioane cu populație majoritar ungurească, situate în alte zone decât cea unde urma să se constituie regiunea autonomă maghiară.

Așa cum știm, regiunea a fost creată până la urmă și a funcționat până la reorganizarea administrativ-teritorială din 1968, când se revenea la unitățile tradiționale: județele. ■

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

nul Târgu Secuiesc; raionul Sfântu Gheorghe; comunele cu populație maghiară din estul raionului Racoș. Regiunea ar fi avut o populație de 545.000 locuitori, dintre care 485.000 unguri, 45.000 români și 2.000 germani. Orașul Târgu Mureș, „deși așezat excentric”, urma să fie reședința regiunii. Se mai preciza în „Referat”: „Urmează să se studieze și să se precizeze raporturile de drept ce vor exista între conducerea centrală și organele locale ale puterii de stat din regiunea autonomă. De asemenea, urmează să se stabilească măsurile ce trebuie luate în vederea organizării unor instituții locale necesare pentru a se da un conținut real regiunii autonome (post de radio, gazetă centrală, editură etc.)”. Mai trebuia ca Universitatea „Bolyai” – reamintim că până în 1959, când au fost unite într-una singură, au funcționat în paralel Universitățile „Victor Babeș” și „Bolyai” –, care funcționa și la Cluj și la Târgu Mureș, să se mute cu totul în cel de al doilea oraș.

Dezavantajele acestei variante constau în compartimentarea geografică prin creste de munți, accentuată de lipsa unui sistem centralizat și încheiat de căi de comunicații. Ar fi trebuit prelungită calea ferată de la Praid la Odorhei și construită o cale ferată de la Odorhei la Miercurea Ciuc. Altfel,

orașul Stalin (Brașov) rămânea cel mai accesibil din punct de vedere al mijloacelor de transport. Prin organizarea respectivei regiuni autonome, majoritatea raioanelor din regiunea Stalin ar fi trecut în componența ei. Nu ar mai fi rămas în componența regiunii Stalin decât raionul cu același nume și partea vestică a raionului Racoș. Dar importanța orașului Stalin era cu mult mai mare. Chiar și raioanele Sighișoara și Făgăraș, din regiunea Sibiu, gravitau mai mult către orașul Stalin decât către Sibiu; la fel, raionul Mediaș avea legături feroviare cu acesta. Drept urmare, se propunea unirea regiunii Sibiu cu ceea ce mai rămânea din fosta regiune Stalin după crearea regiunii autonome. Erau propuse și alte modificări, generate tot de crearea regiunii autonome.

Cel de al doilea document, intitulat tot „Referat”, începea cu precizarea raioanelor și comunelor care ar fi putut face parte dintr-o viitoare regiune autonomă maghiară. Erau apoi enume-

rate avantajele și dezavantajele creării unei regiuni autonome pe baze etnice. La capitolul avantaje figurau doar două puncte: „1. Teritoriul corespunde ca suprafață și populație unei regiuni; 2. Populația fiind în mare majoritate ungară, regiunea s-ar putea administra pe bază națională.”

Dezavantajele erau mult mai numeroase: 1. Regiunea era lipsită de unitate geografică, fiind tăiată de lanțuri de munți, fără trecători naturale; bazinul Oltului, cu întregul său sistem de comunicații, care constituia scheletul regiunii Stalin, se rupea. 2. Din cauza reliefului, nu exista o cale ferată care să lege Valea Mureșului cu Târgu Mureș de Valea Târnavei și Odorhei; calea ferată dintre Târgu Mureș și Miercurea Ciuc trecea printr-un raion românesc (Reghin), ce rămânea în afara regiunii autonome maghiare. 3. Crearea noii regiuni nu se putea face decât prin desființarea regiunilor Mureș și Stalin, care fuseseră constituite în concordanță cu necesitățile economice, condi-

țiile geografice și mijloacele de transport. 4. Devenea imposibilă desființarea regiunii Rodna, socotită neviabilă, și alipirea ei la regiunea Mureș. 5. Se izola în mod artificial orașul Stalin de orașele și raioanele care gravitau în jurul său. 6. Regiunea nu ar fi avut o

Nicolae Ceaușescu în vizită la Târgu Mureș, la Biblioteca „Teleki”

Și totuși, în august același an, la Mans, monarhul își surprinde curtenii prin cuvinte și gesturi nedemne de un rege. Dar planurile de bătaie, într-o Franță prinsă în războiul de 100 de ani contra Angliei, nu suferă nicio schimbare și, la 5 august, Carol se află călare în fruntea armatei sale, sub un soare canicular, într-o pădure. Brusc, este cuprins de un acces de mânie și apucă să omoare patru bărbați aflați în preajma lui, fără să poată fi stăpânit. În fine, este imobilizat, urcat într-un car, dus la Mans, unde își pierde cunoștința. Viața pare a-l fi părăsit și curtenii se pregătesc deja de doliu. Trei zile mai târziu însă, Carol își revine, este sănătos și lucid. Expediția din Bretonia se revocă.

Vreme de 30 de ani, până la moarte, în 1422, boala nu-i dă pace lui Carol al VI-lea. Crize și reveniri din crize se succed. Franța trăiește cu un rege care este ba

sănătos, ba bolnav. Evenimentul tragic din 5 august 1392 este surprins de talentatul povestitor care a fost Froissart (c. 1337-1400, *Magazin istoric*, nr. 6/1973), în *Cronica* sa. El descrie cu amănunte prima criză, cea din 1392, și foarte succint pe cea de a doua, din 1393. Dar nici el nu a fost de față; doar relatează ce i s-a povestit și pare înclinat mai degrabă spre pitoresc decât spre adevăr.

Un călugăr de la Mănăstirea Saint-Denis, care se știe azi că se numea Michel Pintoin și care a scris o admirabilă *Cronică a lui Carol al VI-lea*, în limba latină, era la Mans în 1392. Mărturia sa despre prima criză este foarte prețioasă, ca și detaliile despre a

Carol al VI-lea, în ținută solemnă

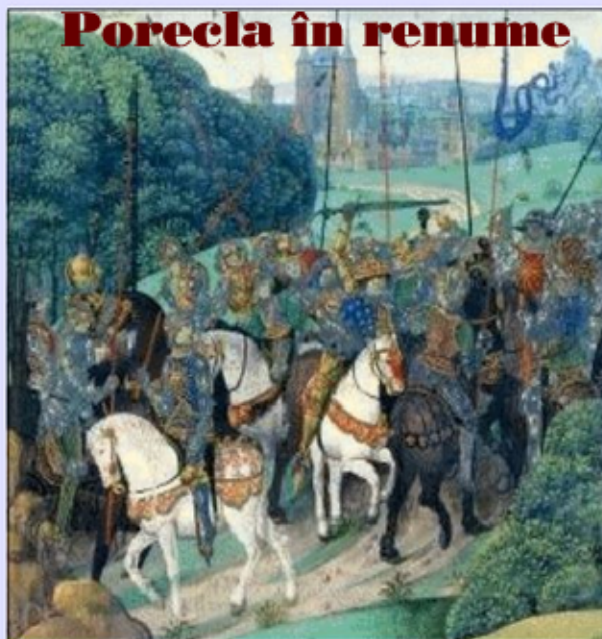
doua și a treia. După 1397 și până în 1414, consacră scurte capitole sănătății suveranului. Dar nu totdeauna este bine informat. Este preocupat mai puțin de boala regelui cât de consecințele ei. Iar convingerile sale politice și religioase pot și ele influența mărturia: nu vrea nici să-l mânia pe Dumnezeu, nici să aducă atingere Majestății Sale.

Si alți cronicari abordează domnia lui Carol al VI-lea, dar sănătatea lui nu este în centrul atenției lor. Medicii, numeroși, care l-au tratat pe monarh n-au lăsat o vorbă. Astfel că, documentația fiind destul de precară, putem spune destul de puține despre maladia regală. În primii cinci ani ai manifestării ei, regele a traversat patru lungi crize, urmate de remisii de durată, timp în care și-a recăpătat totalitatea facultăților. În următorii 17 ani, între 1397 și 1414, crizele și remisiile s-au succedat mai alert. Ai fi spus că se duce. În timpul acceselor de furie spargea mobile, tăia perdele, arunca în foc obiecte. Trebuia închis în cameră. Apoi cădea inconș-

Intrarea prințesei Isabeau de Bavaria în Paris (ilustrații din manuscrise medievale)

Porecla în renume

Scena nebuniei din pădurea de la Mans

- Într-un acces de furie, regele omoară patru oameni
- Un monarh ba sănătos, ba bolnav
- Medicii n-au lăsat o vorbă despre maladie
- Absent cu spiritul, prezent cu corpul
- Corectitudine politică în secolul al XIV-lea
- Vrajit de cumnată?
- O trepanație fără efect
- Medic alungat de la Curte
- Pedepsa lui Dumnezeu pentru că îl recunoscuse pe papa de la Avignon
- Regele Angliei profită de nebunia celui francez

CAROL AL VI-LEA CEL NEBUN

FLORENTINA DOLGHIN

Regele Carol al VI-lea domnea deja de 12 ani, din 1380, de la moartea tatălui său, Carol al V-lea. Avea numai 12 ani atunci. Guvernau pentru el unchiul, Jean, duce de Berry, și Philippe, duce de Burgundia. La 3 noiembrie 1388 s-a produs o adevărată lovitură de stat. Carol, după lege major de câțiva ani, a mulțumit unchilor și a luat el frâiele Franței. Avea 20 de ani, era puternic, generos, iubitor de război și serbări. Toți supușii îi prevedeau o domnie lungă. Dar în aprilie 1392, aflat la Amiens, suveranul a făcut febră mare. Trebuia să schimbe aerul, au spus medicii, și a fost dus în litieră la Beauvais, unde a rămas până când a putut să încalce și să plece. De Înălțare era din nou la Paris, în stare bună. Uitase de neplăcerea de la Amiens.

Adesea stările de bine ale suveranului alternau cu un rău care îl doborâ la pat (aici cu medicul său)

torise din dragoste, în iulie 1385, cu frumoasa prințesă Isabeau de Bavaria, în catedrala Notre Dame de la Amiens (*Magazin istoric*, nr. 7/1999). Dar când era bolnav, chiar și regina se temea de el. Curtea găsisese repede o „mică regină“, chiar așa îi spunea („la petite reine“), pe Odinette de Champdivers, cu care se distra copios.

Așadar, încă de prin 1395, neputința medicinei era o evidență. Prim-medicul regelui, Renaud Fréron, a fost alungat de la Curte. Cei de la Facultate nu mai știau nici ei ce să zică. Recomandau numai, conform unei rutine elementare, ca atunci când pacientul se simte rău să fie închis atâta cât era necesar, cu măsurile de igienă cuvenite.

Clerul avea și el o explicație a bolii, pedeapsa lui Dumnezeu pentru conduita regală și păcatele poporului. Cam în asta consta și politica religioasă a Franței, credința că Dumnezeu lovește pornind de la cap. De altfel, o schismă se instalase în biserică de mai bine de zece ani, din aprilie 1378, când tot un italian fusese ales papă, Urban al VI-lea, spre nemulțumirea cardinalilor, majoritar francezi.

Așa că ei aleseseră un alt papă, instalat la Avignon, în septembrie, pe Robert de Geneva, sub numele de Clement al VII-lea. Or, restul Europei catolice rămăsese credincioasă lui Urban al VI-lea, numai Franța lui Carol al V-lea, tatăl actualului rege, îl recunoscuse pe Clement. Iar Carol al VI-lea respecta decizia părintelui său. De cum se aflase pe continent despre boala suveranului francez, lumea era convinsă că Dumnezeu pedepsise Franța. Ba și francezii de rând tindeau să creadă că numai așa se putea explica maladia regală. Încet-încet, biserica, chiar dacă nu l-a recunoscut pe papa de la Roma, a luat distanță de Avignon, descurcându-se o vreme fără papă, când scaunul papal de la Avignon a fost ocupat de succesorul lui Clement al VII-lea, Benedict al XIII-lea.

În ce-l privește pe rege, el a început pelerinaje pentru iertarea păcatelor, vizite la mănăstiri, donații către biserică. Populația însăși a fost implorată să se roage pentru sănătatea suveranului ei. Adevse puteau fi văzute procesiuni de oameni desculți cu lumânări în mână, implorând bună-tatea divină pentru regele Carol. Dinastia de Valois coa-

gula în jurul ei, cu ajutorul unui om bolnav, pe toți supușii. Dacă regele Carol al V-lea fusese cel înțelept, apreciat, fiul lui era pentru tot poporul cel iubit.

Dar de vindecă, nu se vindeca. Iar viața lui de zi cu zi devenea tot mai dificilă. Deja apăruseră pretendenți la tron. Și-l disputau Ludovic, duce d'Orléans, fratele regelui, și un văr al lor, Ioan fără Frică. La 23 noiembrie 1407, oameni ai ultimului l-au asasinat pe Ludovic. În țară s-a instalat războiul civil între gruparea *armagnacilor* (casa de Orléans), și cea a *burgunzilor* (familia de Burgundia). Regele Angliei, Henric al V-lea, profitând de haosul din regat, a invadat Franța și, la 25 octombrie 1415, a triumfat la Azincourt (*Magazin istoric*, nr. 3/2011), iar câțiva ani mai târziu a pornit cucerirea sistematică a Franței. Între 1415 și 1417 a recucerit Normandia, în 1419 a ocupat Rouenul, iar în 1420, în mai, prin tratatul de la Troyes, a devenit... rege al Franței, cu aprobarea Statelor Generale (1421).

Și totuși, într-o vreme când în Europa suveranii incapabili erau depuși, ca Venceslas I în Sfântul Imperiu, în 1400 (pe care prinții electori l-au pedepsit pentru a-i fi cedat lui Carol al VI-lea în chestiunea papală și a-și fi neglijat datoriile imperiale în favoarea griji pentru teritoriile sale cehe), sau siliți să abdice, ca Richard al II-lea în Anglia, în 1399, Carol al VI-lea a rămas neclintit pe tron, până la moarte, la 21 octombrie 1422, ca un rege inutil, dar indispensabil. Francezii nu s-au putut despărți de regele lor. Alături de înțelepciunea lui Carol al V-lea, nebunia „bunului rege Carol“, succesorul său, pare a-și fi avut și ea un rol în istoria Franței. ■

Funeraliile „bunului rege Carol“

tient. După care își revenea și rămânea într-o stare de totală prostrație. Avea zile când se simțea mai bine, ieșea și își relua activitatea. Cu timpul, distincția între crize și remisii s-a estompat. Începând din 1414, călugărul nu a mai precizat cu date reșutele și remisile. Și totuși, până la capăt Carol și-a păstrat viața fizică. Cu numai câteva luni înainte să moară, în 1422, trăgea cu arbaleta. Chiar când a murit era absent cu spiritul, dar foarte prezent cu corpul.

In secolele următoare medicii au mai completat lacunele de informație. În veacul al XIX-lea s-a vorbit despre o „manie“, la începutul următorului de o „psihoză“, ceea ce astăzi ar fi o formă de schizofrenie sau o psihoză maniaco-depresivă. Totul ține de progresele medicinei moderne. Dar specialiștii sunt unanimi în a recunoaște că diagnosticul lor va rămâne pentru totdeauna incert. Cât despre istorici, ei nu pot opera cu termenii și conceptele de azi pentru a denumi boala lui Carol al VI-lea. Froissart vorbește despre „frenzie“, cuvânt folosit de medicina vremii. Michel Pintoin, în latina lui, spune „furor“, adică furie, cam același lucru. Oricum, această manie necontrolată și morbidă nu era demnă de un rege. Așa încât călugărul și contemporanii lui se mulțumesc de obicei să vorbească despre faptul că monarhul este „sănătos“, „în bună sănătate“ sau „bolnav“. Dar pentru toată lumea era clar că mintea suveranului era în suferință. S-a mai spus despre el că îi „lipsea rațiunea“ sau că „și-a pierdut simțul și memoria“. Călugărul face adesea apel la Sf. Gregorie sau la Sf. Augustin și vorbește despre „tenebrele spiritului“. Niciodată nu se spune că

regele e „nebun“ sau că e (în latină) „amens“, adică lipsit de rațiune, „furiosus“ sau „vesanus“ (nebun furios). Or, francezii știau foarte bine ce este acela un nebun și că regele lor era nebun. Dar ca să îndrăznești să o spui trebuia să fii un bădăran, un necioplit, un personaj grosier. Nu era *politically correct* să spui că regele Franței este nebun.

Chiar de când s-a îmbolnăvit, în 1392, opinia publică a reacționat în stil clasic: Majestatea Sa a fost vrăjit... sau otrăvit. La a treia criză, în 1395, s-a găsit și o victimă, Valentina Visconti, fiica seniorului de Milano și tânăra soție a fratelui regelui, Ludovic, duce de Orléans. Era frumoasă, cultivată, toți o iubeau, și monarhul și curtenii. Familia Visconti avea însă o reputație proastă. Curând opinia publică a sărit pe „vrăjitoarea“ venită de dincolo de Alpi. Ca să evite scandalul Valentina a trebuit să părăsească Curtea, deși aceeași Curte apela la vindecători dubioși, la vraci care pretindeau a-i reda sănătatea suveranului. Profesorii Facultății de Medicină, elita savanților, răspun-

Vărul, Ioan fără Frică, un pretendent la tron

zători de drept pentru starea de sănătate a lui Carol al VI-lea, au afirmat că excesul de bilă galbenă ar fi provocat „frenzie“ din 1392. Cât îi privește pe astrologi, ei au stabilit că crizele nu aveau legătură nici cu luna nouă, nici cu luna plină.

Medicamentele administrate? Nu se știe nimic. Doar că în 1393 medicii au apelat la chirurghi. Regele a suferit o trepanație. Fără nicio urmărire în bine. Au intrat în discuție și excesele sexuale ale pacientului. Să i se fi recomandat abținerea? Nicidecum. Când era sănătos, Carol avea o teribilă poftă de viață. Se căsă-

La 29 ianuarie 1393, la petrecerea organizată cu ocazia nunții unei doamne de onoare a reginei, Carol al VI-lea și alți cinci nobili s-au deghizat în „sălbatici“. Costumele lor, îmbibate în ceară, au luat foc de la o torță purtată de fratele regelui. Au murit atunci patru oameni, iar mulți alții au suferit arsuri grave

neîngrijită. Acesta fusese arestat chiar în noaptea de 7 noiembrie, când s-a declanșat „marea revoluție”. Măcar pentru câteva ore, Diamandi a avut o companie plăcută!

La 02.30, a fost mutat în celula 59, pentru deținuți de drept comun, din Bastionul Trubețkoi. În celulă era un singur pat, fără lenjerie și fără cuvertură, astfel că locotenentul Craiu a dormit pe un scaun. Li s-a adus – după cum relatea ulterior Diamandi, într-un interviu acordat agenției franceze *Havas* – o mâncare mizerabilă, într-un castron jegos, negru, cu o lingură de lemn ciobită și cu urme de alimente pe ea. A doua zi a putut face câteva exerciții în curtea comună, timp de două ore, sub supravegherea unui gardian.

Corpul diplomatic protestează

Ce generase această măsură dură, fără precedent, a autorităților bolșevice de la Petrograd? După evenimentele din

noiembrie 1917, situația pe frontul ruso-român din Moldova se deteriorase considerabil. Aveau loc dezertări în masă ale soldaților ruși, jafuri și tâlhării. În plus, o parte dintre trupele rusești de la Socola, lângă Iași, au fost molipsite de revoluția bolșevică, aici sosind chiar un emisar special al lui Lenin, studentul revoluționar Simion Roșal, în scopul organizării unei acțiuni de amploare, care viza asasinarea regelui Ferdinand și declanșarea revoluției bolșevice și în România (*Magazin istoric*, nr. 2/1997).

La rugămintea generalului rus D.G. Șcerbaciiov, comandantul frontului, trupele române au expulzat peste Prut vreo 3.000 de soldați ruși, în timpul acțiunii fiind arestat și Roșal (ulterior, executat de Șcerbaciiov) și câțiva ofițeri austrieci „care veniseră în vizită” la rușii revoluționari (o vizită aparent stranie a unor ofițeri inamici, cel puțin pentru România, dar să nu uităm că rușii începuseră deja la Brest-Litovsk tratative sepa-

rate de pace cu austriecii și germanii). La 29 decembrie/11 ianuarie, guvernul bolșevic trimite guvernului român o notă ultimativă, în care cere „punerea în libertate a soldaților și ofițerilor arestați, pedepsirea autorităților militare care au procedat la aceste arestări și garanția că asemenea acte nu se vor repeta. Refuzul de a răspunde la cererile noastre în 24 de ore va fi considerat drept o rupere a relațiilor. Noi vom lua atunci măsurile militare cele mai energice”, se menționa în nota semnată de Lenin, N.V. Krîlenko (1885-1938), comandant șef al armatei, și N.I. Podvoiski (1880-1948), comisar pe probleme militare.

Arestarea lui Diamandi „a provocat o emoție considerabilă în lumea diplomatică”, nota cotidianul parizian *Le Temps*, pe prima pagină a ediției sale din 14 ianuarie 1918. Luni, 14 ianuarie, șefii celor 20 misiuni diplomatice străine din Petrograd s-au întrunit de urgență la reședința decanului corpului diplomatic, ambasadorul american David Rowland Francis, pentru a examina incidentul creat prin arestarea ambasadorului român. În unanimitate, au considerat necesar să prezinte un protest „imediat și foarte energic” contra violării imunității diplomatice, să ceară eliberarea ambasadorului român, „însă fără a discuta motivele arestării” (cotidianul francez *La Presse*). S-a luat în discuție – opiniile celor prezenți fiind însă nuanțate – și eventualitatea plecării întregului corp diplomatic străin, în cazul în care Consiliul Comisarilor

Generalul Constantin Coandă (în stânga) aici alături de Octavian Goga

1918

UN IANUARIE FIERBINTÉ...

Constantin Diamandi (stânga sus), o celulă din Bastionul Trubețkoi al Fortăreței Petru și Pavel din Petersburg și Vladimir Ilici Lenin, ale cărui ordine se executau orbește

ION BISTREANU

Duminică 31 decembrie 1917/13 ianuarie 1918, cu ocazia sărbătoririi Anului Nou, ministrul român la Petrograd, Constantin Diamandi (1860-1931), a organizat un dîneu pentru membrii Legației și ai Misiunii militare române. Începuseră să sosească primii invitați, când, în jurul orei 20.00, vreo 40 de soldați conduși de un locotenent și acompaniați de un comisar bolșevic au ocupat toate intrările în Legația română (strada Zaharievskaja, 12), lăsând să intre toate persoanele, dar nepermițând ieșirea nimănui din imobil.

Comisarul l-a informat pe Diamandi că are ordin să îl aresteze și să îl conducă la Institutul Smolnii, statul major al forțelor revoluționare. Protestele au fost în van. Comisarul nu s-a lăsat înduplecat nici de rugămintea diplomatului român de a-l lăsa măcar să își salute invitații. I-a repetat că ordinul de arestare este executoriu imediat și i-a spus să-și ia câteva haine de schimb și obiecte de toaletă. Înainte de plecare, comisarul a sigilat meticolos biroul ambasadorului și dulapurile cu argintărie.

În jurul orei 21.30, Diamandi a părăsit Legația, purtând două valioare cu obiecte personale, fiind condus în aceeași mașină cu locotenentul Craiu, secretar al atașatului militar, la Fortăreața Petropavlovsk. În aceeași seară, au fost arestați la hotel

„Astoria“, unde locuiau, șeful Misiunii militare române, colonelul Constantin Coandă (ulterior general și, pentru o scurtă perioadă, prim-ministru), și comandorul Drăgănescu, membru al Misiunii. Diamandi a fost închis, la început, într-o cameră în care

se mai afla, tot în stare de arest, și ultimul ministru de Externe al guvernului provizoriu al Rusiei, Mihail Tereșcenko (1886-1956), pe care și-l amintea ca fiind o persoană foarte elegantă, cu alese maniere, dar pe care îl găsea acum albit și cu o barbă

nevătămat, dar oaspetele său, socialistul elvețian Friedrich Platten, a fost ușor rănit la mână (*Magazin istoric*, nr. 8/2011).

În aceeași seară, Lenin prezintă un raport în fața Consiliului Comisarilor Poporului, în legătură cu arestarea ambasadorului român și cu protestul corpului diplomatic. Primește însărcinarea să întocmească un comunicat al guvernului în legătură cu aceste evenimente și să rezolve problema eliberării lui Diamandi. După miezul nopții, transmite comisarului Fortăreței Petropavlovsk, G. Blagonravov (un cunoscut bolșevic, care va fi împușcat în 1938 pentru „activitate contrarevoluționară”), o dispoziție scrisă privind eliberarea ministrului român și a colaboratorilor acestuia. Totodată, Lenin „l-a rechemat de urgență la Petrograd pe socialistul român [în realitate, bulgar – n.n.] Cristian Rakovski, pentru a crea o mișcare populară împotriva dinastiei și burgheziei române” (*L'Écho de Paris* și *L'Humanité*).

Ordinul de eliberare a lui Diamandi nu a fost pus imediat în aplicare, subalternii comandantului fortăreței neîndrăznind, probabil, să-i tulbure acestuia somnul, astfel că abia a doua zi dimineața, la ora 10.00, comandantul a intrat în celula în care se afla Diamandi, citindu-i ordinul de punere în libertate. În plus, i-a pus în față o hârtie, prin care ministrul se obliga să garanteze sau cel puțin să intervină pentru eliberarea ofițerilor austrieci și a revoluționarilor bolșevici arestați de români. Diamandi a

Ambasadorul american
David Rowland Francis

refuzat, discuțiile continuând încă vreo patru ore. În final, comandantul a cedat, Diamandi semnând un proces-verbal în care stipula că părăsește fortăreața fără niciun fel de condiționări. Întrucât nu i s-a pus la dispoziție un mijloc de transport, a apelat la colegul francez, J. Noulens, care l-a preluat cu o mașină și l-a condus la Ambasada Franței, unde a petrecut câteva ore, în compania ambasadorilor Noulens și Francis. În același timp au fost eliberați și ceilalți trei membri ai Misiunii militare române.

Viziunea bolșevică despre reprezentanții diplomatici

Eliberarea ministrului român în urma protestului corpului diplomatic nu prea a căzut bine bolșevicilor, astfel că la 16 ianuarie ziarul *Pravda* a publicat aproape o pagină consacrată arestării diplomatului român și întrevederii lui Lenin cu corpul diplomatic. „Din surse demne de încredere” a inserat și o așa-zisă telefonogramă a convor-

birii lui Zalkind cu ambasadorul american, din care reieșea că „ambasadorul american a asigurat că, imediat după eliberarea ministrului român, el va protesta pe lângă acesta împotriva atacului român contra trupelor rusești, iar prin reprezentanții americani în România va face diligențele necesare pe lângă guvernul român. Ambasadorul american consideră arestarea lui Diamandi o expresie formală de protest a guvernului rus împotriva acțiunilor comandamentului armatei române”. În replică, în aceeași după-amiază, corpul diplomatic a redactat o minută, transmisă presei, privind convorbirea cu Lenin, din 14 ianuarie.

Ambasadorul american a informat imediat Departamentul de Stat că, „întrucât ministrul român a interpretat aceasta [articolul din *Pravda* – n.n.] drept o justificare din partea mea a arestării sale, i-am adresat următoarea scrisoare: «Dragul meu coleg, Sunt surprins și mâhnit să aflu de la dumneavoastră că puteți, pentru o clipă, să gândiți că eu aș vrea sau aș putea să justific arestarea și încarcerarea dvs. în Fortăreața Petru și Pavel, eu având o singură opinie asupra acestui subiect și nefăcând altceva decât să deplâng o asemenea încălcare fără precedent a etichetei diplomatice. În numele corpului diplomatic, am cerut eliberarea imediată și necondiționată și am declarat ferm că nu doresc să intru în nicio discuție privind cauzele arestării. Guvernul Sovietelor încearcă să-și salveze imaginea și să mă pună în o

Poporului nu va răspunde demersului.

La ora 16.00, șefii misiunilor diplomatice au fost primiți la Smolnî de însuși Lenin, flancat de Horazii Abramovici Zalkind, adjunct al lui Troțki (și rudă apropiată a acestuia), și de... Stalin, în acea perioadă comisar pentru problemele naționalităților. Ambasadorul american a dat citire următorului protest: „Subsemnații, șefii misiunilor diplomatice ale tuturor națiunilor reprezentate în Rusia, respectiv Statele Unite, Japonia, Franța, Suedia, Norvegia, Elveția, Belgia, Danemarca, Siam, China, Serbia, Portugalia, Republica Argentina, Grecia, Brazilia, Persia, Spania, Olanda, Italia, Marea Britanie, profund indignate de arestarea domnului Diamandi, ministrul României, și afirmând solidaritatea sentimentelor lor în legătură cu violarea imunității diplomatice, respectate de secole de toate guvernele, cer punerea imediată în libertate a domnului Diamandi și a personalului Legației”.

Au luat cuvântul ambasadorul Franței, J. Noulens, belgianul Destrées, sârbul Spalaikovici. Însărcinatul cu afaceri italian a cerut ca un răspuns al Sovietelor să fie dat în aceeași seară. Diplomatul italian avea un motiv în plus să fie indignat. Cu o seară înainte, un grup de soldați înarmați intrase cu forța în sediul Misiunii italiene, jefuind crama misiunii, vreo doi ajungând chiar în dormitoare, fiind nevoie de intervenția unui detașament al gărzilor roșii care, după un scurt schimb de focuri, a arestat vreo 20 de intruși.

N. V. Krilenko (1885-1938), unul dintre semnatarii notei ultimative către guvernul român

Diamandi este eliberat

Lenin a răspuns că măsura a fost dictată de împrejurări excepționale, subliniind că nu consideră inadmisibilă arestarea reprezentantului diplomatic al unei țări care, fără nicio declarație de război, a pornit operațiuni militare împotriva unei divizii ruse. Mai departe, Lenin a rostit o frază memorabilă: „pentru un

Troțki, autorul campaniei împotriva României

socialist, viața a mii de ostași valorează mai mult decât liniștea unui diplomat. Va veni timpul când popoarele care nu vor război vor putea preîntâmpina războiul prin toate mijloacele de care dispun”.

La încercarea lui Lenin de a explica motivele arestării diplomaților români, ambasadorii au declarat că ei nu doresc să discute cauzele și justificările măsurii luate de Soviete, ci doar principiile. „I-am spus lui Lenin, care a susținut că arestarea a avut loc pentru a evita un război între România și Rusia, că reținerea ministrului [Diamandi] apare mai mult o promovare decât o prevenire a războiului și aceasta va slăbi guvernul în Rusia și peste tot în lume”, informa ulterior ambasadorul american. Tot ambasadorul american comunica la Departamentul de Stat că „mulți șefi de misiune, inclusiv cel britanic, francez și japonez, au spus că vor cere guvernelor lor să autorizeze plecarea lor dacă ministrul [român] nu va fi eliberat. Nu sunt pregătit să spun ce voi face, depinde de cum voi reflecta asupra efectelor pe care le va avea un atare gest asupra unei păci separate [ruso-germane – n.n.]”.

Întrevederea lui Lenin cu diplomații a durat aproape o oră, „având un caracter foarte corect, plin de curtoazie din partea lui Lenin față de reprezentanții străini” (*Le petit journal, L'Humanité*, 17 ianuarie).

Lenin nu a avut o zi prea liniștită. După protestul hotărât al corpului diplomatic, în aceeași seară asupra automobilului său s-au tras patru focuri de revolver. A scăpat

memoriile acestuia, în care este evocată și audiența sa la Troțki, pentru a-i înmâna o notă de protest: „m-au dus într-o cameră, asemănătoare cu o celulă, unde erau doar o masă și două scaune de lemn. În fața mea stătea un individ incredibil de murdar, cu o față de evreu, cu un păr gras prin care cred că nu a trecut vreodată picptenele. O piele palidă, o bărbie, ochi negri vii. Acesta era Troțki. Nu s-a ridicat când am intrat, dar cu o mișcare a bărbiei mi-a arătat scaunul. I-am prezentat protestul și am cerut protecție pentru membrii ambasadei. Mi-a spus că ne vor da un răspuns scris. Întâlnirea nu a avut niciun rezultat, dar eu am avut ocazia să-l văd pe

acest om așa cum era el, reprezentant al gloatei de pe stradă“.

Relatarea ridică unele semne de întrebare, deoarece din documentele vremii rezultă că, la data arestării ambasadorului român și deci și a notei de protest, Troțki se afla la Brest-Litovsk. În sprijinul nostru vine și declarația lui Troțki, făcută la 14 ianuarie, în comisia politică a negocierilor de la Brest-Litovsk: „Și atunci când guvernul român – și amintesc asta ca exemplu – a încercat la noi, pe teritoriul nostru, să folosească măsuri de reprimare împotriva soldaților și muncitorilor revoluționari, noi de aici, de la Brest, am rugat guvernul de la Petrograd să

aresteze ambasadorul român și tot personalul ambasadei, precum și misiunea militară română. Ni s-a răspuns că această măsură a fost deja luată și noi apreciem că această măsură de forță ne este dictată de voința a milioane de muncitori, țărani și soldați și ea este îndreptată împotriva acelei minorități care încearcă să mențină poporul în robie; este o măsură de forță consfințită de istorie și progres“. Declarația de mai sus confirmă încă un lucru: decizia de arestare a fost impusă de Troțki și a avut loc în urma unui demers austriaco-german, care l-a informat pe acesta din urmă despre arestarea ofițerilor austrieci.

(Va urma)

ARTIȘTII ANONIMI AI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL

Carierele de calcar din nord-estul Franței păstrează încă amintirea Primului Război Mondial. În acele cariere și-au făcut adăposturi soldații francezi și cei germani. În vreme ce francezii le improvizau pe ale lor, germanii au realizat cazemate din beton cu apă curentă și electricitate. Pe când francezii au utilizat pereții din calcar moale pentru a realiza sculpturi păstrate până azi, germanii au lăsat posterității doar câteva picturi murale (una înfățișează un aruncător de grenade, de exemplu).

Carierele medievale de calcar de la Confré-court, din apropierea satului Nouvion-Vingré (50 km nord-est de Paris) este o veritabilă galerie de artă în miniatură, adăpostind operele soldaților. Picturile murale de aici au reprezentări diverse, de la însemnele regimentului de care aparțineau ostașii, până la imaginea Mariannei, emblema Franței, dar și inscripții belicoase, precum „Moarte germanilor!“. Pe aceiași pereți întâlnim numele

camarazilor uciși. Artiștii ocazionali au cioplit și imaginea celor dragi sau, într-un caz particular, o sticlă de vin roșu.

Șase soldați dintr-o unitate aflată în satul Vingré au fost aleși și executați în fața camarazilor după ce comandanții au hotărât că nu dăduseră dovadă de suficientă bravură în lupta cu germanii. Episodul l-a inspirat pe Stanley Kubrick, realizatorul, în 1957, al filmului „Căile gloriei“.

Zona fostului front este ocupată în prezent de culturi agricole, dar reprezintă un pericol permanent pentru cei care lucrează aceste pământuri, din cauza muniției de război lăuate de combatanți, după încetarea conflagrației. Ceea ce nu îi descurajează pe fermieri. După cum declara un localnic, astfel se menține vie amintirea eroilor Primului Război Mondial. De altfel s-au pornit demersurile – informează revista *Der Spiegel* – pentru a obține statutul de Sit al Patrimoniului mondial UNESCO.

poziție extrem de dificilă, dar voi depune toate eforturile pentru a preveni o pace separată [ruso-germană]» – scria Francis secretarul de Stat american, adăugând că „ambasadorul român spune că, dacă eliberarea lui nu este necondiționată, el va considera că este arestat în continuare și se va întoarce în închisoare”.

Ziarul *Pravda* și-a continuat însă campania. Într-o replică la un articol care condamna violența împotriva Legației române, scria în acele zile: „Diamandi, Francis și Noulens sunt oare – în opinia guvernului țărănesc și a poporului rus – reprezentanți diplomatici? Trebuie oare ca guvernul rus să-i privească drept reprezentanți pe cei care nu recunosc autoritatea rusă? Pe lângă cine sunt ei acreditați? Ei declară că nu stau aici ca reprezentanți diplomatici, ci pentru a obține informații. Ei sunt agenți care doresc să sugrume revoluția rusă și, dacă își permit asta pe seama soldaților noștri, trebuie să îi arestăm, indiferent ce spun despre inviolabilitatea lor...”

O audiență la Troțki

Presa franceză a continuat, în acele zile, să urmărească diferendul româno-rus. *Le siècle* din 18 ianuarie 1918 a publicat o corespondență de la București, de la H. Robert Duval, trimisul publicației, privind declarațiile lui Jean Th. Florescu, vicepreședinte al Camerei Deputaților: „arestarea, apoi punerea în libertate a domnului Diamandi,

ministrul român la Petrograd, face parte dintr-un plan extrem de minuțios, iar punerea în libertate a fost decisă pentru că au ținut cont de ultimatum. De o bucată de timp noi suntem foarte rău văzuți în Rusia, suntem percepuți ca ostili oricărei încheieri a unei păci separate. Și, în mod deliberat, ni s-a propus această dilemă: ori să ne pretăm la intrigile germano-ruse la care ar trebui să se ajungă la conferința de la Brest-Litovsk, ori să suportăm consecințele atașamentului nostru la pactele încheiate. Noi am mers deschis către cea de a doua alternativă. Dacă se dorește înțelegerea exactă a sensului actualului gest rus, trebuie să ne aducem aminte că regele Ferdinand, care era generalisimul trupelor ruso-române până la revoluție, a făcut clar cunoscut guvernelor maximaliste [termen uzual în presa vremii pentru „bolșevici” – n.n.] că România nu intenționează să denunțe niciun tratat. Troțki, începând din acea zi, a început să ne suspecteze și a incitat Germania să arunce împotriva noastră toate resursele organismului său ocult. Regele Ferdinand,

dorind să evite orice compromis cu inamicii Antantei și refuzând orice contact cu aceștia, și-a abandonat funcțiile de generalisim, pe care i le-a încredințat generalului Prezan. Și atunci, Troțki, nemaisperând să îl convingă pe rege, a încercat demoralizarea armatei. De acord cu agenții germani din Petrograd, a declanșat o veritabilă campanie împotriva României. Sunt în posesia unor probe formale ale unei acțiuni germano-ruse vizând înlăturarea iubitului nostru rege Ferdinand și înlocuirea actualului regim cu o democrație revoluționară stabilită pe bazele sistemului rus. În toate colțurile pământului românesc rămas până acum neviolat, există în prezent un singur sentiment – acela al luptei disperate. Ar fi foarte greșit să ne imaginăm că armata română are un aport neglijabil la cauza aliaților. În curând, veți avea dovada. Pentru că noi vom avea satisfacția de a arăta Franței și aliaților acesteia ce poate încă face un popor rănit, dar nu înfrânt. Să știți doar că, astăzi, noi înțelegem să ne îndeplinim până la capăt datoria noastră față de marii și dragii aliați. Onestitatea poporului român nu are egal decât în curajul său și în credința sa în triumful final al cauzei pe care cu onoare o servește. România îndurerată și sângerândă, precum Jeanne d'Arc a voastră rănită, poate încă să zboare spre victorie.”

Peste vreo două decenii, Jessie de Zarifopol, soția (englezoaică) a unui fost diplomat român la Petrograd, Emil de Zarifopol, a publicat

Ultimul ministru de Externe al guvernului provizoriu al Rusiei, Mihail Tereșcenko (1886-1956)

O amforă recuperată din adâncuri

roase termale și midiperlifere de la Mangalia.

În anul 1970 a realizat prima hartă a fundului mării, de la Capu Midia la Vama Veche, iar în 1977 a organizat primul șantier arheologic marin din România.

A publicat numeroase studii de specialitate și cărțile *Tărul nevăzut al Mării Negre* (Editura Militară, București, 1982), *Itinerarii subacvatice la Istru și Pontul Euxin* (Editura Sport-Turism, 1988) și *Călătorie în adâncuri* (Editura Militară, București, 1989).

În luna septembrie 1966, grupul de scafandri autonomi a executat, conform unui studiu anterior, cercetări submarine în zona Digului Genovez, a cetății Callatis (aflată sub apă) și a portului Callatis. Au fost scoase la suprafață și donate Muzeului Marinei Române o serie de obiecte arheologice datând din secolele V-I î.H.

Din grupa de cercetări au făcut parte căpitanul-locotenent Constantin Scarlat, inginerul Vasile Cosma, angajat al Studioului „Alexandru Sahia” din București, tehnicianul Gabriel Olaru și militari în termen breveți. Cu ocazia cercetărilor subacvatice din anul 1966 s-au identificat trei epave de coră-

bii antice, confecționate din lemn de tec, îmbinarea bânelor din bordaj fiind făcută cu cuie de lemn. Din cea mai mare epavă (35x6 m) s-au scos două bârne, care au fost expuse în Mu-

zeul Marinei Române. Lângă ele s-au descoperit amfore de ceramică datând din secolele IV-III î.H. Se presupune că acele corăbii au fost atacate și incendiate de pirații ce acționau în zona portului Callatis, cel mai puternic nucleu de acest gen din Pontul Euxin.

Cu prilejul activităților de dragaj efectuate în vara anului 1974 în zona construcțiilor hidrotehnice din Mangalia, Constantin Scarlat a transformat acvatoriul într-un vast șantier de arheologie navală. Printre vestigiile identificate s-au numărat o epavă din Rhodos (sec. IV î.H.), amfore din Heraclea și Thasos, obiecte din Sinope, obiecte getodacice și urme de construcții, fragmente de epave, obiecte din epoca medievală și epoca modernă, ancore romane și genoveze, construcții antice, urme de construcții romane și cheiuri, amfore bizantine, amfore grecești târzii și romano-bizantine, bombarde genoveze și ghiulele, diguri, pavaje, apeducte pentru transportul apei potabile la nave (lângă cheiuri) ș.a.

Pe baza acestor descoperiri, ofițerul a publicat numeroase articole în presa din țară și străinătate, fiind invitat la sesiuni științifice internaționale de profil și să participe la lucrări de cercetare sub-

acvatică în zona de litoral a Siciliei.

Activitatea subacvatică, inițiată în România de un mic grup de scufundători amatori marinari în 1953 și intensificată începând cu anul 1965 la Mangalia și apoi la Constanța, a condus la amenajarea Sectorului de Cercetări Submarine din cadrul Muzeului Marinei Române, încadrat inițial de căpitanul-locotenent Constantin Scarlat și muzeograful Vasile Gheorghiaș.

Lucrările de amenajare au fost finalizate la data inaugurării Muzeului Marinei Române, 3 august 1969. Sectorul cuprindea Secția de Arheologie Submarină, organizată pe două săli – Sala „Callatis” și sala „Tomis”, urmând să fie extinsă cu sălile „Histria”, „Partenopolis” și „Stratonis” –, o sală de geografie a fundului mării, oceanografie, geologie și biologie submarină și o sală pentru filmări și fotografieri submarine. În cadrul sectorului a activat și un Club de Acvnauți, ca secție de scafandri sportivi a Asociației sportive „Marina”. Cei peste 150 de tineri membri ai clubului, organizați pe grupe și echipe după calificare (scafandri calificați, inițiați, începători) și vârste (9-12 ani, 12-14 ani, 14-16 ani, 16-20 ani și peste 20 ani), activau în cadrul cercurilor de filmare și fotografiere sub apă, concepere a noilor mijloace de lucru sub apă, oceanografie și meteorologie marină, biologie submarină, geografie submarină, navigație submarină, studiu al fiziologiei scufundătorului și regulilor de scufundare, inițiere marinărească (matelotaj, semnale, canotaj), istorie a

Comandorul Constantin Scarlat și batiscaful „România-I”

Comandorul Constantin Scarlat a fost întemeietorul arheologiei subacvatice românești și unul dintre promotorii cercetării oceanografice din România, având o contribuție notabilă la explorarea platoului continental al Mării Negre, atât sub aspect arheologic, cât și în privința identificării și valorificării potențialului biologic și mineral al apelor litorale.

Scufundare în lacul Bicăz

UN PIONIER AL ARHEOLOGIEI SUBACVATICE

Comandor dr. MARIAN MOȘNEAGU

Comandant al Grupului de Scafandri Mangalia, prima unitate de scafandri autonomi (1967-1969), lector universitar la Catedra de Pregătire marinărească a Școlii Militare Superioare de Marină (1969), cercetător științific subacvatic la Centrul de Cercetări al Marinei Militare (1969), șef al Sectorului Cercetări Subacvatice la Muzeul Marinei Române (1969-1978), ofițer I maritim pe pescadorul „Mangalia”, cu care a participat la prima campanie de recoltare

a algelor marine din Marea Neagră în scopuri industriale (1971), comandant al Unității de Luptă, Navigație și Transmisiuni și ofițer secund pe nava de intervenție cu scafandri „Emil Racoviță” (1977-1978), comandant instructor nave scafandri (1978-1993), Constantin Scarlat a fost un deschizător de drumuri în domeniul explorării spațiului subacvatic, anticipând potențialul și valoarea resurselor alternative oferite cu generozitate de apele Mării Negre.

Pe urmele piraiilor din Pontul Euxin

În 1962, la Mangalia, a început să folosească bacul maritim 124 pentru instruirea, prin rotație, în model „Cousteau”, a scafandrilor autonomi de pe navele militare. În 1964 a organizat, la Cercul Militar Mangalia, prima expoziție de arheologie submarină. La 20 septembrie 1968 a descoperit izvoarele submarine sulfu-

autonom în marina noastră și am avut o deosebită mulțumire pentru acest vis împlinit, mă simt înăbușit când văd că stagnează ceea ce-i mai important. Cu mijloace proprii improvizate am căutat să demonstrez utilitatea noului mijloc submarin, reușind a scoate la lumina zilei importante lucruri din adâncuri, începând cu recuperarea unor importante obiecte arheologice datând din sec. IV-I î.H., care au reprezentat Prima Secție de Arheologie Submarină din țara noastră“.

În perioada 31 august-4 septembrie 1974, căpitanul de rangul 3 Constantin Scarlat a participat pe lacul Bicăz la experimentarea batiscafului „România-1“, primă ambarcațiune de construcție românească utilizată ca suport al cercetărilor subacvatice. În Raportul privind participarea la experiențe, probe și cercetări subacvatice cu batiscaful-laborator submers „România-1“ el consemna: „Am efectuat scufundări autonome în zonele de pe lac destinate studiilor și cercetărilor împreună cu grupul de cercetători scafandri autonomi conduși de cercetătorul doctor în științe biologice Ionel Miron [...] Am participat la o staționare îndelungată sub apă în laboratorul submers «România-1», efectuată experimental în fața mai

multor specialiști. Echipajul laboratorului din care am făcut parte și pentru care mi s-a încredințat atât conducerea, cât și dirijarea imersiunii, a fost organizat pe carturi, efectuând observații și cercetări neîntrerupte atât pe timp de zi, cât și pe timp de noapte. Odihna, masa, munca, după un program stabilit și controlat continuu de dispecerii de la turnul de comandă, s-au desfășurat în imersiune. Din oră în oră, conform programului, am ieșit din laboratorul submers, evoluând la diferite imersiuni, ziua și noaptea. Problemele urmărite în cadrul experienței au fost din domeniul fiziologiei scufundătorului, verificând timpul de saturație a organismului cu gaze solvite în sânge, din domeniul hidrologic, biologic și din domeniul tehnic [...]“.

Furaje și delicatose din Marea Neagră

În luna noiembrie 1974 a întreprins o campanie de cercetări subacvatice în zona dintre Brațul Chilia și Brațul Sulina, unde a fost studiată o corabie înnisipată în întregime, în pădurea Letea, la Movila lui Omer, situată la 17 km spre vest de țărmul mării, bănuită a fi

una dintre corăbiile lui Ștefan cel Mare sau Mihai Viteazul, fragmente de corăbii situate la patru metri sub apă în noul eleșteu construit lângă Șiftofca, precum și fragmente ceramice și depuneri

marine în sărăturile din Letea și Cardon.

Pentru impulsionarea exploatareii pe scară largă a bogățiilor submarine și demonstrarea importanței activităților subacvatice, la 6 decembrie 1969 a pus bazele unui protocol de colaborare între Sectorul de Cercetări Submarine, Clubul Scufundătorilor Constanța și Fabrica de Făini Furajere Agigea, aprobat de comandantul Marinei Militare, viceamiralul ing. Grigore Martes. Printre proiectele lansate și susținute de Constantin Scarlat s-au numărat amenajarea a două mici restaurante în aer liber, în Constanța și Agigea, pentru comercializarea preparatelor din midii și melci marini (midii cu salate de alge), construirea unui sector pentru valorificarea perlelor baroc (imperfecte), amenajarea unui bazin pentru obținerea perlelor de teaur, după metode asemănătoare celor folosite în Japonia, și pregătirea instalațiilor pentru recoltarea algelor din lacul Siutghiol în scopuri furajere.

În toamna anului 1977, comandorul Constantin Scarlat a fost numit ofițer secund pe nava de intervenție cu scafandri „Emil Racoviță“. Odată cu intrarea Muzeului Marinei Române în amplul program de reparații capitale și modernizare din perioada 1978-1983, Sectorul de cercetări submarine a fost desființat.

Comandorul Constantin Scarlat s-a luptat să reactiveze interesul pentru salvarea patrimoniului arheologic submers din apele litorale românești. Ne-a părăsit la 23 martie 2006. ■

Baza de cercetări subacvatice de la Bicăz;
nava „Emil Racoviță“

scafandrieriei, istorie și geografie maritimă, arheologie submarină și traducători. În afara elevilor, în cadrul clubului activau peste 30 de ofițeri din marina comercială și militară, ingineri, cercetători din ramurile biologie, geografie, istorie ș.a.

Scufundări în lacul Bieaz

Cu concursul „amfibienilor” a fost înființat un mic muzeu al adâncurilor mării, cu peste 1.000 de exponate, au fost identificate digurile submarine și configurația vechilor porturi Callatis și Tomis, a fost identificat și studiat un curent de fund, foarte curios orientat spre nord și cu o viteză destul de mare în incinta noului port Constanța, și s-a evaluat și lansat proiectul valorificării bancurilor de midii de pe fundul mării din zona Capu Midia-Vama Veche, de circa 250.000 tone.

Scufundările efectuate în zona izvoarelor submarine de la Mangalia, în septembrie-octombrie 1969, au confirmat natura radioactivă a acestora, fenomen care justifică vinde-

care rapidă a unor leziuni, a rănilor și altor afecțiuni (existența izotopilor radioactivi naturali), dezvoltarea midiilor perlitifere în acea zonă, apariția unei mari luminiscențe a protozoarelor *Piridinium*, care crește odată cu creșterea nivelului de radiații, dar și stimularea cancerului pentru persoane care s-au expus timp foarte îndelungat în această zonă (vechii locuitori din Mangalia). De aceste fenomene se leagă și clima specifică a Mangaliei, unde temperatura aerului și a apei sunt mult mai ridicate decât în împrejurimi.

„În anul 1968 am scos la suprafață primele «perle» din Marea Neagră, care se găsesc numai într-un anumit loc – raporta Constantin Scarlat superiorilor săi. După descoperirea perlelor a urmat descoperirea «izvoarelor termale submarine». Peste 25 de izvoare cu apă la temperatura de 22-26° C izvorăsc din fundul mării, la distanță de 2,5-3 mile marine depăr-

tare de mal, ceea ce oferă posibilitatea de captare a lor. Izvoarele calde sunt sursa care face ca apa mării de la Mangalia să aibă o mare acțiune terapeutică (de cinci ori mai mare decât în alte locuri). Dar izvoarele calde pot

În interiorul batiscafului

prevesti și prezența petrolului sau a altor bogății”.

Pentru studiul fiziologiei scufundătorilor, împreună cu medicul militar Octavian Popescu, vechi colaborator și foarte bun scufundător, a realizat mai multe experiențe cu șobolani de vapor în barocameră. De asemenea, a realizat primele filme și fotografii submarine și a inițiat lucrările pentru harta fundului mării, careul nr. I Constanța.

Edificatoare pentru preocupările și aria de investigații sunt apelurile sale adresate oficialilor vremii la 15 februarie 1969: „În marea luptă pentru cucerirea universului submarin, țara noastră trebuie să ocupe loc de frunte, fapt ce se poate realiza nu prin vorbe, traduceri și filme cu activitatea altora, ci prin acțiuni hotărâte, pasiune și dragoste de muncă direct în adâncurile Mării Negre. Cu această convingere împreună cu câțiva prieteni, de aproape zece ani, zi și noapte, iarna și vara, iscodim cosmosul submarin [...] Deși am realizat scafandrul

Lecție pentru tinerii scufundători

Pistol

află la originea fr. *pistolet*, influențat se pare și de it. *pistolese* „pumnal scurt (fabricat la Pistoia)”. Sensul învechit al cuvântului fr. *pistole* (care în prezent înseamnă „veche monedă de aur”) era acela de „arhebuză de mici dimensiuni”, având și el etimologie multiplă: a fost împrumutat din germanul *Pistole* și cehul *pichtal* „armă de foc”.

Bistrou care înseamnă „mic restaurant” este un cuvânt relativ nou în limba română; nu apare în Dicționarul Aca-

demiei publicat la începutul secolului trecut, primul dicționar care îl înregistrează fiind DEX. Româna l-a împrumutat din fr. *bistro(t)*. Prezintă interes originea îndepărtată a cuvântului. În franceză, cuvântul este înregistrat pentru prima dată la 1882. Această dată, relativ târzie, elimină ipoteza adaptării în franceză a cuvântului rus *bistro* „repede”, așa cum s-a crezut multă vreme și cum se afirmă, uneori, și azi. Dacă ar fi provenit din rusă, cuvântul ar fi trebuit să apară în perioada 1814-1815, când cazacii intrau în localurile din Paris și cereau să li se dea repede de băut.

Originea rusă fiind scoasă din discuție, lingviștii francezi au

propus alte soluții etimologice.

a) Amintesc, în primul rând, etimologia dată în lucrarea de referință a lui Oscar Bloch și W. von Wartburg, *Dictionary étymologique de la langue française*, publicată în diverse ediții (ultima, a X-a, în 1994), unde cuvântul este pus în legătură cu termenul dialectal (din regiunea Poitou, situată în vestul Franței, cu capitala la Poitiers) *bistraud* „copil care păzește vacile”, despre care se presupune că avea și forma *bistrot* (cu *ot* la final). Se crede, de asemenea, că termenul dialectal *bistraud/bistrot* îl desemna, la început, pe „ajutorul vânzătorului de vin” și că apoi a ajuns să se folosească și pentru a-l numi pe „vânzătorul de vin”. Acesta este, de fapt, sensul vechi al cuvântului. Există (tot dialectal) și cuvântul *bistrote*, care înseamnă „femeie care ține o cafenea”.

b) Altă soluție etimologică îl pune pe *bistro* în legătură cu un cuvânt familiar, *bistrouille* (cu varianta *bistrouille*), „alcool de proastă calitate; cafea amestecată cu alcool”, *bistroul* fiind locul unde se bea *bistrouille*, adică locul unde se fabrică și se bea vin prost. Să nu uităm că fr. *bistro(t)* a însemnat, la început, „negustor de vin care ține o cafenea”.

c) S-a propus și posibilitatea ca termenul să fie un derivat popular de la *bistre* „loc întunecos, plin de fum”.

Toate aceste soluții pornesc, așadar, de la cuvinte dialectale din vestul Franței. ■

Bistro parizian

Pastila de cuvinte

Cuvintele bisturiu, pistol și bistrou sunt împrumutate din (sau și din) franceză: bisturiu și pistol au, se pare, la originea îndepărtată numele unui oraș italian, iar bistrou reprezintă un cuvânt dialectal.

BISTURIU, PISTOL, BISTROU

Academician MARIUS SALA

Biserica San Giovanni din Pistoia

Bisturiu și pistol sunt două cuvinte la a căror origine îndepărtată se pare că se află numele orașului Pistoia, aflat în centrul Italiei, în provincia Toscana. Orașul Pistoia era cunoscut încă din Antichitate, pentru că în apropierea acestuia a fost învins Catilina, om politic care a inițiat o conspirație împotriva Senatului și a fost demascat de Cicero în celebrele sale discursuri numite *Catilinarele*.

Bisturiu

Bisturiu înseamnă „instrument de chirurgie în formă de cuțit, cu lamă scurtă, folosit pentru a face incizii”. Este atestat în franceză la 1464 sub forma *bistorit* și cu sensul inițial de „pumnal”, devenit ulterior *bistouri*. La noi, bis-

turiu a fost împrumutat din franceză și este înregistrat pentru prima dată abia în DEX. Cei mai mulți consideră că la originea îndepărtată a cuvântului francez stă un termen din nordul Italiei, *bistorino*, formă alterată a lui *pistorino*, care provine din lat. *pistorium* „din (orașul) Pistoia”. În Evul Mediu, orașul Pistoia era faimos pentru lamele de cuțite și de pumnale fabricate acolo.

Pistol „armă de foc de dimensiuni mici” este un cuvânt care are, conform dicționarilor limbii române, etimologie multiplă (greacă, polonă, rusă, bulgară, maghiară, germană). Prima sa atestare este din Letopisețul lui N. Costin. În lucrarea *Dicționar etimologic al limbii române* de Al. Ciorănescu, se afirmă însă că termenul *pistol* a pătruns la noi și din fr. *pistole*, care se

(România a fost a treia țară din „lagărul socialist“ acceptată în GATT, după Iugoslavia și Polonia), apoi, din 1995, al Organizației Mondiale a Comerțului (OMC).

Cum era de așteptat, dezbaterile de la Banca Națională, moderată de domnul Adrian Vasilescu, consilier al guvernatorului, a trezit nostalgii. „Generația de aur“, absolvenții din 1971, foștii colegi de cercetare sau de echipe internaționale de negociatori l-au evocat pe autor ca pe un om „aspru foarte, dară drept“, vorba cronicarului, punctând uneori anecdotice momente din anii de tranziție a României de la economia socialistă la economia de piață și statul de drept. Portretele profesorilor de marcă de la A.S.E. și de la Drept, personalitățile rezervei de experți de la Institutul de Economie Mondială și efervescența viață profesională de acolo, figurile unor talenți negociatori, „care nu au păcălit niciodată“, cum s-a spus la dezbateri, modul cum s-a operat liberalizarea comerțului exterior românesc, „starea de asediu“ în care adesea s-a lucrat, fără sâmbete și duminici libere, la Geneva, Washington, Brasilia sau Marrakesh, au fost subiecte care multora le-au readus sub ochi situații trăite – unele abordate în volum,

altele nu –, dar pe care cei azi tineri ar trebui să le cunoască.

S-au făcut și propuneri la această dezbateri, de pildă... să se introducă teste de limba română la angajarea într-un post, s-au sugerat și alte titluri pentru volum: *Ani de tensiuni diplomatice* sau chiar, ușor amuzat, *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie* (cu subtitlul *Eu asta am făcut. Să te văd pe tine acum*), cu trimitere la un singur cititor, fiul autorului, la numai 34 de ani, numărul doi și coacșonar al unui important holding helvetic de consultanță financiară. Ca întotdeauna, o reuniune cu temă la „Bătrâna doamnă“, instituție aflată în al 132-lea an al existenței sale, aduce noutăți de ultimă oră: am aflat că se lucrează la refacerea arhivelor Băncii Naționale, care vor fi puse la dispoziția publicului. O primă constatare, afirma domnul guvernator, este volumul redus al arhivelor de după 1990, ceea ce impune a fi cu atât mai necesare cărți de amintiri precum *Itinerariile diplomatice* ale lui Adrian Constantinescu, repere în istoria celor 20 de ani ai tranziției. ■

Florentina DOLGHIN

ȚĂRANII JELERI, LA TÂRG (Criptografie: 3, 3, 6, 3)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **LOCUL UNOR BĂTĂLI** **ISTORICE**, din nr. 7/2012

B – S – T – S – A – AUSTERLITZ –
CARTAGINA – TARAIT – T – L – TM – CAP
– ME – HAIN – TAPAE – O – ZAMA – AR –
TRESA – STAW – AGI – HAITA – SPECIAL –
HT – ITAN – ALOE – ATU – CUM – NR – OST
– NIT – L – GRAUR – NERO – I – LEPANTO.

Soluția jocului **VICTORIE**, din nr. 7/2012

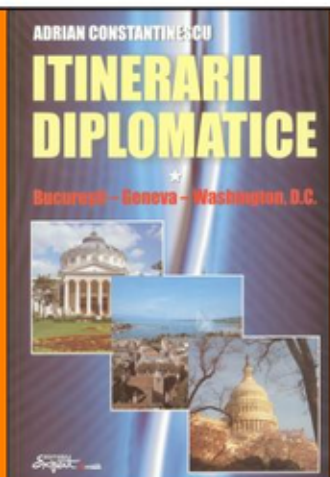
NEÎNVINȘI ÎN BĂTĂLI
(NE – ÎN – V – IN – S – I – ÎN – BA – T – A / –
L – II)

AMINTIRI DIN TRANZIȚIE

Autorul și volumul său de amintiri

La începutul lunii iunie Banca Națională a României a invitat la o dezbatere provocată de apariția cărții unui coleg, deopotrivă economist, jurist și diplomat: Adrian Constantinescu, *Itinerarii diplomatice*, Editura Expert. Din anul 1991 autorul a tot fost „pe drumuri”: la Geneva (1991-1995) – ministru-

consilier, reprezentant permanent adjunct la GATT (Acordul General pentru Tarife și Comerț), negociator-șef rezident al României pentru Runda Uruguay; la Washington (1996-1999) – ministru-consilier, șeful biroului economic din cadrul Ambasadei României; la Stockholm (2000-2004) și la Skopje (2006-2011) – ca ambasador extraordinar și plenipotențiar al României. Cu nerv și vervă de autentic scriitor, Adrian Constantinescu parcă joacă într-o piesă, este martor și actor al unei epoci și se simte obligat să-și depună mărturia.

După absolvirea Facultății de Comerț Exterior, în 1971, lucrând 19 ani în cercetare, la Institutul de Economic Mondială condus de Costin Murgescu („cei trei cărunți ai lui Murgescu” erau Mugur Isărescu, Eugen Dijmărescu și autorul volumului), o insulă de cunoaștere a economiei de piață. Adrian Constantinescu învață noțiuni ca cerere și ofertă, eficiență și concurență, marketing și management, termeni tipici unui capitalism căruia socialismul îi cânta prohodul. Acolo, unde în anii '70, se simulau pe viu dezbateri economice internaționale și concluzii, își susține și teza de doctorat în economie, în 1982, și tot acolo beneficiază de o bursă în Occident.

Autorul plimbă cursorul amintirilor pe claviatura computerului, cu paranteze și reveniri, dar cu o artă specială de a întreține interesul cititorului. Este un fel de solist într-un cor – și asta doar pentru că solistul se face mai bine

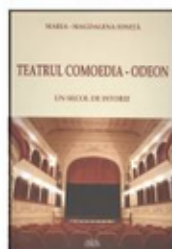
auzit decât un cor –, lucrează asiduă în echipe configurate și răconfigurate de negociatori și diplomați economici, este cu adevărat un „veteran pe frontul tranziției de 20 de ani a României”, cum îl definea guvernatorul B.N.R., domnul Mugur Isărescu, cel care semnează prefața volumului.

Geneva, „frumoasa mea Geneva”, funcționează în carte ca un fel de *axis mundi*, în jurul căruia gravitează biografia profesională a autorului. Îndrăgostit de orașul de pe malurile lacului Leman și cu apetit pentru cultură și ochi pentru ea, autorul nu uită, în casete consistente, să facă incursiuni istorice, mici schițe ale „copiilor Genevei” – Rousseau, Voltaire, Byron, Aznavour, Alain Delon, Alexandru Șafran, Clara Haskil, Dinu Lipatti, Nicolae Titulescu – sau ale unor simboluri istorice ale orașului, temple ale diplomației multilaterale, Palatul Națiunilor și Centrul William Rappart, sediul GATT din 1977

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Banca Națională a României – EMISIUNILE DE BANCNOTE ALE BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI ÎN PERIOADA 1896-1929, Vol. 2, (Seria: Bancnotele României; coord. acad. Mugur Isărescu)**
București, 2007, 123 pp.

● **Maria-Magdalena Ioniță – TEATRUL COMOEDIA-ODEON. UN SECOL DE ISTORIE**
Editura Oscar Print, București, 2011, 215 pp.

● **Marian Moșneagu – PRESA MARINEI ROMÂNE. DICTIONAR BIBLIOGRAFIC**
Editura Militară, București, 2011, 300 pp.

● **Petru Groza – ÎN UMBRA CELULEI MALMAISON, 1943-1944, IARNA, Ediția a II-a**
Editura SemnE, București, 2011, 200 pp.

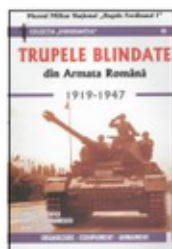
● **Ilie Mândricel – SCORMONIND PRIN CENUȘA VEACURILOR. CULEGERE DE DOCUMENTE DESPRE COMUNA BOZIORU, JUDEȚUL BUZĂU**
Editura Vega Prod 94, Buzău, 2011, 442 pp.

● **DICTIONARUL SCULPTORILOR DIN SECOLELE XIX-XX, vol. 1, lit. A-G (sub egida Academiei Române, Institutul de Istoria Artei „George Oprescu”, coord. Ioana Vlasin)**
Editura Academiei Române, București, 2011, 257 pp.

● **SILVAN: PORTRETISTUL. ALBUM** (Introducere, cronologie și selecția lucrărilor de Adrian-Silvan Ionescu, traducere în limba engleză de Samuel W. Onn)
Editura Institutului Cultural Român, București, 2011, 190 pp.

● **Cornel I. Scafeș, Horia Vl. Șerbănescu, Ioan I. Scafeș – TRUPELE BLINDATE DIN ARMATA ROMÂNĂ (1919-1947), (sub egida Muzeului Militar Național „Regele Ferdinand I”)**
Editura Alpha MDN, București, 2011, 79 pp. + planșe

● **TRANSYLVANIAN REVIEW**
Vol XX, No. 4, Winter 2010, 159 pp.

● **ASTRA, (Revistă editată de Biblioteca Județeană „George Barițiu”, Brașov)**
Serie Nouă, Anul II (XLV), nr. 3-4 (327-328), 2011

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (Publicație oficială a Mitropoliei Ardealului)
Serie Nouă, Anul XXI (93), aprilie-iunie 2011

● **RESTITUIRI** (Revistă-document a Centrului Cultural Pitești)
Anul IX, nr. 2 (21)/2011, Serie nouă

GUSTAR

15

1940. Germanii, care în această vară își definitivează planurile pentru Operațiunea Leul de Mare, adică invadarea Angliei, lansează atacul aerian cu numele de cod „Alder Tag” (Ziua Vulturului). Dar interceptările „Ultra” (Aliații puteau citi mesajele cifrate de germani cu mașina „Enigma”, având acces la toate detaliile planurilor Luftwaffe), combinate cu aparatura radar, alertează comandamentul RAF cu privire la durata și ținta raidurilor Luftwaffe. Comandantul forțelor aeriene poate astfel dirija puținele efective pentru confruntarea cu germanii, iar atacul sălbatic este respins. În vreme ce Bătălia pentru Anglia continuă, germanii sunt uluiți să constate că RAF pare să anticipeze orice mișcare întreprinsă de ei.

22

1781. De la Viena, unde a venit în ianuarie acel an, marele muzician Wolfgang Amadeus Mozart îi scrie tatălui său rămas la Salzburg, cu care întreține o asiduă corespondență: „Nu pot să-ți mai scriu deocamdată nimic despre noua mea adresă, deoarece nu am încă locuință; sunt însă în discuție privind prețul pentru două, dintre care voi lua cu siguranță una, căci luna viitoare n-aș mai putea să rămân aici. În consecință trebuie să mă mut. Se pare că dl Auernhammer v-a scris că am deja o locuință! Am și avut una, într-adevăr, dar ce fel! Pentru șobolani și pentru șoareci, dar nu pentru oameni! Scara trebuie căutată cu sfeșnicul la ora 12, la prânz. Camera se poate numi cămăruță mică. În camera mea se intra prin bucătărie și pe ușa mea era o mică fereastră. M-au asigurat, ce e drept, că vor pune o perdeluță. Totodată m-au rugat să o scot deîndată ce m-am îmbrăcat, căci altfel nu se mai vede nimic, nici în bucătărie, nici în camera alăturată. Însăși soția lui Auernhammer numea casa «cuib de șobolani». Cu un cuvânt, era groaznică de văzut. O! Ar fi fost frumoasă o locuință, mai cu seamă că sunt vizitat de diferiți oameni de vază”.

25

1270. În noaptea precedentă Ludovic cel Sfânt (1214-1270), fiind pe moarte, la Cartagina, fără a fi putut ajunge pe Pământul Sfânt, țelul celei de a VIII-a cruciade, murmură: „O, Ierusalim, Ierusalim!”, vorbind astfel despre durerea tuturor celor ce nu ating un țel mult visat. Ludovic cel Sfânt este prăznuit în fiecare an la 25 august, de întreaga creștinătate catolică.

26

1346. Are loc prima mare bătălie a Războiului de 100 de ani între englezi și francezi, la Crécy. Victoria englezilor dovedește, o dată în plus, că infanteria este capabilă să riposteze cavaleriei. Eduard al III-lea al Angliei reclamă coroana Franței, ca nepot, prin mama sa, al lui Filip al IV-lea cel Frumos. Îl are drept adversar pe Filip al VI-lea de Valois, care se comportă vitejește, ca și cavaleria sa, dar zadarnic. În seara bătăliei, Filip, cu o escortă de 40 de oameni, ajunge la castelul din Logroye. Seniorul de acolo, auzind strigăte, vine la poartă să întrebe ce este. Suveranul îi răspunde: „Deschide, deschide, castelane, este nefericitul (*l'infortuné*) rege al Franței.” Însă primul editor al Cronicilor lui Froissart (1333-1400) a citit „norocul Franței” (*la fortune de la France*), înțelegând prin *fortune* atât soarta bună, cât și pe cea rea. Filologul André Dacier (1651-1722) va rectifica textul, dar ca vorbă istorică, va rămâne în forma inițială, mai expresivă.

27

1978. Este ales papă Albino Luciani, sub numele de Ioan Paul. El va muri exact 33 de zile mai târziu, după una dintre cele mai scurte domnii din istoria papalității. Bucurându-se de o popularitate imensă, „Papa cel zâmbitor”, cum a rămas cunoscut pentru felul accesibil de a comunica și pentru lipsa de îngâmfare și de fast, poate că ar fi fost și una dintre figurile cele mai radicale și mai influente ale secolului al XX-lea, dacă ar fi rămas în viață. În contrast cu papii precedenți și ulteriores, Ioan Paul I intenționa să detensioneze linia dură a Bisericii în ceea ce privește contracepția și există convingerea că a încurajat un program de reforme liberale în interiorul Vaticanului.

masă, cu implicații național-religioase: mișcarea inochentistă, numită astfel după ieromonahului Inochentie de la mănăstirea Balta (Transnistria). Succesul mișcării se explica prin faptul că Inochentie predica într-o aleasă limbă românească. Anton Crihan, unul dintre participanții activi la mișcarea națională a românilor basarabeni din ajunul Unirii Basarabiei cu România, îl evoca pe Inochentie drept „un fanatic religios, dotat cu un foarte puternic dar oratoric. El și-a început activitatea prin a se ridica mai întâi contra Bisericii rusești, care după el se îndepărta de la misiunea ei adevărată, devenind un simplu instrument de rusificare în mâinile guvernului rus. El, de altfel, nu s-a mulțumit cu atât, ci foarte repede a trecut la atacuri directe și contra organizației sociale și politice a statului îndebște.”

Pelerinajul românilor basarabeni la mănăstirea din

Balta, unde predica Inochentie, s-a transformat într-un adevărat exod. Zeci de mii de români basarabeni veneau pentru a asculta cuvântul Domnului în limba maternă. „Mișcarea aceasta – constata istoricul Alexandru Boldur – a săpat până la temelie Biserica oficială din Basarabia și a

traduse și tipărite predici în limba română. În scopul combaterii eficiente a inochentismului s-a permis editarea unor periodice în limbă română: *Glasul Basarabiei* (1913-1914) și revista *Cuvânt Moldovenesc*, ulterior și ziarul cu același titlu, publicații care au avut un rol important în pregătirea Unirii Basarabiei cu România la 1918.

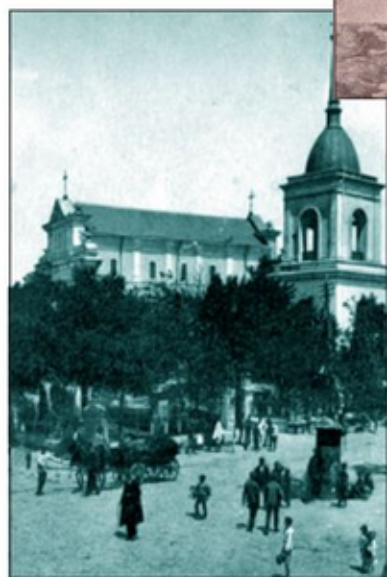
Această mișcare a continuat chiar și după surghiunirea ieromonahului Inochentie la o mănăstire de lângă lacul Ladoga. Zeci de mii de oameni își părăseau averea, casele, luând drumul lung și anevoios al pelerinajului la lăcașul unde continua să predice noul „profet”. Mulți dintre aceștia și-au pierdut viața pe întinsurile nordului Rusiei. Amploarea mișcării a scăzut numai după judecarea și o nouă alungare a ieromonahului, de data aceasta la mănăstirea Solovki de pe o insulă din Marea Albă, unde nenorocitul călugăr, izolat și părăsit de lume, s-a pocăit.

Proiecte de programe și reforme

Una dintre formele majore de manifestare a mișcării de emancipare națională în teritoriile românești aflate sub ocupație străină a fost constituirea și activitatea formațiunilor politice cu o pronunțată orientare pro-unionistă, de comuniune cu frații din Vechiul Regat. În Basarabia, în pofida regimului dur de ocupație țaristă,

Ieromonahul Inochentie și catedrala din Bălți

demonstrat incapacitatea Bisericii de a-și conduce turma, precum și incapacitatea guvernului rusesc de a conduce Basarabia.”

Autoritățile țariste din ținut au fost nevoite să facă unele concesii. S-a acceptat din nou oficierea serviciului divin în biserici și în limba română. Din ordinul episcopului Serafim au fost

PARTIDE BASARABENE LA ÎNCEPUTUL VEACULUI AL XX-LEA

Dr. ION VARTA

Rusia țaristă a promovat o sistematică și perfidă politică de deznationalizare a românilor din Basarabia. Multe dintre măsurile opresive instituite de autoritățile de la Sankt Petersburg vizau limba și cultura națională, școala și cultul religios. Severe dispozițiuni restrictive au fost luate și în privința circulației cărților și a periodicelor venite de peste Prut, din Regatul Român. Erau vizate societățile și asociațiile care activau pentru luminarea poporului și pentru propășirea idealurilor naționale.

Guvernul țarist a apelat și la sprijinul Sfântului Sinod al Bisericii Ruse. Pentru a îndepărta clerul basarabean de la credința națională și pentru a întări dominația rusă în bisericile dintre Prut și Nistru, Sinodul de la Petersburg l-a trimis în scaunul episcopal de la Chișinău pe Serafim, fost colonel în armata rusă și nepot al amiralului Ciceagov.

Pelerinaj pentru limba română

Serafim Ciceagov al Chișinăului și Hotinului considera că una dintre principalele sale îndatoriri, de îndată ce s-a instalat în jilțul episcopal, trebuia să o reprezinte lupta cu tendințele separatiste ale

românilor basarabeni: „La numirea mea în Chișinău – mărturisesc el – mi s-a atras atenția asupra tendinței clerului moldovenesc spre separatism și autocefalie a Bisericii moldovenești, precum și asupra mișcării naționale din Basarabia, manifestate prin dorința preoțimii de a face serviciul religios pe limba lor prin traducerea cărților bisericești și a manualelor în limba moldovenească, prin editarea revistei bisericești moldovenești, prin formarea cântărilor bisericești în moldovenește și predarea în școlile parohiale și în școlile spirituale a limbii moldovenești [...] Lupt împotriva partidei separatiștilor, care vrea să-i învețe pe moldoveni limba română literară.”

În scurt timp eforturile noului arhiepiscop al Bisericii basarabene și-au atins scopul. S-au operat numeroase destituiri de preoți basarabeni, unii dintre aceștia fiind transferați la parohii din afara guberniei Basarabia. A fost interzisă oficierea serviciului divin în limba română în bisericile din eparhie. Serafim a încercat să reducă și activitatea tipografiei eparhiale moldovenești, redeschisă în 1906. În demersurile sale episcopul Ciceagov se sprijinea pe concursul efectiv al „sutelor negre”, organizația șovină a ultranaționalistilor ruși.

Promovarea unei atare politici de rusificare și de deznationalizare în Basarabia a generat o mișcare cu caracter de

iubire față de dinastie, de credința țarului nu se vor altera – țineau să precizeze preventiv autorii programului –, se vor manifesta tot atât de puternic dacă neamurilor din Rusia li se va îngădui dezvoltarea lor națională, li se vor respecta datinile, obiceiurile și limba lor.“ Se mai pleda în favoarea votului universal, direct, egal și secret.

Programul Partidului Național Liberal mai prevedea: stoparea practicii implantărilor de coloniști străini și „constituirea armoniei și păcii sociale prin intermediul acordării unor libertăți democratice pentru toate categoriile sociale.“ Era condamnată, de asemenea, politica de rusificare aplicată în învățământ și, în special, în procesul de instruire a cadrelor teologice.

Tentative stopate

Autoritățile țariste au făcut însă tot posibilul pentru a paraliza activitatea grupului de inițiativă și a împiedica acțiunile de constituire a Partidului Național Liberal din Basarabia. Ceea ce s-a și reușit. Partidul nu s-a mai constituit. Din tirajele celor patru numere ale ziarului *Basarabia reînnoită*, care urma a fi difuzate în Basarabia, ultimele trei au fost confiscate de către vameșii ruși la frontiera cu România, pentru a fi ulterior distruse.

O a treia tentativă de formare a unui partid politic, de coloratură națională, au întreprins-o intelectualii grupați în jurul ziarului *Basarabia*, cu titulatura Partidul Național

Anton Crihan

Democratic. Se pare că Stere n-a fost străin de elaborarea acestui proiect. În nr. 12/1906 al gazetei fusese inserat programul viitorului partid. Se prevedea restabilirea autonomiei Basarabiei. „Românii, care alcătuiesc peste trei pătrimi din locuitorii acestei țări, sunt ei singuri, dintre toate neamurile așezate în Basarabia, opriți de a se folosi neîmpiedicați de limba lor în viața lor obștească, de a-și trimite copiii la școlile lor naționale.“ Românii basarabeni, se preciza mai departe, „stând neclintit pe temeiul marilor principii vestite de pe înălțimea tronului imperial, trebuie să ne întrunim cu toții într-un Partid Național Democratic din Basarabia, ca să putem lupta pentru intrarea în ființă și pătrunderea în viața obștească în Basarabia, potrivit cu împrejurările noastre deosebite.“ În acest scop, „noi trebuie să ne alăturăm întregii societăți rusești pentru a cere recunoașterea prin lege, pentru toți cetățenii împărăției deopotrivă, fără osebire de națiune

și religie, a libertăților politice și individuale [...], întemeierea unui adevărat regim constituțional și democratic.“ În proiectul de program al viitorului partid este utilizat, în câteva rânduri, etnonimul „român“, „români“ cu referire la românii basarabeni, fapt, care nu putea să nu alerteze organele polițienești și pe cele ale jandarmeriei.

Se preconiza naționalizarea domeniilor mănăstirilor închinat și trecerea lor sub jurisdicția Consiliului Provincial Superior, constituindu-se astfel Fondul Cultural Național. Pământul Fondului urma să fie oferit în arendă la un preț avantajos numai țăranilor „muncitori“. Limita suprafeței oferite depindea de potențialul brațelor de lucru al fiecărei familii țărănești, excluzându-se exploatarea muncii străine. Mijloacele obținute urma a fi puse în serviciul culturii și școlii naționale românești din Basarabia.

Pentru a crea o rezervă de pământ arabil, suficientă satisfacerii necesităților țăranilor basarabeni, se prevedea completarea acestui fond cu pământ din contul marilor latifundii, care urma să fie răscumpărat de Consiliu prin intermediul Băncii Țărănești.

Inițiatorii Partidului Național Democrat pledau, totodată, pentru obținerea unor libertăți politice, sociale, civile. Și această tentativă de constituire a unei formațiuni politice naționale a basarabenilor a fost anihilată de autoritățile țariste, respectivul partid nu s-a mai constituit. ■

au fost câteva încercări de înființare a unor astfel de formațiuni.

În 1905, „Societatea Milcov” și „Liga Românilor Basarabeni” (avându-l președinte pe B.P. Hasdeu), ambele cu sediul la București, au întreprins prima tentativă de constituire a unui partid basarabean. S-a format astfel Partidul Național Român din Basarabia (remarcăm faptul că denumirea sa era inspirată de aceea a Partidului Național Român din Transilvania). Ziarul *Basarabia* a publicat programul P.N.R.B.

Noul partid înscria între revendicările sale, în primul rând, autonomia administrativă a Basarabiei și utilizarea limbii române în administrație, în organele de justiție, în școala primară și secundară. Se cerea, de asemenea, libertatea conștiinței, „libertatea cuvântului scris și vorbit”, inviolabilitatea persoanei, votul universal, direct și secret. Se preconiza ca tinerii basarabeni să-și satisfacă serviciul militar în Basarabia. Împroprietărea țăranilor cu pământ urma să se efectueze prin răscumpărarea

acestuia. Acest proiect politic n-a avut sorți de izbândă. Chiar și în condițiile favorabile pe care le crease prima revoluție rusă, ce se declanșase la 9 ianuarie 1905, finalizarea unui atare proiect avea nevoie de o rețea densă de membri activi în interiorul Basarabiei. Șansa constituirii unui partid național al românilor basarabeni se diminuea și din cauza unei vigilente supravegheri din partea Ohranei ruse, care a fost pusă în alertă de manifestul „Ligii Românilor Basarabeni” din februarie 1905.

O altă tentativă de constituire a unei formațiuni politice în Basarabia a întreprins-o un grup de boieri de viță românească, în frunte cu Leonida Stamati (fiul lui Constantin Stamati-Ciurea și nepotul clasicului literaturii române Constantin Stamati). Întemeietorii noii formațiuni, preconizată a se numi Partidul Național Liberal (la fel ca și cel din Vechiul Regat), au decis, pentru început, să lanseze o publicație periodică în limba română, ce urma să joace rolul de catalizator în procesul de constituire a organizației po-

litice. I-au dat numele de *Basarabia reînnoită*, care a și început să apară de la 6 martie 1907, la Iași, sub redacția lui Victor Brăiescu, un basarabean stabilit în capitala vechiului principat al Moldovei.

Programul noului partid prevedea ca „provinciilor din Rusia să li se acorde descentralizarea cea mai largă posibilă, care singura poate asigura libera dezvoltare a diferitelor naționalități care locuiesc în Imperiul Rus”. Se cerea instituirea unei Diete similare cu cea din Bucovina, care să cerceteze chestiuni de ordin local și să decidă în problema utilizării limbii române în biserică, în școală și în organele judiciare. „Partidul Național Liberal – se arăta în program – aspiră ca forma de guvernare să fie o monarhie constituțională, când reprezentanții poporului ar căpăta o influență activă și folositoare asupra mersului afacerilor statului. Prin monarhie constituțională înțelegem o reprezentanță constituțională cu alegeri constituționale. Făcute după toate normele moderne; alegeri libere cu liste electorale bine și drept înjghebate, așa cum se urmează în toate statele civilizate. Mai înțelegem respectarea legilor, cinstea și dreptatea [...] și responsabilitatea celor puși să aplice legile [...], reprezentanța poporului.”

Acest organ reprezentativ, „Duma, cum o numim noi”, urma să fie alcătuită „din reprezentanții tuturor păturilor sociale [...], fiecărui neam să i se respecte susceptibilitățile, dezvoltarea și drepturile sale naționale [...] Sentimentele de

Serafim Ciceagov al Chișinăului și Hotinului în mijlocul unui grup de enoriași

Bucătărelele spitalului, la Medgidia

Împreună cu infirmierele scoțiene în România), cât și consemnările celorlalte colege ale sale. Plecarea infirmierelor din Odessa a avut loc la 24 septembrie, dar, din cauza condițiilor vitrege, a durat trei zile și patru nopți până când au ajuns în România.

La Medgidia, doctoriței Elsie Inglis i-a fost alocată o baracă militară pentru a fi folosită drept spital, în timp ce o subunitate de 12 infirmiere conduse de dr. Chesney, împreună cu cele două ambulanțe au fost relocalate la Bulbul Mic (Ciocărlia de Jos), pentru a înființa acolo un spital de campanie mai apropiat de front.

Primele zile au fost liniștite, mai degrabă dedicate pregătirii locurilor unde urmau să fie ținute răniții, însă în curând situația s-a agravat. La 14 octombrie calea ferată a Medgidiei a fost bombardată. Ysabel Birkbeck, șoferița uncea dintre ambulanțele aflate în misiune, relatează cum, din cauza bombardamentelor, pasagerii au rugat-o să întoarcă. A condus mai departe cu curaj, deși bombele cădeau în față, în spate și împrejur.

Foarte interesant este programul unei asemenea infirmiere scoțiene, descris în

jurnalul său de către Yvonne Fitzroy: trezirea la ora 06.00 dimineața, la ora 07.00 micul-dejun, la ora 07.30 se făcea prezența și inspecția corturilor, la 07.45 începea „ziua de lucru“, la 11.30 se lua o gustare, urmată de prânz la 12.30, ceaiul se servea între 15.15-16.00 iar cina la ora 20.00. În funcție de numărul răniților aduși de pe front, puteau avea timp liber până la trei ore din zi.

Însă din această rutină s-a ieșit încă din 20 octombrie, când spitalul de campanie al femeilor scoțiene de la Cio-

cărlia de Jos a trebuit să fie mutat mai spre nord, din cauza înaintării Puterilor Centrale. În aceeași zi, Medgidia a fost supusă unui bombardament îngrozitor, așa că în ziua următoare a început retragerea unității medicale a doctoriței Chesney. O furtună a îngreunat însă operațiunile de retragere, deja devenite un chin din pricina lipsei de provizii. La 26 octombrie retragerea a început încă de la ora 05.00 dimineața și a continuat și după lăsarea întunericului, deoarece trupele germano-austro-bulgare se apropiau. În ziua următoare, de la Isaccea s-a trecut în Rusia.

Suferință și... veselie

În tot acest timp, dr. Elsie Inglis a căutat să rămână la Medgidia cât mai mult timp cu putință pentru a se ocupa de răniți. Deși ordinul de retragere îi impunea plecarea la 05.30 dimineața, șase ore mai târziu ea încă lua în considerare posibilitatea de a rămâne. La ora 14.00 infirmierele scoțiene rămase au luat parte la serviciul religios, în

Ambulanțe împotmolite în noroi

Surorile Ulph și Edwards la Medgidia

În timpul Primului Război Mondial, în Dobrogea a activat un grup de infirmiere scoțiene din cadrul Spitalelor Femeilor Scoțiene (Scottish Women Hospitals - HWS), grup care însoțea Divizia 1 Sârbă de Voluntari.

INFIRMIERELE SCOTIENE ÎN ROMÂNIA (1916-1917)

COSTEL COROBAN

Organizația din care făceau parte, HWS, a fost fondată ca expresie a naționalismului britanic și feminismului, odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, în vara anului 1914, de către femei cu pregătire medicală, între care se remarcă dr. Elsie Inglis. Cel mai mare sprijinitor al organizației era Uniunea Națională a Societății Sufragiului Femeilor (ale cărei membre erau cunoscute drept *sufrete*, militante pentru dreptul de vot al femeilor). HWS a crescut rapid, atât pe cuprinsul Regatului Unit, cât și în domeniile britanice și în S.U.A. În cele 14 unități spitalicești, câte avea organizația, scoțiențele alcătuiau jumătate din numărul personalului, fiind urmate de englezoaice, galeze și irlandeze.

Pe câmpurile Dobrogei

Este interesant faptul că, inițial, dr. Elsie Inglis a oferit serviciile organizației sale spitalicești guvernului britanic, însă, fiind refuzată, s-a îndreptat către Franța și Serbia, ajungând în Balcani în aprilie 1915. Ea spunea: „Pentru poporul scoțian Serbia, în special, este atrăgătoare. Munții și vâlcelele acesteia seamănă cu Highland-ul nostru scoțian, la fel cum poporul acesta a luptat în mod similar pentru libertate și împotriva tiraniei și opresiunii. A fost îndreptățit numită «Scoția estului», iar poporul scoțian nu va părăsi această mică și bravă națiune în ceasul încercării sale”. Cel care ceruse ajutorul diviziei medicale a dr. Elsie Inglis

fusesse prim-ministrul sârb Nicola Pašić.

După capturarea localității Vrnjatecka Banja de către austrieci, în noiembrie 1915, majoritatea unității medicale a dr. Elsie Inglis a fost reținută, până în februarie 1916. După eliberare, au decis să ajute diviziile de voluntari sârbi din Rusia, dintre care Divizia I Voluntari ce se afla în Dobrogea, conform ordinului din 22 august 1916 al ministrului rus de Război, Alexeiev.

Unitatea medicală a ajuns în Dobrogea pe ruta Arhanghelsk-Moscova-Odesa-Reni. Un important izvor istoriografic al celor petrecute în timpul șederii acestora îl reprezintă jurnalul uinea dintre infirmiere, Yvonne Fitzroy (tipărit sub titlul *With the Scottish Nurses in Roumania*,

putea da ordin de retragere, iar în următoarea acesta să fie anulat. Pentru ca situația să fie și mai grea, surorile scoțiene au fost mutate într-o zonă mai rău famată a Galațiului. Sărbătorile de iarnă însă au fost o ocazie pentru puțină veselie, iar ziua de Crăciun a anului 1916 a fost una deosebit de frumoasă și senină, de care s-au bucurat și aceste eroine aflate la atâta depărtare de țara lor, pentru a le veni în ajutor sârbilor, rușilor și românilor.

Retragerea în Rusia

La 30 decembrie au început să fie primiți pacienți, căci spitalul era gata. Numai o zi a durat ca toate cele 109 paturi ale acestuia să fie ocupate. Scoțiențele îi descriu pe acești pacienți ca fiind deosebit de veseli și curajoși. Următoarea zi a adus 1.000 de răniți în Galați, iar cazurile cele mai grave au fost direcționate către spitalul scoțienelor, în timp ce răniții mai puțin grav au fost trimiși direct la Odessa sau Reni. Pentru 1 ianuarie 1917, Elsie Bowerman a

înregistrat intrarea a 147 de răniți (în spitalul care, după cum am văzut, fusese prevăzut cu locuri pentru puțin peste o sută de pacienți).

În aceste zile de trudă s-au petrecut însă și lucruri îmbucurătoare. Întâmplarea a făcut ca la Galați să se afle și o escadră a marinei britanice, condusă de comandantul Gregory Locker-Lampson. Un membru al escadrei, chirurgul lt. Maitland Scott, s-a oferit să o ajute pe dr. Elsie Inglis, împreună cu cei patru asistenți ai săi. Împreună cu noul său coleg chirurg au efectuat operații timp de 38 de ore, deși dr. Elsie Inglis tocmai încheiase o tură de 24 de ore. Situația în spital s-a mai liniștit abia începând cu 3 ianuarie, când și acțiunile militare s-au domolit. În ziua următoare a fost emis ordinul de retragere. La fel ca și în cazul celorlalte retrageri, dr. Elsie Inglis a insistat să rămână alături de pacienți cât mai mult timp cu putință, în pofida rugămintilor zadarnice ale comandantului escadrei, Gregory Locker-Lampson, de a le transporta cât mai rapid într-un loc sigur.

Dr. Inglis avea să plece doar la căderea nopții, când toți pacienții fuseseră deja evacuați.

Spitalul doctorei Chesney de la Ismail (denumit și Spitalul B) a rămas acolo până spre 17 decembrie. A trebuit să se retragă spre Odessa. La Bolgrad s-au întâlnit cu aceeași escadră condusă de Locker-Lampson. Până la Odessa au

mai petrecut alte trei zile pe tren, în condiții mizere. Odată ajunse acolo, au primit un spital cu aproximativ 100 de locuri. Ellie Rendel mărturisește cum sentimentul de a se afla din nou într-un oraș era oarecum ciudat, având în vedere ultimele zile de mers prin noroi. Cum se aflau oarecum departe de linia frontului, au avut de îngrijit doar 30 de pacienți la mijlocul lunii ianuarie, spre deosebire de spitalul mult mai aglomerat al dr. Inglis, aflat acum la Reni.

Anul 1917 a găsit unitatea de infirmiere a doctorei Elsie Inglis tot în Rusia, la Odessa. Evenimentele din timpul Revoluției au impus întoarcerea infirmierelor scoțiene în Marea Britanie. Deși dr. Elsie Inglis ar fi dorit ca unitatea sa să însoțească în continuare diviziile sârbilor, acest lucru a devenit imposibil, în condițiile în care boala sa (suferea de cancer) se agravase. Ajunsă la Newcastle Upon Tyne, la 25 noiembrie 1917, Elsie Inglis va înceta din viață în ziua următoare.

La serviciul memorial ținut la Westminster a fost omagiată de membri ai Guvernului, diplomați britanici, lideri ai Crucii Roșii și ai Serviciului Medical al Armatei, reprezentanți ai ambasadelor Franței, Italiei și Rusiei, delegați ai Serbiei, Belgiei și României, pe lângă înalți prelați, ofițeri și alte distinse personalități.

În memoria sa, scoțienii au acordat, încă din 1925, numele unui spital din Edinburgh. Nici noi nu trebuie să uităm exemplul de filantropie, devoțiune și curaj al dr. Elsie Inglis și al echipei sale oferit aici, în România. ■

Retragerea Spitalului B de la Ciocârlia de Jos

Dr. Elsie Inglis, în 1916

timp ce drumurile începeau să se umple de refugiați și militari. Într-un final, după-amiază, cei din unitatea medicală cu problemele cele mai mari (suferinzii de dizenterie) au fost transportați cu trenul, în timp ce dr. Elsie Inglis a plecat într-o mașină de personal, alte cinci infirmiere într-o ambulanță și încă șapte într-un camion rusesc împreună cu echipamentul medical.

Retragerea unității medicale a femeilor scoțiene s-a făcut pe grupuri, acestea reunindu-se mai târziu la Brăila, Galați și Ismail. În total, șederea lor în Dobrogea nu a durat mai mult de trei săptămâni. Au organizat mici spitale de campanie în toate localitățile românești prin care au trecut.

La Brăila, au ajuns ambulanțele în care se afla și infirmiera Katherine Hodges, care povestește cum, ieșind „din tot acel haos, chin și teroare, dintr-odată am ajuns într-o grădină plină cu flori din centrul orașului, cu restaurante vesele și magazine iluminate strălucitor peste tot împrejur”. Mulțimea le-a

întâmpinat cu urale și cu flori, lucru de neînțeles pentru infirmierele scoțiene, care nu își puteau închipui cum de oamenii erau atât de ignorați față de ororile de pe front.

Celelalte scoțiene ajunse în Galați au lucrat într-un spital românesc, în timp ce toată lumea aștepta să vadă dacă noile întăriri trimise de Rusia în Dobrogea puteau opri înaintarea inamicului. Între timp, răniți au început să sosească în număr mare la Brăila.

La Ismail, dr. Chesney a deschis un mic spital, unde a primit și ajutorul unui doctor sârb. Infirmierele descriu Ismailul ca pe „un fel de văgăună, fără magazine decente, fără țigări și fără rahat turcesc – singurele lucruri care ne-au permis să supraviețuim atunci când am ajuns”. Din păcate, tot aici, Evelina Haverfield, una dintre surori, a suferit o cădere nervoasă, lucru de înțeles, dacă luăm în considerare condițiile extrem de grele de pe front cu care se confruntaseră. La fel, din cauza condițiilor aspre, celelalte infirmiere au suferit de o formă ușoară de dizenterie.

În decembrie 1916, dr. Elsie Inglis a decis să subordoneze unitatea sa Crucii Roșii rusești, ca o măsură temporară până la reorganizarea sârbilor. Unitatea a fost trimisă la Ciulnița, următoarea țintă a atacurilor Puterilor Centrale. În ziua în care au plecat, Bucureștiul a căzut în mâinile germanilor, apoi, imediat ce au ajuns în Ciulnița, li s-a spus că trebuie să plece, având în vedere

că stația feroviară urma să fie aruncată în aer la ora 5 după-amiază, pentru a se evita folosirea ei de către inamic. Trenul Crucii Roșii cu care au plecat a fost folosit, în pofida prevederilor convenției de la Geneva, și pentru transportarea a opt camioane de muniție. Situația a devenit periculoasă pentru personalul medical în momentul în care locomotiva s-a aprins spontan, eveniment consemnat și de infirmiera scoțiană Elsie Bowerman, care mai relatează că în urma trenului se puteau vedea depozitele românești arzând. După ce a scăpat neatinț de un bombardament inamic, trenul a ajuns în cele din urmă la Brăila, în dimineața zilei de 12 decembrie, unde, de asemenea, nu au putut zăbovi. Germanii se pregăteau să ocupe Brăila. S-au retras spre Galați, aproximativ 30 de km, retragere care a durat 56 de ore.

La Galați, dr. Elsie Inglis a primit o clădire pe care să o transforme în spital. În condițiile în care Dobrogea și Bucureștiul căzuseră în mâinile inamicului, situația Galațiului era neclară. Într-o zi se

În timpul retragerii se gătea în aer liber

Inaugurarea unei noi porțiuni de autostradă

Gottfried Feder (1883-1941), șeful Oficiului. Todt respingea, de principiu, blamarea mașinismului drept cauză principală a creșterii șomajului. Mai ales în domeniul construcțiilor, considera cu totul păguboasă lozinca „Afară cu mașina! Dați șomerilor să muncească”, lansată ad-hoc de agitatorii naziști. Fruntașul nazist Rudolf Hess, care îi agreea punctul de vedere, l-a numit consilier pe probleme tehnice și l-a îndemnat să elaboreze un material în care să-și prezinte soluțiile pentru reducerea șomajului.

Autostrăzi sau opere de artă?!

Dând curs cererii, Todt recomanda, într-un memoriu adresat conducerii naziste în decembrie 1932, construcția urgentă de autostrăzi și întreținerea rețelei rutiere existente. Estima costurile totale la 5 miliarde de mărci, în condițiile angajării permanente a 600.000 de muncitori. Răspunderea pentru lucrări trebuia încredințată nu unei autorități existente, ci unei instituții anume create. Era evident pentru toți că Todt se auto-propunea.

După preluarea puterii de către naziști, construcția de

autostrăzi devenise un punct important pe agenda guvernului condus de Hitler. S-a înființat, prin legea din 27 mai 1933, întreprinderea *Reichsautobahnen* (Autostrăzile Germaniei), care urma să fie condusă de Todt, numit, în iulie 1933, inspector general.

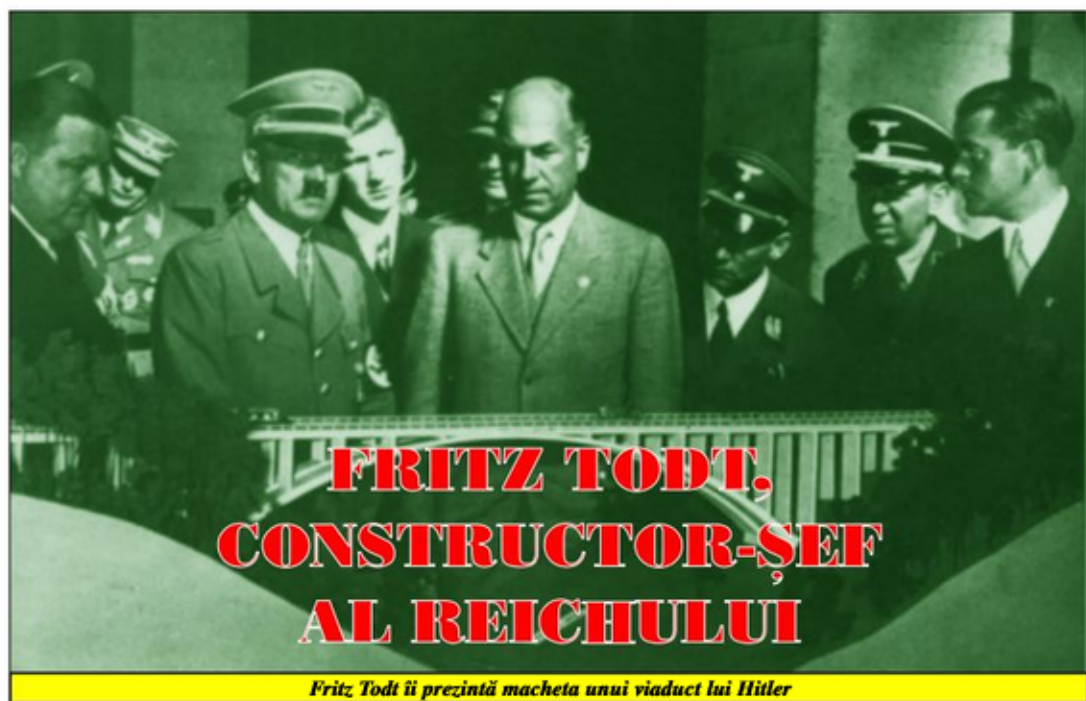
În mai puțin de un an, acesta a organizat 15 antreprize pe întreg teritoriul țării, însărcinate cu rezolvarea tuturor problemelor tehnico-economice decurgând din construcția autostrăzilor. Prima cupă de beton pe tronsonul Frankfurt-Darmstadt-Heidelberg a fost turnată la 23 septembrie 1933. Chiar dacă traseul fusese proiectat cu doi ani în urmă, rapiditatea începerii lucrărilor i-a surprins, deopotrivă, pe adepții, dar și pe adversarii nazismului. În 1936 erau 125.000 de constructori pe șantieri și alți 120.000 de angajați în lucrări conexe (carriere de piatră, aprovizionare tehnică, transport de materiale). Până la începutul celui de Al Doilea Război Mondial, în septembrie 1939, fuseseră predați 3.065 kilometri de autostradă, iar alți 1.689 se aflau în construcție.

Cel puțin la modul declarativ, Hitler era încântat de lucrări. Vizitând, în iunie 1937, șantierul sectorului de

autostradă Dresda-Chemnitz-Meerane, liderul nazist susținea că acele căi rutiere se construiau pentru totdeauna și se considera un privilegiat că a putut să colaboreze la asemenea capodopere ale tehnicii. Partea legată de colaborare nu era o simplă figură de stil: propaganda nazistă începuse să le numească „străzile Führerului”, pe motiv că el schișase încă din *Kampfzeit* (denumirea dată perioadei cuprinse între fondarea partidului nazist și cucerirea puterii politice) traseele viitoarelor autostrăzi și, ulterior, fusese promotorul lor consecvent.

Todt nu a făcut nimic să dezmință fanfaronada, ba dimpotrivă, întreținea legenda conform căreia modernizarea căilor rutiere ar fi fost o preocupare de căpetenie a lui Hitler. Vizitarea în colectiv a șantierelor (și, după 1936, a tronsoanelor finalizate ale autostrăzilor) intrase în programul turistic obișnuit al participanților la congresele partidului nazist, ținute la Nürnberg în luna septembrie a fiecărui an, sau al simplilor turiști în Germania. Sute și sute de corespondenți de presă priveau și se minunau.

Aveau doar în parte dreptate... Prin costurile ridicate și alegerea, adesea illogică, a traseelor, autostrăzile erau monumente naționale de artă, înainte de a fi mijloace de comunicații. Adversarii naziștilor le comparau, sub aspectul ineficienței, cu piramidele din Egiptul antic sau catedralele Evului Mediu. Ca inginer, Todt era conștient de justetea reproșurilor, dar își găsisese un răspuns comod: fără acele opere de artă, omenirea ar fi fost mult mai săracă.

FRITZ TODT, CONSTRUCTOR-ŞEF AL REICHULUI

Fritz Todt îi prezintă macheta unui viaduct lui Hitler

CHRISTIAN ŞTEFAN

Regimul nazist a practicat pe scară largă umilirea și compromiterea specialiștilor care, din convingere, spirit civic sau oportunism, i se alăturaseră. Fritz Todt oferă unul dintre exemplele cele mai triste: specialist recunoscut în construcții civile și organizator talentat, avea să rămână cunoscut în istorie, în primul rând, prin asocierea numelui său de Organizația Todt (un joc de cuvinte macabru, între Todt și tot – mort, cuvinte a căror pronunție identică a fost mult mediatizată în literatura propagandistică antinazistă). Sintagma a fost introdusă în vocabularul politic într-un discurs al lui Hitler din 1938, prin care Führerul se referea la masele de muncitori germani (și, după declanșarea războiului, și străini!) supuși unui regim de muncă forțată în cadrul antreprizei de construcții conduse de Todt.

Fritz Todt era șvab (german din Schwabenland, Suabia, regiune istorică din sud-vestul Germaniei). Venise pe lume în 1891, în localitatea Pforzheim din provincia Baden. Studiile de construcții civile de la Școala tehnică superioară din Karlsruhe i-au fost întrerupte de participarea la Primul Război Mondial. Rănit în luptă, în timp ce își conducea escadrila, a fost decorat cu Crucea de fier. După obținerea diplomei de inginer, s-a angajat la o firmă de construcții de drumuri și baraje.

Ca mulți alți foști combatanți dezamăgiți de înfrân-

gerea Germaniei și de evoluțiile postbelice, Todt s-a apropiat de cercurile conservatoare și naționaliste. După ce s-a aflat un timp sub influența ideilor pan-germaniste ale politicianului și publicistului Friedrich Naumann (1860-1919), la începutul anilor 1920 l-a cunoscut pe Adolf Hitler, care l-a impresionat prin felul cum știa să își apropie mulțimile. S-a înscris, alături de soție, Ilse, în partidul nazist în ianuarie 1923 și a fondat o organizație locală la Erding, în Bavaria, unde lucra pe șantierul unei hidrocentrale.

După eșecul puciului din noiembrie 1923 și intrarea partidului nazist într-un con de umbră, s-a concentrat asupra profesiei. Abia la sfârșitul anului 1931 avea să reintre în viața politică, în calitate de propagandist nazist în rândul colegilor de breaslă și de participant activ la marșurile S.A. (batalioanele de asalt ale partidului nazist). De asemenea, a funcționat ca expert al Oficiului de combatere a șomajului, structură organizată în cadrul partidului nazist. Acolo avea să intre, curând, în divergență de opinii cu economistul nazist

prime, forța de muncă și mașinile.

Accident sau atentat?!

Primele înfrângeri pe Frontul de Răsărit și intrarea în război a Statelor Unite în decembrie 1941 l-au convins pe Todt că decalajul de potențial militar în defavoarea Germaniei făcea imposibilă câștigarea războiului, indiferent de eforturile organizației sale sau de sacrificiile umane și materiale la care regimul nazist supunea poporul german și celelalte popoare din sfera sa de dominație. În întrevederile avute cu Hitler, în decembrie 1941-ianuarie 1942, Todt l-a atenționat asupra lipsei de perspectivă a războiului. Deși veneau din partea omului celui mai îndreptățit să avertizeze asupra gravității situației, Führerul a rămas insensibil la argumentele aduse, cerând, de fiecare dată, creșteri ale producției și adaptarea materialului la cerințele militare. Sarcini imposibil de îndeplinit pe termen scurt.

Ultima întrevedere dintre Todt și liderul nazist s-a consumat la *Wolfsschanze* (viziuna lupului, numele atribuit reședinței lui Hitler de la Rastenburg, în Prusia Orientală), în după-amiaza zilei de 7 februarie 1942, și a avut ca temă răspunsul Führerului la raportul înaintat de Todt privind decalajul militar dintre Germania și adversari. Nu există nicio relatare scrisă a întrevederii desfășurate între patru ochi, pe durata neobișnuit de lungă de șase ore, în care cei doi și-ar fi făcut reciproc – după cele auzite, pe la uși, de personalul de serviciu – reproșuri pe un ton ridicat. A doua zi, în zori, avionul care urma să-l transporte pe Todt la familie, la München, s-a prăbușit imediat după decolare, toate persoanele aflate la bord pierzându-și viața. Hitler i-a organizat funeralii de stat la Berlin și a ținut o lungă cuvântare de doliu, în care, între altele, a declarat că și-a pierdut un colaborator și prieten apropiat, considerându-i moartea ca pe o jertfă a național-socialismului la lupta pentru libertate a poporului german.

Ancheta ordonată indicase drept cauză o defecțiune tehnică a aparatului de zbor, pe fondul condițiilor meteorologice nefavorabile. Imediat au apărut speculații privind un sabotaj, care îl viza, nemijlocit, pe Todt. El ar fi fost pus la cale fie de spionii britanici (responsabilii obișnuiți pentru toate atentatele vizându-i pe demnitarii nazisti), fie de conducerea armatei, fie de Martin Bormann, șeful cancelariei partidului nazist, din ordinul lui Hitler însuși, întrucât îl bănuiau că se pregătea să aterizeze, de fapt, în Suedia și să se predea britanicilor, călcându-i pe urme fostului protector Rudolf Hess, care dezertase cu doar nouă luni înainte (10 mai 1941).

În cazul că ar fi ajuns în custodia britanicilor, Todt avea multe de spus, începând cu împrejurările – logic inexplicabile – în care Hitler declanșase războiul antisovietic, în ciuda avizului contrar al conducerii armatei și în condițiile unei inferiorități cantitative zdrobitoare la toate categoriile de armament.

Eventuala divulgare, de la nivelul unui înalt demnitar nazist, a acelor fapte, ar fi lovit simultan două ținte: pe de-o parte, îl punea în lumina adevărată în ochii poporului german pe aventurierul inconștient aflat la conducerea destinului țării și, pe de alta, ducea în derizoriu argumentul principal (teama de instaurarea hegemoniei naziste asupra întregii Europe) a adepților din Occident ai alianței cu regimul sovietic. Cei amenințați de potențialele dezvăluiri erau și cei mai interesați în suprimarea lui Todt. ■

Cortegiul mortuar al lui Fritz Todt pe străzile Berlinului

Rețeta succesului: un program infernal

Tensiunile apărute după ocuparea Austriei, în februarie-martie 1938, au determinat conducerea nazistă să accelereze lucrările de construcție la Westwall (Zidul de apărare vestic, față în față cu Linia Maginot). Constructorii militari, rămași în urmă, se găseau în imposibilitatea de a construi până la 1 octombrie 1938 5.000 de bucări și de a finaliza întreaga lucrare până la mijlocul anului 1939. De aceea, conducerea nazistă a încredințat antreprenoriatul general al lucrării firmei *Reichsautobahnen*, care s-a achitat de sarcină. Imediat după preluarea lucrării, Todt și-a instalat cartierul general la hotelul Kaiserhof din Wiesbaden, de unde coordona personal cele 22 de antreprize și cele peste 100 firme de specialitate. Lucrările avansau în tempo rapid, cei 430.000 angajați lucrând, în medie, 10-13 ore zilnic.

Conducătorii militari erau nemulțumiți de încredințarea lucrării lui Todt și invidioși pe reușita sa. În replică, Hitler susținea că, dacă ar fi rămas în continuare în sarcina militarilor, lucrarea nu ar fi fost terminată nici în zece ani! În mai 1939, când lucrările erau, în linii mari, încheiate, i-a mulțumit public, în numele poporului german.

Eforturile materiale și umane reclamate de construcția zidului vestic au afectat negativ economia germană, provocând o penurie de materii prime și de forță de muncă, creșteri de prețuri și întârzierea celorlalte lucrări de infrastructură. Pentru a

redresa situația, Göring l-a numit pe Todt, în decembrie 1938, în funcția creată ad-hoc de împuternicit general pentru sectorul construcțiilor. În noua calitate, urma să stabilească prioritățile și să adopte măsurile necesare pentru conducerea unitară a întregului sector. Pe lista sa de priorități se găseau: fortificațiile terestre și maritime, dotările pentru înarmare și construcțiile de locuințe. Declarându-se preocupat de condițiile de lucru ale constructorilor, a interzis munca de noapte, dar, în rest, a luat măsuri de raționalizare a producției și de sancționare a indisciplinei în muncă. Așa cum reieșea din documentele vremii, administrațiile și organizațiile naziste locale, ca și sub-antreprenorii, se arătau nemulțumiți de restricțiile impuse, căutând modalități de a le încălca.

În paralel cu funcțiile executive, Todt avansase și în ierarhia partidului nazist. Numirea sa de către Göring, în 1937, în funcția de inspector general tehnic în cadrul Planului de patru ani (care îi

conferea o poziție imediat subordonată *Reichsmarschall*-ului Göring) venea ca o recunoaștere a meritelor și îl propulsa în poziția neoficială de constructor-șef al Germaniei.

După declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, Hitler nu mai avea niciun motiv să își disimuleze pregătirile militare. Pentru coordonarea lor unitară, a creat, la 7 martie 1940, funcția de ministru pentru înarmare și muniții, în care a fost numit Fritz Todt. Reacția noului ministru a fost lipsită de orice entuziasm: funcția incumba o responsabilitate enormă, într-un domeniu în care el nu avea experiență.

Todt s-a străduit să găsească un numitor comun între planurile lui Hitler, cerințele de armament și muniție ale militarilor și posibilitățile reale ale industriei. Pentru creșterea producției de armament și muniție, a dispus concentrarea întreprinderilor de același profil în grupe de lucru coordonate, la rândul lor, de comisii autonome, ce puneau la dispoziție materiile

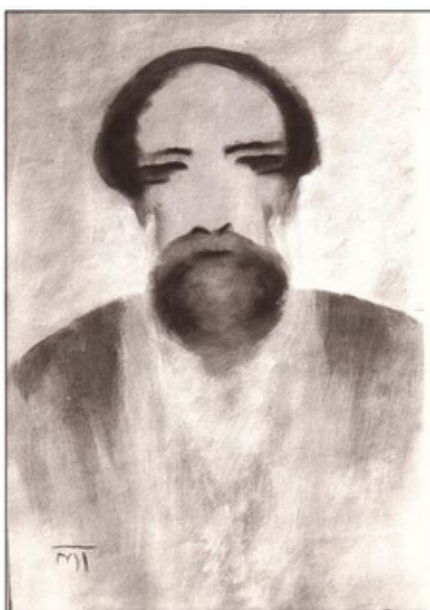
Albert Speer primește din mâinile lui Hitler inelul Organizației Todt, într-o cutie din argint, ca distincție pentru depășirea planului la producția de armament și muniții

Desenele care îi întregesc chipul

Dar dacă proveniența, autenticitatea și istoria lucrărilor de grafică aflate de mai mult timp în muzee și colecții particulare sunt clare, asupra lucrărilor „apărute” în ultimele trei decenii în diverse colecții particulare trebuie să avem mari rețineri, întrucât pot fi îndoielnice, falsuri.

Cele mai multe lucrări de grafică au fost distruse de sculptor. Nu-i plăcea „să permită unei priviri indiscrete să pătrundă în universul său secret” (Ionel Jianu). Au existat și există însă, indiscutabil, lucrări, îndeosebi guașe, acuarele sau desene în peniță, executate cu intenția evidentă de a fi păstrate. Pe unele le-a făcut cadou, pe altele le-a păstrat și prezentat în expozițiile personale, de grup sau colective.

Făcând abstracție de cunoscutul „Caiet Croitoru”, cât și de acela mai puțin cunoscut aflat acum pe undeva în Franța, în care a desenat în creion în primii ani de studii la București și care au o valoare să spunem mai mult sentimentală, Brâncuși ne-a lăsat lucrări de grafică executate în peniță și cărbune, peniță și creion, peniță și guașă, acuarelă și guașă, cărbune, cretă albă și creioane colorate, mină de plumb și tuș, tempera (lipită uneori pe pânză), guașă și creion, frescă etc. etc. Deci, tehnici foarte, foarte diferite. Unele lucrări de grafică sunt bine cunoscute, celebre chiar, altele mai puțin cunoscute sau chiar necunoscute, nepublicate.

Brâncuși, portret de Mattis Teutsch

Brâncuși practica un desen clasic și rareori unul abstract (de exemplu, *Portretul spiralat al lui James Joyce*). Nu putem spune că a fost un mare, un genial desenator. De multe ori ne uimește însă prin precizia desenului său (*Nudurile de copii*), alteori prin linia voit naivă, prin aspectul general copilăresc (*Plante și animale*, de Ilarie Voronca). Avea un duct al liniei uimitor, simplu, concis, perfect (în general în nuduri, portrete). În guașe, acuarele ori tempera s-a dovedit un remarcabil colorist. Cele câteva astfel de lucrări publicate în monografia Brâncuși, semnată de Natalia Dumitrescu și alți doi, întăresc această afirmație. Din păcate, în monografiile consacrate, începând cu Carola Giedion-Welcker, Ionel Jianu și terminând cu Teja Bach, reproducerile sunt albe-negru, deci nu pot să ni-l dezvăluie pe Brâncuși remarcabil colorist. În schimb, ca

desenator, atunci când e vorba de portrete de bărbați (*James Joyce*, *Barbu Fundoianu*, *Autoportret*) ori de femei (*Cap de femeie*, *Portret de femeie* ș.a.), e încântător.

Desenul simplu, concis, perfect, original al lui Brâncuși a tentat desigur pe mulți să-l copieze, să-l falsifice. De aici necazurile...

Nu trebuie apoi uitate desenele pentru *Poarta sărutului*, *Coloana infinitului*, *Desenele urbanistice*, *Piramida fatală* ș.a. Ele scot în evidență gândurile, artistul, iar cele câteva cuvinte care de regulă le însoțesc sunt un fel de mesaj. Executate cu o mână sigură, neșovăitoare, cu o finețe și o sensibilitate de artist plastic bine școlit și dotat, ele conturează, întregesc imaginea unui Brâncuși la adevărata sa dimensiune și valoare.

A făcut și planuri și schițe pentru o casă-atelier la Paris, pentru sine (și Martha), ori pentru cele trei monumente care alcătuiesc *Ansamblul de la Târgu Jiu*. Unele s-au păstrat, altele nu.

Fotografiile cu el și ale lui

De fotografie Brâncuși s-a simțit atras, am putea spune, dintotdeauna. Au fost momente când chiar a practicat-o cu pasiune. El, omul, apare în fotografie, pentru prima oară, ca elev la Școala de Meserii din Craiova, apoi la cea Națională de Arte Frumoase din București. A realizat un set de 12 fotografii după lucrările executate în

Avanpremieră editorială

Continuăm cu un nou fragment din lucrarea ce urmează să apară în această toamnă.

Brâncuși, desenat de Modigliani...

... și într-o fotografie din 1930

BRÂNCUȘI, GRAFICIAN ȘI FOTOGRAF

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

În opera lui Brâncuși, grafica și fotografia au ocupat, după părerea noastră, un loc relativ. Dacă în privința fotografiei lucrurile sunt oarecum clare, cea mai mare parte a acestora aflându-se la Muzeul Național de Artă Modernă din Paris, în privința graficii lucrurile rămân încurcate... Rău.

În primul rând, credem că trebuie spus de la început că lucrările de grafică nu sunt prea numeroase, nu sunt date și semnate decât în puține cazuri și sunt răspândite pe te miri unde. Scriitorul și criticul de artă Ionel Jianu a spus pe undeva că la moartea lui Brâncuși, în atelierul acestuia au fost găsite doar 35 de desene

(în timp ce la Rodin au fost găsite mai bine de 3.500). Peste câțiva ani, tot el a fost acela care a încercat să facă un catalog al lucrărilor de „pictură, guașe, acuarele și desene” aflate în „Legatele Brâncuși de la Muzeul Național de Artă Modernă, Centrul Georges Pompidou, din Paris.” Catalogul-inventar

realizat atunci cuprindea 101 lucrări. În anii următori, în diferitele muzee și colecții particulare, au fost semnate alte lucrări. Mai mult, în 2001, când s-a permis accesul la „Arhiva Brâncuși”, de la Biblioteca Kandinsky din Paris, s-au mai găsit 97 de desene. S-a ajuns, astfel, la câteva sute...

Reykjavik

O ȚARĂ NEVEROSIMILĂ: ISLANDA

ALEXANDRU BUDIȘTEANU

Interesul meu față de Islanda are o veche istorie și reflectă curiozitatea, determinată de caracteristicile speciale ale mai puțin obișnuitului țărâm.

Încă din perioada anilor 1967-1972, când eram funcționar internațional român la O.N.U. (New York), hotărâsem să fac o oprire în Islanda, într-unul dintre drumurile din America spre Europa. Doream să profit și de reclama companiei aviatice „Icelandic“, ce oferea condiții avantajoase, cu condiția unei opriri, în week-end, pe insulă. Acolo ți se oferea și o mașină închiriată, pentru 24 de ore. În seara plecării, am aflat însă la aeroport că o furtună nu permitea efectuarea zborului și, în consecință, eram nevoit fie să renunț, fie să sar peste esca la din Islanda. Dar mi se garanta, dacă doream conexiunea finală cu Londra, o esca la la Stockholm. Fiind vorba de o destinație obligatorie, am acceptat.

După vreo doi ani, mi-am făcut din nou o rezervare spre Europa, cu întrerupere în Islanda. Totul părea în ordine, până când... a erupt un vulcan și s-au suspendat toate zborurile prin Reykjavik!

Am încercat apoi și a treia oară... Cei de la agenția de voiaj „Thomas Cook“, ce se ocupau de rezervările pentru funcționarii de la O.N.U., m-au întrebat, zâmbind, dacă în drumul spre Europa vreau

să mă opresc, „ca de obicei“, în Islanda. Am găsit o cursă low-cost, urmând să-mi continui drumul din Islanda spre București. Dar destinul e destin. La aeroport am aflat, cu stupefație, că aranjamentul cu Islanda a căzut, deoarece nu erau suficienți pasageri. În consecință, mi se puteau restitui banii sau puteam fi transportat la destinație cu o altă cursă – ceea ce am și făcut.

A treia încercare mi-a permis să înțeleg, că una dintre zeitățile din mitologia scandinavă nu era de acord cu prezența mea în Islanda. Au trecut mulți ani, interesul față de Islanda nu a dispărut complet, dar drumurile nu mai îmi treceau pe acolo. Și iată că, din nou, a apărut pe firmament steaua Islandei. După mai bine de 40 de ani, am fost invitat să particip la inaugurarea în acea țară a filialei Uniunii

primii ani de studii la București, pe care le-a trimis la Craiova pentru a-și justifica bursa acordată.

Oarecare vâlvă a făcut fotografia care-l înfățișează, s-a spus, în „drum spre Paris“. Greșit. Fotografia a fost făcută într-un studio fotografic din București, iar el apare îmbrăcat, ca turist, după moda germană a timpului. Deci, încă o dovadă că Brâncuși a plecat la München, și nu la Paris.

O altă fotografie care merită amintită a fost făcută în primele zile ale lunii octombrie 1907, în atelierul din strada Montparnasse nr. 54. Ea îl surprinde pe sculptor împreună cu un grup de prieteni, printre care doctorul Nicolae Vaschide, pictorul Ștefan Popescu cu soțiile ș.a., iar în ultimul plan, pe perete, se vede clar un tablou, de fapt un desen înrămat, în care apare *Rugăciunea* în forma finită sau aproape finită.

Toate acestea, ca și multe altele, sunt fotografii făcute de alții. Nu de Brâncuși. Nemulțumit însă de modul cum artiștii profesioniști îi fotografiau lucrările, sculptorul s-a hotărât, după 1920, să le fotografieze singur. I-a cerut ajutorul americanului Man Ray. Acesta l-a ajutat cu plăcere să-și cumpere aparatura. Brâncuși și-a dorit-o pe

cea mai profesionistă. Alături, într-o cămaruță, își păstra aparatura și materialele, iar în baie și-a aranjat laboratorul propriu-zis. Man Ray l-a sfătuit cum să procedeze. Dar el dorea altceva și, în general, a făcut altceva. Era convins că numai el știa să-și fotografieze lucrările, că fotografiile sale erau cele mai bune. Pasiunea aceasta l-a ținut ani buni, apoi n-a mai avut timp și pentru fotografie...

Radu Varia spune că „Muzeul Național de Artă Modernă din Paris are în păstrare 560 de negative originale (majoritatea pe sticlă) și 1.250 de tiraje pe hârtie, toate executate de el. După fiecare negativ Brâncuși făcea măcar două tiraje (mergând uneori până la 20), de măriri și cadrage diferite. Ne-au parvenit de la el 122 de negative cu vederi de atelier, 253 reprezentând opere și 183 de probe, la care se adaugă tirajele pe hârtie. Și anume: 251 de vederi din atelier, 697 de imagini ale

operelor și 351 de încercări...”

Mulți ani nu s-a pus un preț deosebit pe fotografiile făcute de Brâncuși. Erau căutate și folosite cele făcute de alții. Îndeosebi în cele în care apărea el, sculptorul. La expozițiile retrospective Brâncuși, din anul 1995, de la Paris și Philadelphia, au fost expuse și reproduse în catalog, pentru prima oară, 55 de fotografii executate de Brâncuși. Au fost o revelație. Apoi, fotografiile făcute de sculptor au intrat treptat în circulație, au fost publicate. În 2001, cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la nașterea sculptorului, la București, în Foaierul tapiseriilor de la Teatrul Național, Radu Varia a făcut o expoziție cu 40 de fotografii selecționate după clișeele lui Brâncuși. Excelentă, impresionantă.

Precizăm că noi nu ne-am ocupat în mod deosebit de Brâncuși ca grafician ori fotograf. Amintim însă că nu putem să trecem cu vederea că, în urmă cu trei ani, în Germa-

nia, au fost vândute două fotografii făcute de sculptor, una cu 7.000 și alta cu 8.000 de euro, și că la începutul anului acesta, 2012, la o licitație la Artmark, la București, o lucrare de grafică, un al patrulea desen, necunoscut, din grupul *Plante și animale*, a fost vândut cu 10.000 de euro. ■

Piatra de mormânt a lui Brâncuși

amiază. Iar iarna, mi s-a spus că ziua numai de câteva ore nu este agreabilă.

În scurtă vreme, am mai constatat un lucru interesant: spre deosebire de alte țări unde inaugurarea unei filiale ESU reprezenta un important început pentru popularizarea limbii engleze, în Islanda, inaugurarea reprezenta, mai degrabă, o formalitate de confirmare a rolului său preponderent, căci acolo se poate spune, fără pericolul de a greși, că toată lumea vorbește englezește!

Capitala Reykjavik este un oraș nu prea mare, cu o populație de 180.000 de locuitori, având o arhitectură în general sobră, dar impecabilă. Clădirile par toate nou-nouțe. Circulația este ordonată și atmosfera generală ferită de orice urmă de aglomerație dezagreabilă.

Așa cum ne-am așteptat, programul reuniunii, respectiv inaugurării filialei, a funcționat fără greș. Eram 62 de delegați ai ESU, reprezentând 16 țări, inclusiv conducerea internațională a asociației. Reuniunea a început cu o recepție de bun venit, care s-a desfășurat la Bessastadir, un complex de clădiri, unde se găsește reședința președintelui țării, care ne-a fost, de altfel, gazdă. Construcția principală a fost înălțată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fiind o clădire sobră, dar elegantă, departe însă de ceea ce se cheamă, în Europa, un palat. Inițial, acolo au locuit reprezentanții regelui Danemarcei, iar, din 1941, ea a devenit reședința regentului, iar, apoi, a președintelui țării. Cu acel prilej ne-am găsit în mijlocul unui peisaj, care ne-a însoțit practic pe toată

*Hannes Hafstein,
cel dintâi prim-ministru al țării*

durata șederii în Islanda: de jur împrejur nu vedeai nicio urmă de vegetație, doar munți și sol vulcanic de culoare brun roșcată.

A doua zi a avut loc ceremonia oficială, în cadrul unui ansamblu remarcabil, opera arhitectului finlandez Alvar Aalto – complexul Nordic House, inaugurat în anul 1968, aflat în subordinea Consiliului Nordic de Miniștri, o instituție interstatală care

promovează relațiile culturale între o serie de state nordice.

În a treia zi, programul a conținut turul clasic, denumit „Cercul de aur”. În esență, este vorba de parcurgerea, cu autobuzul, dar și cu numeroase opriri și parcururi pietonale, a unei zone geotermale plină de gheizere, care explodează în diferite ritmuri și înălțimi, alternând cu vulcani noroioși. Apoi, urmează renumita cascadă Gullfoss, considerată cea mai spectaculoasă din țară. Turul include și o vizită la Parcul Național Thingvellir, locul celui mai vechi parlament din lume.

Călare pe falia tectonică atlantică

Tot acolo ni s-a atras atenția că ne găseam chiar pe marea falie tectonică atlantică, prin care magma determină creșterea nivelului solului și lărgirea permanentă a faliei, ceea ce a determinat însăși apariția Islandei. Procesul continuă și în prezent, așa încât puteam să încercăm să ne imaginăm cum va arăta peisajul peste o sută, o mie

Stradă din Reykjavik la începutul secolului trecut...

Bessastadir, reședința prezidențială

Internaționale a Vorbitorilor de Limba Engleză (ESU), în calitate mea de Președinte Emerit al Filialei din România. Evenimentul a fost programat pentru iunie 2011.

Mi-am făcut rezervările de avion și am început să urmăresc hazardul. Nu puteam uita că în Islanda, cu un an în urmă, erupsese un vulcan, numit Eyjafjallajökull, situat în sudul insulei, și că norul de cenușă făcuse impracticabil principalul aeroport al țării. Și, totuși, după atâtea încercări eșuate, am plecat spre Reykjavik, unde, la 9 iunie 2011, am și ajuns cu bine.

Am intrat într-o lume total diferită: o țară-insulă cu o suprafață de 103.100 kmp, a 18-a insulă ca mărime din lume și a doua din Europa, după Anglia, cu o populație de 320.000 locuitori. Primele impresii au fost foarte interesante. Am constatat că sosissem la bordul unei curse a aceleiași companii „Icelandic“, de la Paris, care era, de data aceea, arhiplină. Pasiune pentru Islanda?! Nici vorbă. Aeroportul Keflavik a devenit ceea ce se cheamă un „mare stup“ aviatic („hub“). Aflasem

de la alți pasageri că urma să-și continue imediat drumul, venind dinspre Asia, de exemplu, spre alte destinații, în special din Statele Unite. Zburând prin Islanda, drumul se scurta în mod consistent.

O țară în nuanțe de gri, unde toată lumea vorbește engleza

Informațiile despre Islanda s-au confirmat integral. Peisajul, foarte interesant, este, pe de o parte, foarte variat, dar, în același timp, și constant vulcanic, ceea ce presupune dispariția culorii

verzi și înlocuirea cu toate nuanțele posibile de gri până la negru, plus variante roșcate. De asemenea, nenumărate stânci, pietre și pietriș... Toate, inclusiv distanțele, serviciile etc., sunt accesibile, însoțite de remarcabila politețe a islandezilor.

Primul obiectiv a fost, bineînțeles, capitala Reykjavik, situată la 45 km de aeroport. O primă impresie generală este că te găsești într-un oraș, respectiv, într-o țară modernă, care beneficiază de toate avantajele civilizației contemporane. Murdăria pare că a devenit o noțiune stârpite, și la propriu și la figurat. Gunoaie pe străzi sau fațade de clădiri jerpelute sau pătate sunt de neconceput. Frapează și lipsa, cu foarte mici excepții, a câinilor. Iar noțiunea de cerșetor este complet necunoscută. Totul în Țara Ghețurilor, cel puțin la nivelul unui simplu călător, apare impecabil.

O țară ideală?! Nu chiar, pentru că prețul este efectul latitudinii, pe care îl resimți prin discrepanța între lungimea zilelor și a nopților, ceea ce îți dă o stare de disconfort. Este greu să te obișnuiești cu senzația de anormal, când seara la ora opt, de exemplu, soarele bate ca la trei după-

Islanda reprezentată pe o hartă medievală

MIRAJUL UNUI TRANSFER ÎN STRĂINĂTATE

POMPILIU-NICOLAE CONSTANTIN

Știrile despre transferuri de fotbaliști, pe sume fabuloase, abundă în presă. Cum se petreceau lucrurile în perioada interbelică?

Sunt câteva cazuri de fotbaliști care acceptă provocarea de a evolua în străinătate. Cel mai accesibil campionat era cel ungar, mai ales pentru jucătorii din Transilvania. Sunt cazuri de fotbaliști care au evoluat atât pentru naționala Ungariei, cât și pentru cea a României. A existat un interes și pentru campionatul Franței. În acest context, presa anilor '30 scoate la iveală câteva transferuri reușite sau eșuate în Franța.

Campionatul din Hexagon oferea condiții materiale foarte bune, chiar dacă profesionalismul a născut contradicții aprinse. Istorici sportivi precum Alfred Wahl, Pierre Lanfranchi sau Philippe Tetart amintesc faptul că prima jumătate a perioadei interbelice a fost una a amatorilor fără drepturi (în franceză „amateurs marrons”). În 1932, Federația Franceză de Fotbal a aprobat introducerea pro-

fesionismului, după ce magnatul Jean-Pierre Peugeot își fondase propria echipă, Sochaux, ai cărei fotbaliști erau plătiți. Peugeot nu participa în competiția internă, dar recrutase toate starurile franceze și își fondase propriul turneu. Ulterior, șefii fotbalului din Franța aveau să accepte demersurile industriașului francez.

Salariile fotbaliștilor au atras câteva nume importante din afara spațiului francez. Unul dintre aceștia este Ion Bogdan, fotbalist la Rapid, care a vrut să evolueze pentru un club din Franța. Dorința sa a fost întârziată și de faptul că echipa bucureșteană trecea printr-o perioadă delicată din punct de vedere financiar. Presa română a redat episodul plecării lui Ion Bogdan în Franța pe fondul dificultăților economice cu care se confruntau atât clubul Rapid, cât și fotbalistul. În acest caz s-a implicat și Federația Română

de Fotbal Amatori (F.R.F.A), care căuta să obțină avantaje de pe urma unui eventual transfer.

Ion (Ionică) Bogdan era o vedetă a Rapidului, la care mai evoluau nume importante ale fotbalului românesc, precum Rădulescu, Rafinsky sau Baratsky. Din nevoi financiare, Rapid București a aplicat în anii '30 strategia meciurilor amicale în diverse zone ale țării. Cu ocazia unor asemenea partide, Rapid strângea bani pentru a-și plăti jucătorii.

Problemele clubului s-au accentuat pe finalul anului 1937, iar campionatul a trecut pe un plan secund, conducerea Rapidului axându-se pe meciurile amicale profitabile. Echipa își programa chiar și trei meciuri pe săptămână, cu formații aflate în localități îndepărtate una de alta. Spre exemplu, în 24 și 26 octombrie 1937, Rapid s-a deplasat pentru jocuri la Cernăuți și Brașov.

În octombrie 1937, un fotbalist de la Unirea Tricolor, Dincă Schileru, a fost angajat de U.S. Valenciennes, acolo unde evoluase un alt român, Nicolae Covaci (sau Miklós Kovács), fratele celebrului Ștefan Kovács. Având aceste două precedente, Ion Bogdan a decis să plece în străinătate pentru a semna un contract, care să-i asigure un cadru de stabilitate și performanță

sau și mai mulți ani... Aplicând acea idee, am studiat cu grijă zona, căutând crăpătura propriu-zisă. Am găsit-o, dar am avut surpriza să constat că este formată din vreo două sau trei crăpături cu mari lungimi și trasee diferite, având lățimi asemănătoare de vreo patru până la opt centimetri și care se continuă aleatoriu, cât vezi cu ochii. În ansamblu, falia este perfect identificabilă. Împreună cu ghidul, o amabilă doamnă, pe care am rugat-o să mă asiste, mi-am ales o crăpătură foarte clar exprimată, m-am instalat cu picioarele călare și am rugat să fiu monitorizat. După câțiva timp, am replicat: „Doamnă, îmi pare rău, dar eu nu simt nimic. Picioarele nu mi se îndepărtează și nici nu simt că mă ridic. Ce se întâmplă?!“ Din fericire, doamna avea simțul umorului și mi-a răspuns că ar trebui să am mai multă răbdare. Am revenit, spunând că eram de acord să aștept mai mult, întrucât îmi doream să îmi continui experimentul. I-am propus să mă lase acolo și să treacă să mă ia mai târziu. Doamna mi-a spus că, din nefericire, traseul nu va mai reveni prin același loc. Apoi,

cu un aer nordic firesc, a continuat foarte serioasă, spunând că, dacă efectiv îmi doresc să rămân, o pot face, dar numai pe cont propriu și trebuie să anunț, în mod oficial, că îmi asum toate riscurile. Am meditat profund și am declarat că trebuie să renunț (cu jale în suflet!). Așa am ratat verificarea modalității în care Islanda se despică și se ridică fără întrerupere.

Am vizitat apoi centrala geotermală-muzeu de la Hellisheidi, un complex impresionant, atât prin arhitectura, cât și prin instalațiile pe care le conține și care demonstrează modul în care Islanda își rezolvă, în cea mai mare măsură, necesarul de energie termică, pe seama activității vulcanice. Centrala prezintă și unele facilități, impresionant de bine realizate științific, prin care li se explică vizitatorilor structura geologică a insulei, precum și toate implicațiile ce decurg din raportul dintre energia geotermală și viața societății islandeze.

În decursul întregii excursii am putut vedea cum prinde consistență tot ceea ce citisem despre Islanda. Trebuie să spun că nicăieri nu am văzut

vreo casă sau construcție care să pară veche sau să nu fie sclipitor de curată. De asemenea, nu am văzut ceea ce noi am numi sate și orașe. Toate localitățile sunt absolut identice din punctul de vedere al construcțiilor, iar foarte multe așezări sunt formate doar din câteva case.

La un moment dat, m-a impresionat imaginea unei reședințe, pe care un islandez, care ne însoțea, ne-a prezentat-o cu mândrie, spunând că era vila unde își petrecea weekend-ul. Imaginați-vă o câmpie complet neagră, cu dealuri și munți la orizont, fără nici cea mai mică umbră de vegetație, unde trona o casă cu un singur nivel, frumoasă, de o albeață șocantă și contrastantă, fără niciun fel de împrejmuire. „Aici vin în weekend cu mașina să mă relaxez“, ne-a declarat islandezul, inginer de profesie. Într-adevăr, nu era greu de imaginat liniștea totală de care se putea beneficia în acel ambient, lipsit de orice formă de viață.

În ziua următoare am plecat spre casă, tot cu „Icelandic Airlines“.

Oare poți alege să trăiești în Islanda?! Poate că da, cu condiția să dorești să-ți schimbi complet modul de viață și să accepți, pe de o parte, un fel de surghiun interiorizat, ca într-o lamaserie din Tibet, dar bucurându-te, pe de altă parte, de toate beneficiile civilizației contemporane.

Îmi îndeplinisem marea dorință, de a fi vizitat, în sfârșit, Islanda și duceam, cu grijă, două pietre vulcanice negre, pe care le culesesem, sugestionându-mă că fuseseră fierbinți. Le păstrez cu grijă, mărturie a călătoriei și a existenței acelei neverosimile țări. ■

... și imagine a orașului pe la 1860

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„În aceste zile călduroase de vară, pe șoselele care ies din Capitală, mașinile, moto-cicletele, bicicletele se scurg în șiruri nesfârșite. Unde merg bucureștenii în timpul lor liber? Să-i însoțim spre câteva din locurile de recreere din jurul orașului.“

Să urmărim îndemnul ziaristului din urmă cu 50 ani.

Una dintre țintele cele mai atrăgătoare era pădurea Pustnicul. De la capătul tramvaiului 7, din Pantelimon, pleca un autobuz, din jumătate în jumătate de oră, care ajungea după 35 de minute la destinație. În mijlocul celor câteva zeci de hectare de pădure se află un lac în care se poate înota. „Cabana Pustnicul“, un restaurant bine aprovizionat și un loc de cazare unde se poate rămâne peste noapte completau oferta. Alte locuri de refugiu erau: Pădurea Băneasa, pădurea Mogoșoaia, ștrandurile Buda și Copăceni, pe malul Argeșului.

Bucureșteanul de acum jumătate de veac a avut în condițiile meteo un motiv serios să se îndrepte către aceste locuri de recreere. Aflăm din presă că în primele două săptămâni ale intervalului, vremea a fost foarte uscată și caldă în jumătatea de sud a țării. Ea se va schimba. Un val de aer rece polar a ajuns deja în Europa Centrală, aducând averse, vijelii locale și descărcări electrice. Dar la 9 august buletinele meteo se întrebau: cât va mai dura canicula?

De anul trecut apăruse înghețata ambalată în hârtie („Polar“, „Sport“, „București“), care a mai redus din consumul de înghețată vafe. Se vor produce 100.000 bucăți pe zi, dar și 715 tone de înghețată vafe până în septembrie. Prin unitățile comerciale vor fi puse în vânzare peste 800.000 de

sticle de ape minerale, în 16 sortimente. În 14 magazine din oraș au fost create raioane specializate, iar în Cismigiu funcționa o unitate pentru desfacerea la pahar a apelor minerale.

Unde se mai ducea bucureșteanul rămas în Capitală peste vară? La cinematograful, unde putea urmări, de exemplu, premiera filmului *Când comedia era rege*. „Strălucita paradă de fantezie și umor o deschide – e așa greu de ghicit? – Chaplin“, nota un cronicar. Îl urmau Buster Keaton, Harry Langdon, Ben Turpin, Stan și Bran. În urmă cu 30 ani Buster Keaton scrisese: „Un comic de cinema nu poate dura mulți ani“.

Puteai să ai și surprize neplăcute. La grădina „13 Septembrie“, din centrul Bucureștiului, pe strada Doamnei, luni seara, 2 iulie, începe jurnalul. Când se termină, se reaprind luminile și nu se mai sting. Filmul

Comedianții rula la acea oră și la alt cinematograful și exista o singură copie. Abia după o jumătate de oră a ajuns, dar nu s-a mai început cu începutul, ci cu mijlocul. Doar că era proiectat invers, cu susul în jos. După vreo zece minute, operatorul a readus proiecția în normal. Ultimul sfert de oră al filmului a fost rulat pe ecran lat, astfel încât actorii au devenit scunzi și lați. A fost... comedie de groază!

Autoservire în autobuzul 35

personală. La începutul lunii octombrie 1937, el a ajuns în Franța, acțiune apreciată de presa vremii drept o „fugă” de la Rapid.

Fotbalistul a contactat Racing-Club Paris, în timp ce Rapid a luat legătura cu Federația Română de Fotbal, pentru ca aceasta, la rândul ei, să ia măsuri ca să împiedice utilizarea românului de către clubul parizian. În această perioadă, președinte de onoare al clubului Rapid fusese numit Alfred Fulga, un influent personaj al C.F.R.-ului. El se ocupase de soarta secției de sport înainte de 1936, în cadrul Căilor Ferate, și decidese că este mai bine ca echipa de fotbal să aibă un statut propriu. Fulga era cel care a oprit transferul lui Barátky la Lille și avea să rezolve și povestea lui Bogdan.

Tratativele lui Ion Bogdan cu Racing-Club Paris nu au reușit, dar fotbalistul român a ajuns la un acord cu Excelsior Roubaix, urmând ca FC (Fotbal Club) Rapid să-și dea acordul. Jucătorul i-a amenințat pe conducătorii clubului din Giulești că, dacă nu i se va permite transferul, va pleca într-un stat neafiliat la FIFA, pentru a nu fi supus vreunei sancțiuni. Clubul Rapid a solicitat suma de 50.000 de franci

din partea clubului străin. Echipa bucureșteană încerca să obțină o sursă de finanțare pentru salarii și alte utilități. Tergiversarea situației lui Bogdan i-a forțat pe conducătorii Rapidului să solicite un împrumut urgent de la Căile Ferate. Presa vremii prezenta situația ca fiind „o criză puternică de numerar” a giuleștenilor.

Mai mult, din cauza problemelor financiare, Rapid a rămas și fără antrenorul Auer, care nu s-a mai întors din Ungaria, deoarece nu-și primise salariul la timp. Echipa a fost forțată să-l numească pe Barátky drept antrenor-jucător. Între timp, situația lui Bogdan nu s-a îmbunătățit în Franța, iar la București, Federația Română de Fotbal a preluat medierea cazului. „F.R.F.A s-a declarat ostilă expatrierii lui Bogdan”, scria ziarul *Lumea Românească* la începutul lui 1938, dând de înțeles că situația nu se schimbase.

Refuzul șefilor fotbalului românesc de a-i da transferul lui Bogdan a pus Rapidul într-o situație critică. Clubul bucureștean spera că va primi 450.000 de lei în urma tranzacției, dar eșecul tratativelor a generat o serie de informații alarmiste, printre care și știrea că se va desființa. Clubul nu reușise să obțină nici împru-

mutul de la C.F.R. „Intransigența federației noastre le-a spulberat aceste iluzii și, în fața realității, F.C. Rapid este hotărât să recurgă la ultima soluție: desființarea”, scria *Lumea Românească*.

Familia lui Ion Bogdan a încercat să forțeze transferul în Franța și s-a implicat politic. Tatăl fotbalistului a făcut apel la „Straja țării” pentru a înclina decizia în favoarea fotbalistului. Argumentul susținut de familia lui Bogdan a fost că fotbalistul se va înscrie la facultate în Franța, odată ce va parafa contractul cu Excelsior Roubaix. Nici implicarea politică nu a putut schimba decizia federației, iar închiderea perioadei de transferuri în Franța l-a forțat pe fotbalistul român să revină la București.

Reîntoarcerea sportivului în România l-a adus în fața unui comitet federal sportiv, care l-a judecat, dar nu l-a pedepsit. În cele din urmă, fotbalistul a trecut și peste divergențele cu Rapid. Clubul își rezolvase problemele financiare cu ajutorul Căilor Ferate Române. Bogdan a reușit să marcheze două goluri chiar la primul său meci cu public, un joc amical cu echipa secundă, la care au asistat și suporterii rapidiști. În primăvara lui 1938, Rapid a rezolvat și problema antrenorului, Auer revenind la club.

După acest episod, care a ținut paginile ziarelor vreme de patru-cinci luni, Rapid București a câștigat Cupa României, iar Ion Bogdan a participat alături de echipa României la Cupa Mondială din 1938. ■

muzicii [...] Cu toate acestea, în paginile revistei se manifestă încă serioase neajunsuri [...] Din literatura apuseană sunt alese uneori scrieri nereprezentative, care consumă spațiul ce ar fi trebuit să fie consacrat unor lucrări de o mai mare valoare artistică și cu un mesaj social viguros. (De pildă, romanul *Vă place Brahms*, de Francoise Sagan, publicat integral; pentru informarea cititorilor revista ar fi putut da, eventual, un fragment, dar el trebuia însoțit și de o luare de poziție critică, un comentariu al redacției pe marginea lucrării respective).“

Acad. G. Oprescu și Dan Hăulică prezintă noua înfățișare a Muzeului de Artă al R.P.R., în special sălile de artă feudală. Prilej de a-l critica pe arhitectul Lecomte de Noüy, care a restaurat mitropolia târgovișteană. „A înlocuit fără nicio necesitate piesele vechi prin altele noi, așa încât monumentelor vestite, ca Trei Ierarhi și Curtea de Argeș, el nu le-a păstrat ființa propriu-zisă, ci doar planul. Ba mai mult, el și-a însușit din piesele decorative pe care restaurarea sa le eliminase fără rost și le-a vândut în străinătate: una dintre pasările de metal cu clopoței, de la Curtea de Argeș, a ajuns astfel la Victoria and Albert Museum.“

Teatrul „Constantin Nottara“ dispune de o tripletă actoricească valoroasă: Ion Dichiseanu, George Constantin și Cristea Avram, care joacă în piesa *Frații Karamazov*, alături de Nicolae Sireteanu, artist emerit.

Virgil Calotescu lucrează la un film documentar intitulat *Cursa de 60 secunde*. Va relata ce se întâmplă în București la ora 07.00. Filmările sunt realizate în uzine, în piețe, în magazine. Va fi primul film stereofonic. În același moment, în mai multe puncte din Capitală se vor porni magnetofone, care vor înregistra discuțiile bucureștenilor. Ele vor constitui comentariul filmului, alături de altul asigurat de Eugen Barbu.

Asupra lui... asupra se intitulează un articol apărut în ziarul *Informația Bucureștiiului*, la rubrica „Limba noastră“. Asupra are mai multe utilizări; este echivalentul locuțiunii „cu privire

la“. Este greșit utilizat în propoziția: „Autorul cărții s-a consacrat cu deosebire asupra cercetării cauzelor care au dus la...“. Corect era: „s-a consacrat cu deosebire cercetării cauzelor“. Sau: „Lectura asiduă a înrăurit asupra talentului literar al scriitorului“. Forma corectă era: „a avut o înrăurire asupra“.

La 15 iulie, pe stadionul „Republicii“, echipa feminină de handbal în șapte a României a cucerit titlul de

campionă mondială, învingând cu scorul de 8-5 echipa Danemarcei. „15.000 de spectatori au scandat ascară: «R.P.R. – campioana lumii e!»“. Să reamintim numele antrenorilor – C. Popescu și N. Nedef – și pe cel al sportivelor: Iosefina Ștefănescu, Irina Hector, Ana Boțan, Aurora Leonte, Maria Constantinescu, Antoaneta Oțelea, Iuliana Naco, Liliana Borcea, Victorița Dumitrescu, Elena Hedeșiu, Constanța Dumitrescu, Edeltraut Franz, Aurelia Szöke, Ana Nemetz, Felicia Gheorghiu, Cornelia Constantinescu. Și Olga Orban-Szabo a cucerit titlul de campioană mondială la floretă, la Buenos Aires. În sfârșit, Steaua București a câștigat Cupa României la fotbal. Finala s-a jucat pe stadionul „23 August“, în prezența a 60.000 spectatori. Primul gol a căzut pe neașteptate, în plină dominare rapidistă. Mingea ajunge la Mateianu și acesta șutează puternic de la 18 m. După patru minute, Ozon egalează. În minutul 40 Steaua preia conducerea: Voinea trimite cu capul în plasă o centrare. În repriza secundă, Steaua mai înscrie prin Constantin, de două ori, și Raksi, scorul final fiind de 5-1.

In preajma zilei de 23 august, un scriitor și scenarist cunoscut scrie: „Vor trece anii aducând noi victorii, fața țării se va schimba, alte și alte generații se vor perinda

prin fața tribunelor, la 23 August, raportând partidului și poporului rezultatele muncii lor, dar niciodată timpul nu va întuneca cu aripa lui de fum strălucirea în inimile oamenilor a zilei de 23 August 1944, ziua demnității.“ Cum își bate joc istoria de cei care o ignoră! ■

Încep să se vândă uniforme pentru noul an școlar

Se anunță noi reduceri la prețul unor bunuri de larg consum: cu 30% la fire din relon uni, imprimate și electropușate; cu 11-35% la confecțiile realizate din aceste materiale; cu 47% în medie la mantale și pelerine de ploaie și fețele de masă din relon; 15% la ceasuri de mână. De asemenea, în luna august sunt majorate salariile muncitorilor și personalului navigant din transporturile navale și aeriene cu circa 10%.

Ziariști de la *Scânteia* fac un raid în miez de noapte pe străzile Capitalei, pentru a vedea cum se respectă liniștea locuitorilor. Pe Calea Griviței, un grup de tineri, care depășiseră măsura la băut, cântă din toți răunchii *Lalele, lalele...* Locatarii îi apostrofează. Unul dintre ei le răspunde: „Vă iert! Azi sunt vesel!” Și continuă netulburat... O pacoste sunt și grădinile de vară pentru locatarii din jur. Ministerul Comerțului Interior a dat o dispoziție prin care se interzice să se cânte tare după ora 23.00. La grădina restaurantului „Ciocărlia”, de pe Splaiul Unirii, la miezul nopții, orchestra cânta cât putea de tare. Explicația șefului orchestrei: „Știți, conform dispoziției, după ora 23.00 difuzoarele sunt oprite. Noi cântăm în grădină. Or, în saloanele restaurantului mai sunt consumatori. Nu-i putem lipsi de muzică. Cântăm mai tare ca să audă și ei.”

Se întâmplă vara ca presiunea apei să scadă, mai ales în blocurile cu multe etaje. Hidrofoarele instalate ar trebui să o ridice fără probleme, până la ultimul etaj. Noaptea, unele hidrofoare nu funcționează și locatarii de la etajele superioare rămân fără apă. Alteori, instalațiile sunt defecte și nimeni nu se îngrijește să le repare.

Când se depășește un număr fix de convorbiri telefonice, se plătesc taxe adiționale. Un cetățean care a lipsit de acasă o lună s-a trezit că are de plătit astfel de taxe adiționale. Se înregistrau foarte multe cazuri, taxele ajungând și la jumătate din valoarea abonamentului.

Un distribuitor din partea O.C.L. Alimentara a venit și a făcut abonamente pe strada Aviator Iuliu Tetrat. Cât a fost rece afară, totul a mers bine. De când a venit căldura, oamenii găsesc în loc de lapte, iaurt. Sticlele sunt aduse după 09.00, stând în căldură mai multe ore. O cititoare, Adriana Oțoiu, propune ca muștarul și bulionul să fie ambalate și la tuburi, pentru a înlesni folosirea lor și în cantități mici.

Pe linia de autobuze 35 și în curând și pe linia 61 se introduce sistemul cu autotaxare. Te urci în mașină, la locul unde era taxatorul găsești cartelele cu bilete de călătorie pe capacul cutiei unde se colectează taxa de călătorie, introduci 0,50 lei și rupi un bilet. Apoi apeși pe o clapetă, ca să cadă banii în cutie (are un vizor de sticlă). Călătorii trebuie să aibă banii potriviți, aparatul nu poate da restul. Se pot folosi și cartele plătite anticipat (10 sau 20 bilete). Ele trebuie compostate la unul dintre cele două aparate de compostat, aflate tot pe măsura de unde sunt procurate biletele. „Autoservirea în autobuz, așa cum urmează ea să se desfășoare, este un sistem civilizat [...] Ea presupune o încredere nelimitată în cetățeanul anului 1962, om cu o conștiință cetățenească nouă.” La sfârșitul primei zile de experiment, s-au înregistrat cu 1.000 de călătorii în plus față de aceeași zi a lunii precedente; s-au decupat din cartelele aflate în autobuze 10.148 bilete, iar în cutiile colectoare s-au găsit cu 4,10 lei în plus față de cât trebuia. După o săptămână, au fost găsite și monete vechi sau sume în minus față de biletele decupate.

La începutul lunii august, în ziarul *Scânteia* este analizată revista *Secolul 20*. „Redacția a reușit să răspundă, într-o anumită măsură, sarcinilor pentru care a fost creată. „A căutat să își informeze cititorii nu numai asupra fenomenului literar, dar și asupra vieții artistice, îndeosebi a teatrului și artelor plastice și într-o oarecare măsură asupra cinematografiei și

Lotul echipei feminine de handbal în șapte, campioană mondială

Telex Telex Telex Telex Telex

IVOR PORTER

A murit, la 29 mai 2012 – anunță *The Times* –, cel de al treilea membru al echipei Autonomus (*Magazin istoric*, nr. 1/2008).

În noaptea de 22 decembrie 1943, un avion britanic lansa deasupra României – într-o a treia tentativă – trei ofițeri SOE: Gardyne de Chastelain, Ivor Porter și Silviu Mețianu. Oficial, misiunea era să ia

legătura cu Iuliu Maniu, liderul opoziției române, și să îi asigure legătura prin postul lor de radio cu sediul Alianților din Cairo. Cei trei au fost capturați cu mare ușurință, imediat după lansare, au fost aduși la București, găzduiți într-un apartament din sediul Inspectoratului General al Jandarmeriei, unde s-au bucurat de cele mai bune condiții, și protejați de germani, care nu au avut posibilitatea să îi interogheze decât în prezența ofițerilor români. Prin intermediul postului de radio, Ion Antonescu a ținut legătura cu Aliții, sperând să obțină din partea acestora că vor ajunge la București înaintea sovieticilor. O altă ipoteză sugerează că, de fapt, misiunea Autonomus a fost o parte a marelui joc de dezinformare pus la cale de Aliți pentru a-i convinge pe germani că următoarea debarcare, după cea din Italia, urma să aibă loc în Balcani.

După 23 august 1944, Ivor Porter s-a aflat în subsolul Băncii Naționale a României, unde se refugiase Guvernul român de teama bombardamentelor germane, asigurându-i acestuia legătura cu Cairo.

Ivor Forsyth Porter s-a născut la 12 noiembrie 1913, la Lake District, Marea Britanie. Era fiul lui Herbert și Evelyn Porter. A urmat studii de filologie la Universitatea din Leeds. La sfârșitul anilor '30, a ajuns la București, unde a predat engleza la Universitate. În 1940 a devenit secretar temporar la Legația britanică din capitala României, pe care a părăsit-o în februarie 1941.

În septembrie 1944, s-a alăturat Misiunii militare britanice din România, ca șef al biroului de presă, până în mai 1946, când a fost transferat ca secretar II în cadrul Legației britanice la București. A încercat să scoată în mod clandestin din România mai multe persoane: Annie Samuelli, Costică Mugur, Eleonora Bunea de Wied, verișoară a regelui Mihai, Maria Goleescu, Angela Rădulescu. Toate au refuzat și au fost arestate în toamna lui 1949. Eleonora Bunea de Wied a murit în pușcărie, iar Samuelli, Goleescu și Mugur au petrecut câte 13 ani în temnițele comuniste.

La sfârșitul lui 1947, Ivor Porter a părăsit România. A îndeplinit misiuni diplomatice la Washington, în cadrul Delegației britanice la sediul NATO din Paris, a fost adjunctul Misiunii britanice din Cipru, între 1962-1965 a fost reprezentantul permanent al Marii Britanii la Consiliul Europei din Strasbourg. Între 1967-1971 a fost acreditat la Conferința pentru dezarmare de la Geneva. Până în 1974 a mai servit în serviciul diplomatic în Senegal, Mali, Guineea și Mauritania.

Și-a concretizat simpatia pentru regele Mihai într-o monografie – *Mihai de România* –, pe care a scris-o în 2005, utilizând documente din arhiva acestuia.

Pentru activitatea în cadrul SOE, în timpul războiului, a fost făcut Ofițer al Imperiului Britanic; în 1963 devenea Companion al Ordinului Sf. Mihail și Sf. Gheorghe, iar în 2008 primea Crucea Casei Regale a României.

S-a căsătorit în 1951 cu Anne Speares, de care s-a despărțit în 1961. S-a recăsătorit cu Katerina, fiica lui A.T. Cholerton, corespondentul lui *The Daily Telegraph* la Moscova între 1920 și 1943, cu care a avut un fiu și o fiică.

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm (după o pauză de un număr) cu noi pagini din Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul 5/2012. Ca de obicei, le mulțumim doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

După ce la început s-au bucurat de un regim foarte bun, mai târziu acești refugiați au fost internați în lagăre pentru străini și întrebuințați de către autoritățile germane în câmpul muncii în schimbul întreținerii lor. Numărul lor nu a fost niciodată cunoscut oficial. În diferite evaluări făcute găsim mai frecvent cifra de 10.000.

Majoritatea lor au dus [sic!] în Germania – unde căutaseră refugiu politic – o viață de mizerie, stând în barăci neîncălzite și fiind întrebuințați la munci exterminatoare. Astfel se explică marele număr de tuberculoși pe care l-a dat această categorie de refugiați.

După ocuparea Germaniei de Vest de către forțele aliate, refugiații români au fost preluați de către Organizația Internațională a Refugiaților [I.R.O.] în calitate de „persoane deplasate”, dându-li-se asistența necesară. În ceea ce privește însă emigrarea, li s-au pus piedici nenumărate, prin faptul că au aparținut unei mișcări totalitare și au participat sau au dat concursul unui guvern care a fost împotriva aliaților (Guvernul de la Viena, prezidat de Horia Sima în iarna 1944-1945).

2) Românii și evreii deportați la muncă forțată în Germania din Ardealul de Nord.

Aceste victime ale regimului nazist nu pot fi evaluate ca număr nici cel puțin aproximativ. După informații demne de crezut, mii de români au fost ridicați din Ardealul de Nord, ocupat de maghiari în 1940 și revenit României în 1944 după căderea Puterilor Axei, împreună cu femeile și copiii lor și duși în Germania pentru a lucra în industria de război. În 1948, au mai fost găsiți mulți români în lagărele din vestul Germaniei de către preoții români ortodocși din Statele Unite Ion Truță și Vasile Hațieganu, care, vizitând aceste lagăre, au constatat că cei mai mulți dintre ei erau originari din Maramureș, Satu Mare și Năsăud.

Evreii, câteva zeci de mii, au fost ridicați cu forța din teritoriul ocupat de unguri, iar alții luați de către germani din Nordul Moldovei, din Bucovina și din Basarabia, regiuni cu administrație controlată de germani

ca fiind zone de operațiuni. Toate aceste victime, români și evrei, au fost supuși la munci forțate exterminatoare; o mare parte dintre ei au murit din cauza tratamentului și subnutriției. Nu exista niciun raport oficial public asupra soartei acestor persoane deplasate.

3) Militarii, tehnicienii și ucenicii trimiși la studii în Germania. Mulți dintre ei fiind surprinși de evenimentele de la 23 august 1944 în Germania, nu s-au mai putut reîntoarce în țară.

Militarii trimiși la studii în Germania au fost internați în lagăre imediat după trecerea României în rândurile Aliaților, fiind considerați ca prizonieri de război. Ei au fost eliberați de trupele aliate, unii reîntorcându-se în țară, iar alții refuzând să facă acest lucru de frica represaliilor comuniste și înscriindu-se ca refugiați la I.R.O. În lagărele naziste au fost rău tratați, deoarece au refuzat să se înroleze în așa-zisa Armată Națională a guvernului legionar pro-nazist de la Viena a lui Horia Sima.

I altă categorie cu destin tragic o formează ucenicii trimiși pentru specializare în Germania, care au fost supuși unui regim de muncă foarte greu, iar ca hrană primeau rații insuficiente. După ocuparea Germaniei, toți aceștia au fost predați Comisiei sovietice de repatriere, care i-a trimis direct în U.R.S.S., prin Sighetul Maramureșului. O parte dintre ei au reușit [sic!] să evadeze și să se refugieze în Europa Vestică, unde s-au amestecat cu ceilalți refugiați. Alții, de groaza deportării, au luat nume germane și au reușit să treacă drept localnici. Din informațiile primite de la unii dintre ei, veniți în Statele Unite, ca D.P., tratamentul lor în Germania nazistă a fost asemănător cu al ucenicilor aduși din Polonia, Cehoslovacia și Rusia pentru munca obligatorie; numai ucenicii veniți din Italia s-au bucurat de un tratament mai bun.

(Va urma)

STURDZEȘTI

DOMNITOR	→	...STURDZA DOMN ÎN MOLDOVA 1822-1828	→	...STURDZA DOMN ÎN MOLDOVA 1834-1849 A VENI PE LUME	→	INCURSI- UNE RAPIDĂ PENET!	→	A EXISTA FASTĂ!	→	→	→	INDIVIZI LUCIA STURDZA... ARTISTĂ (1873-1961) A DĂRUI	→	
	→		→		→		→		→				→	
TRIST	→									EMISAR	→			
A APĂREA BRUSC										MISIUNE	→			
TOTUȘI	→					A SCOATE MINELE	→							
	→					POȘTAȘ	→							
	→	OBICEI URĂT	→					FESTĂ!	→			DIN MÂNĂ!	→	
	→	...STURDZA ISTORIC ȘI OM POLITIC	→					ȘTERS	→			FLORICA (Dim.)	→	
	→					OMENOȘI	→						PERIOADE ISTORICE	
	→					...STURDZA CANDIDAT LA TRON ÎN 1859	→							
ZILE ROMANE				PĂZEȘTE FRONTIERA	→									
EVLAVIOS				DÂNSUL	→									
	→									DEOSEBITĂ	→			
	→									PRIMUL OM	→			
...STURDZA, STOLNIC, A REFUZAT DOMNIA	→							PUȚIN AER!	→			A ÎNVĂȚA, (A STUDIA)		ASEMĂ- NĂTOR
CULT!	→							ÎN NAVĂ!	→					
	→			COLONEL	→							LEGAT LA GURĂ	→	PUTERNIC (FIG.)
	→			DIN PIELE!	→									
„RĂU” LA SPANIOLI	→					...STURDZA, UNIONIST, 1810-1882	→							
A DISPĂREA	→					ION NECULCE	→							
	→							...MARE DREGĂTOR MOLDOVA 1651-1652	→					
...STURDZA, SOTIA ISTORICULUI GHEORGHE BRĂTIANU	→									FĂRĂ COARNE	→			

- D. CIREAȘĂ -

PATRIMONIUL ÎN PERICOL

V-ar interesa să cumpărați, cu doar 136.000 euro, un castel cu 2.500 metri pătrați suprafață locuibilă, o fațadă în stil baroc, grădini desenate de arhitectul peisagist Peter Joseph Lenné, situat la doar două ore de drum cu mașina, spre nord, de capitala Germaniei? Gândiți-vă bine înainte, totuși. V-ar costa încă patru-cinci milioane de euro ca să îl faceți locuibil.

Landul Mecklemburg-Pomerania de Vest oferă un peisaj spectaculos, o imagine a Prusiei moderne și a Germaniei imperiale, reprezentată prin castelele, proprietățile și domeniile vechilor nobili prusaci, junkerii. Din păcate, mare parte dintre ele se află într-o stare deplorabilă. Cele mai multe au fost ridicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când producția agricolă s-a dezvoltat în zonă, datorită utilizării îngrășământului guano.

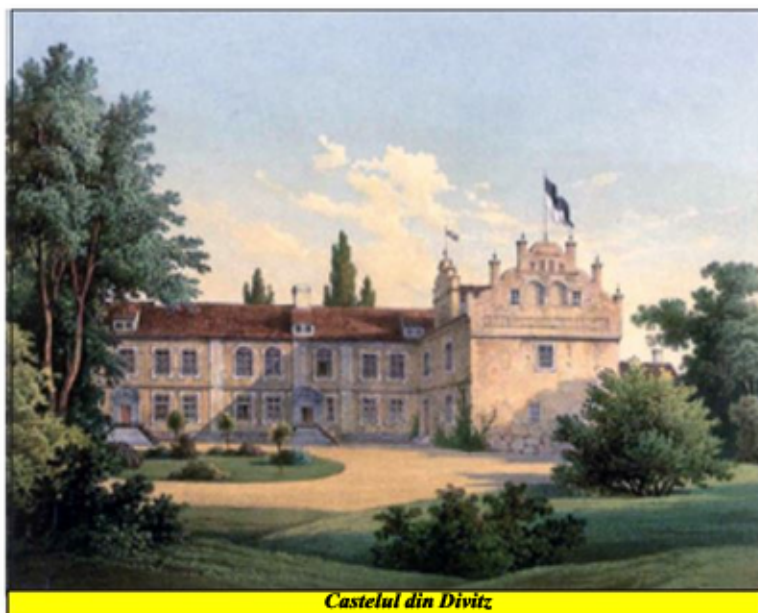
În lipsa investițiilor imediate, există riscul ca această zonă a Germaniei să își piardă moștenirea arhitecturală reprezentată de clădirile renaștentiste ori castelele construite în stilul clasic sau în stil Tudor. Conform Oficiului de Stat pentru conservarea patrimoniului istoric din Schwerin, reședința landului Mecklemburg-Pomerania de Vest, peste 400 de domenii au nevoie de o intervenție imediată pentru salvarea lor de la distrugere. Din păcate, pentru o parte dintre ele, bătălia a fost pierdută. Spre exemplu, castelul din Divitz, aflat în apropierea litoralului baltic, se află în prag de prăbușire.

Eforturi pentru valorificarea potențialului zonei s-au făcut imediat după reunificarea germană. În 1990 în zonă au apărut entuziaști care au făcut achiziții la prețuri avantajoase, uneori chiar și la simbolica sumă de o marcă germană, cum este cazul castelului Bothmer, construcție superbă, ridicată pe o insulă artificială. Din nefericire, noii proprietari nu au dispus de suficienți bani pentru a le renova și întreține. Zona nu atrage foarte mulți investitori, spre deosebire de regiunea din jurul Berlinului, și are și o climă destul de aspră. Unele reședințe au avut totuși o poveste de succes, fiind transformate în hoteluri.

Marion von Keller, acum în vârstă de 72 ani, a plâns după ce a vizitat castelul Ivenack, în al cărui pod se juca în copilărie. Se spune că însuși Napoleon a furat un armăsar, pe Herodot, de la faimoasa herghelie a acestei proprietăți. Ca și în exemplele precedente, domeniul a fost cumpărat de un industriaș german, care în scurt timp a rămas fără bani.

Potrivit revistei *Der Spiegel*, legislația germană îi obligă pe proprietarii clădirilor care aparțin patrimoniului istoric să le asigure protecția necesară. În caz contrar, autoritățile au dreptul să intervină în procesul de restaurare, evident, dacă au banii necesari pentru a continua lucrările. Comunitățile locale au încercat să profite de acest cadru legal și au început să se implice în protejarea clădirilor istorice. Este cazul conducerii orașului Dassow, care a cumpărat proprietatea Johannstorf. Dar intervenția autorităților locale nu poate fi decât izolată, din pricina bugetelor de criză.

Există și motive de optimism. Soarele de pe plajele de la Palma de Mallorca nu mai este la fel de atrăgător, în vreme ce nisipul de pe coasta Mării Baltice devine tot mai alb și mai fin. „Germania este o țară mult prea industrializată și populată. Nu putem permite zone goale pe hartă” – crede primarul unca dintre localități. ■

Castelul din Divitz

CONTENTS (Romanian History) N. Titulescu Believing in your mission gives you the power to overcome the difficulties of the moment and the hope to fulfill the ideals ● S. Ispas The reasons of the royal feast, as seen in the folklore ● W. Totok The Securitatea agents of influence recruited from the Catholic Church take part in the Vatican II Council ● G. Filitti Two letters signed by Ion Ghica on his deeds as Bey of Samos and on the Peace Congress from Paris (1856) ● G. Osăceanu Hopes and disappointments for Romania in diplomatic relations with France during the interwar period ● A.-L. Chiș Military uniforms exhibition in Cluj Napoca ● V. Răpeanu November, 1944. The historians C.C. Giurescu and Ioan Lupas under attack from the communist newspaper „Scântea” ● N. Dădărlat The Royal Family in Marginimea Sibiului ● G. Roșu Once upon a time: The three weird ● A. Spănu Two documents for the leadership of the communist party arguing against the creation of the Autonomus Hungarian County ● I. Bistoreanu The Romanian ministry in Petersburg, C. Diamandi, was arrested on the order of Lenin ● M. Moșneagu Constantin Scarlat, the founder of the underwater Archaeology and promoter of the oceanographic research ● M. Sala The story of three words: bistoury, gun, bistro ● F. Dolghin An event book presented at the National Bank of Romania ● I. Varta Romanian parties in Bessarabia at the beginning of the 20th century ● C. Coroban The volunteers of the Scottish Women Hospitals on the battlefields of WWI ● P. Rezeanu Constantin Brancusi's biography addenda et corrigenda (II) ● P.-N. Constantin How failed Ionica Bogdan, player of Rapid Soccer team, his transfer to a French football team, in 1937 ● In Bucharest, 50 years ago ● Romanian Documents at Hoover Institution (CXXVIII). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Н. Титулеску Вера в собственной миссии укрепляет силу побеждать трудности и надежду в достижении идеалов ● С. Испас Правила господарского пира в фольклоре ● В. Тоток Агенты, вербованные Секуритате внутри католической церкви в Румынии и их действия при Ватикане ● Дж. Филитти Две письма Иона Гика об его деятельности в качестве бей Самоса и о Парижском конгрессе (1856 г.) ● Г. Осăчану Надежды и разочарования Румынии в отношениях с Францией в межвоенном периоде ● А.-Л. Киш Выставка военных форм в Клуж-Напоке ● В. Рыпяну Историки К.К. Джуреску и Иоан Лупаш атакованы в газете «Скынтея» в ноябре 1944 г. ● Н. Дăдырлат Присутствие королевской семьи в Мърджинимя Сибиулуй ● Дж. Рошу Жили-были. Предсказательницы ● А. Спăну Документы, представленные руководством коммунистической партии, с аргументами против создания Венгерской Автономной Области ● И. Бистрянэ Арест Константина Диаманди, министра Румынии в Петербурге, по приказу Ленина ● М. Мошнягу Константин Скарлат, создатель румынской подводной археологии и один из зачинателей океанографии ● М. Сала Этимология трёх слов: скальпель, пистолет и бистро ● Ф. Долгин Книга-событие, представленная в Национальном Банке Румынии ● И. Варта Румынские партии в Бессарабии начала XX-ого в. ● К. Коробан Шотландские женщины-добровольцы на театрах Первой Мировой Войны ● П. Резяну Добавки и корректировки к биографии Константина Брынкуша (II) ● П.Н. Константин 1937 г. Как Ионикэ Богдан, игрок футбольной команды «Рапид», упустил шанс перевода во Францию ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXVIII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,00

DIALOG CU CITITORII

ÎN ATENȚIA COLABORATORILOR

Vă anunțăm că adresa de e-mail mistoric@itcnet.ro s-a desființat. Vă rugăm să ne trimiteți mesajele sau articolele doar pe adresele de e-mail mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com

Regimentul 14 Dorobanți în tabăra de instrucție de lângă Roman...

UN MONUMENT PENTRU OSTAȘII NOȘTRI

Odată cu aniversarea, anul acesta, a 135 de ani de la dobândirea independenței de stat a României (1877) – ne scrie un fidel cititor al revistei noastre, domnul SO-RIN GRUMUȘ, din Roman, județul Neamț, – mă încearcă un puternic sentiment de patriotism local, având în vedere faptul că din orașul Roman au plecat pe fronturile din Bulgaria, după decretarea mobilizării, trei unități militare: Regimentul 14 Dorobanți, Regi-

mentul 8 Călărași și Regimentul 4 Artilerie.

De remarcat că Regimentul 14 Dorobanți și Regimentul 8 Călărași alături de alte două regimente din cadrul Diviziei a IV-a Infanterie au constituit Detașamentul Nicopole, fiind primele trupe românești care au trecut la sud de Dunăre, onoarea de a inaugura trecerea fluviului revenindu-i escadronului de Bacău din Regimentul 8 Călărași.

Regimentul 14 Dorobanți a primit ulterior misiunea să asigure serviciul de gardă și de pază în orașul Nicopole, în timp ce escadronul Roman, din Regimentul 8 Călărași, a fost dislocat la sud de Nicopole pentru executarea de recunoașteri în teren.

Regimentul 4 Artilerie, până la trecerea Dunării, a făcut parte din Divizia a IV-a Infanterie dispusă la Bechet și Corabia și a executat trageri atât asupra orașului Nicopole

... și Corpul de comandă al Regimentului

cât și a Rahovei. Merită menționat faptul că primii ostași care au pătruns în reduta Grivița 1, la data de 30 august 1877, au fost dorobanții din Regimentul 14. Toate cele trei unități românești au desfășurat întreaga campanie a războiului, dând un important tribut de sânge pentru obținerea independenței naționale.

Fac pe această cale un apel către autoritățile locale pentru ridicarea unui monument al eroilor de pe aceste meleaguri, căzuți atât în războiul de independență, cât și în Primul și Al Doilea Război Mondial.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 08